

ไทใหญ่ คนเมือง จีนฮ่อ ก่อนที่จะเดินทางไปค้าขายต่อยังรัฐฉานหรือเมืองเชียงใหม่ บ้านเวียงหาวจึงถือเป็นชุมชนไทใหญ่เก่าแก่ชุมชนหนึ่งในบริเวณแห่งนี้

ปัจจุบันชุมชนบ้านเวียงหาวได้เปลี่ยนแปลงไปไม่แตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ในบริเวณรอบข้าง ในแง่ของการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตการเกษตร การใช้ที่ดิน ฯลฯ จากเดิมที่เคยปลูกข้าว ทำสวน เล็กๆ น้อย ๆ ในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ปัจจุบันพื้นที่การเกษตรจำนวนมากได้แปรเปลี่ยนเป็นสวนผลไม้ สวนลิ้นจี่และสวนส้มไปตามกระแสการผลิตทางการเกษตรเพื่อการพาณิชย์ โดยส่วนใหญ่ ปัจจุบัน ยังมีชาวบ้านเวียงหาวที่เป็นเจ้าของสวนลิ้นจี่สวนผลไม้ประมาณครัวเรือนละ 20-30 ไร่ ขณะที่บางคนประสบปัญหาพืชผลการเกษตรราคาตกต่ำ ทำการเกษตรไม่ได้ผล ประกอบกับราคาที่ดินสูงขึ้น ทำให้ชาวบ้านเวียงหาวบางส่วนตัดสินใจขายที่ดินให้กับนักธุรกิจภายนอกเพื่อเปลี่ยนเป็นสวนส้ม และการเกษตรเชิงพาณิชย์ขนาดใหญ่ บางรายประสบปัญหาการทับซ้อนสิทธิในที่ทำกินกับพื้นที่ป่ากับกรมป่าไม้ ชาวบ้านเวียงหาวจำนวนมากได้ผันตัวเองออกไปประกอบอาชีพนอกชุมชน บางคนออกไปไกลถึงเชียงใหม่ กรุงเทพฯ ขณะที่บางคนยังคงรับจ้างอยู่รอบๆ ที่ซึ่งขึ้นอยู่กับโอกาสและตัวงาน

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันการออกไปรับจ้างทำงานรอบชุมชนหรือในเมืองของชุมชนบ้านเวียงหาวเริ่มประสบความลำบากมากขึ้น เมื่อคนไทใหญ่บ้านต้นสูง คนไทใหญ่กลางทุ่งและชาวไทใหญ่ที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในพม่าเริ่มทยอยอพยพเข้ามาในช่วงหลัง กลุ่มคนเหล่านี้ได้กลายมาเป็นแรงงานรับจ้างทำงานต่างๆ ประเภทที่คนบ้านเวียงหาวเคยทำมาก่อน ที่สำคัญคนไทใหญ่บ้านต้นสูง และคนไทใหญ่พลัดถิ่นที่อพยพเข้ามาในช่วงหลังเหล่านี้กลายเป็นตัวเลือกที่เจ้าของร้านหรือนายจ้างเลือก ด้วยเพราะค่าจ้างแรงงานที่ต่ำ และการไม่มีเงื่อนไขในการทำงานใด ๆ ไม่ว่าจะเป็น การเถียงงาน หรือการโต้เถียง ฯลฯ

“มีการแย่งงานรับจ้างกับไทใหม่ และไทกลางทุ่ง เพราะค่าแรงที่ถูกกว่า นายจ้างหันมาจ้างงานคนเหล่านี้เพราะว่าแรงงานถูก และพร้อมที่จะทำงานหนักหามรุ่งหามค่ำ โดยไม่บ่นอะไรเลย”

“ตอนนี้ไต่เก่ายากจนกว่าไต่ใหม่ไปแล้ว เพราะว่าทำงานได้น้อยกว่า แต่รายจ่ายสูงกว่า เช่น ต้องผ่อนเครื่องไฟฟ้า ผ่อนรถ ส่วนไต่ใหม่ถึงแม้จะมีค่าแรงถูกกว่า แต่มีคนจ้างมากและเขาไม่ใช้เงินของกินผัก ไม้ก็หาเอาตามธรรมชาติ เพราะเขามาจากพม่ายังพึ่งธรรมชาติอยู่ การใช้เงินยังเบาบางอยู่ พวกเขาสถานะไม่มั่นคงเขาจึงต้องเก็บออมให้มากที่สุด”

ภาพของความขัดแย้งในเรื่องการแย่งงานทำระหว่างคนบ้านเวียงหาวกับคนบ้านต้นสูงและคนไทใหญ่พลัดถิ่นที่อพยพเข้ามาในช่วงหลังมานี้ นับเป็นตัวอย่างการเผชิญหน้าของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันระหว่างคนไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาในเมืองไทยจนกลายเป็นคนท้องถิ่นกับกลุ่มคนไทใหญ่พลัดถิ่นที่เพิ่งอพยพเข้ามาไม่นานนี้

ไต่ใน-ไต่นอก-ไต่พม่า: สัมพันธภาพของ “ความเป็นไทใหญ่”

ไม่เพียงแต่ชุมชนบ้านเวียงห้วยกับชุมชนบ้านต้นสูงที่มีปัญหาความขัดแย้งในปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจผ่านการทำงานเท่านั้น เราอาจพบสถานการณ์ความขัดแย้งดังกล่าวเกิดขึ้นโดยทั่วไปในบริเวณนี้ นับตั้งแต่สถานการณ์การอพยพเข้ามาของแรงงานพลัดถิ่น 3 สัญชาติ พม่า ลาว และกัมพูชาเริ่มมีมากขึ้นเรื่อยๆ

“ไต่ที่มาใหม่ มันคิดตรงไหนก็ตรงที่เขาจะให้งานทำด้วยค่าแรงถูกๆ พวกคนไทยและนายทุนย่อมจะชอบคนไต่ที่มาใหม่มากกว่าคนไต่เก่า เพราะว่าค่าแรงถูกกว่าและไม่เรื่องมาก อดทนสูง ไม่มีปากเสียง...”

เสียงคำบอกเล่าในเขต 3 อำเภอชายแดนไทยพม่า ฝาง และแม่สายข้างต้นนี้นับเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่สะท้อนให้เห็นจุดเผชิญหน้าระหว่างชาวไทใหญ่กับสัมพันธภาพความเป็นไทใหญ่ที่ถูกจำแนกแยกแยะออกเป็นกลุ่มต่างๆ ภายใต้บริบทการเปลี่ยนผ่านของทุนนิยมที่เกิดขึ้นกับธุรกิจการเกษตรสวนส้มที่ชายแดนและรัฐชาติไทยในกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมโลก

ไม่ว่าคนไทใหญ่จะเรียกชื่อกันว่าเป็นไทใหม่ ไทพม่า ไทกลางทุ่ง ไต่เก่า ไต่ใหม่ การเรียกชื่อเหล่านี้อาจแบ่งออกเป็นสามกลุ่มหลักๆ คือ คนไต่ใน ไต่นอก และไต่พม่า สำหรับคน “ไต่ใน” หมายถึงกลุ่มชาวไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในเมืองไทยมาช้านานหลายสิบปี และบางกลุ่มอพยพเข้ามาเป็นร้อยละ ปัจจุบันปัจจุบันเรียกตัวเองว่า “คนท้องถิ่น” หรือคนไทย สำหรับคนไต่ใน พวกเขาคือลูกหลานของชาวไทใหญ่ที่เกิดและเติบโตในเมืองไทย คนไต่ในมักเรียกตัวเองว่า “คนไทย” เสมอเมื่อต้องเปรียบเทียบกับคนไทใหญ่ที่เพิ่งอพยพเข้ามา โดยเฉพาะคนไทใหญ่ที่เข้ามาเป็นแรงงานต่างด้าว ทั้งนี้เป็นเพราะในสถานการณ์ที่กฎหมายไทยให้ความสำคัญกับความเป็นพลเมืองคนไทยผ่านบัตรประจำตัวประชาชน คนไต่ในจึงไม่ต้องการให้เกิดความสับสนระหว่างคนไทใหญ่ที่เกิดและเติบโตในเมืองไทย หรือคนไทใหญ่ที่มีบัตรประจำตัวประชาชนคนไทย กับคนไทใหญ่ที่เพิ่งอพยพเข้ามาเป็นแรงงานต่างด้าวซึ่งตามกฎหมายไทยมิได้ถือว่าเป็นคนไทย เพราะไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนที่แสดงความเป็นพลเมืองไทย

ตรงกันข้าม คน “ไต่นอก” คือคนไทใหญ่ที่เพิ่งอพยพเข้ามาในช่วง 10-20 ปีที่ผ่านมา ซึ่งหมายถึงกลุ่มชาวไทใหญ่ที่อพยพมาจากเมืองนอกในรัฐฉานเข้ามายังเมืองไทยในช่วงหลังไม่ว่าด้วยสาเหตุการหลบหนีการคุกคามของทหารพม่าหรือกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจฝืดเคืองในพม่าเข้ามาเป็นหนึ่งในแรงงานต่างด้าวสัญชาติพม่า คนกลุ่มนี้ยังนับรวมไปถึงกลุ่มคนไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาก่อนหน้านี้หลายปีด้วยเหตุผลของสงครามและความขัดแย้งทางการเมือง

คนไต่นอก แน่นอนว่าพวกเขาไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนที่แสดงสถานภาพพลเมืองไทย แต่อาจจะมีบัตรประจำตัวอื่นๆ หลากสี เช่น บัตรแรงงานต่างด้าว บัตรคนที่สูง บัตรผู้อพยพชาวพม่า ฯลฯ ขณะที่คน “ไต่พม่า” คือคนไทใหญ่ในรัฐฉานที่ยังคงอยู่อาศัยทำมาหากินในรัฐฉานบ้านเกิด ตรงนี้รวม

ไปถึงกลุ่มคนและกลุ่มกองกำลังภูษาคีที่ปัจจุบันยังคงลุกขึ้นต่อสู้กับรัฐบาลทหารพม่าและยังคงมีความสัมพันธ์ทางสังคมในแบบต่างๆ กับกลุ่มคนไตในและไตนอก เช่น การให้ความช่วยเหลือด้านอาหาร ยา และปัจจัยต่างๆ เมื่อเกิดศึกสงคราม เป็นต้น

ไตใน-ไตนอกกับสวนส้มในบริบทการขยายตัวของทุนนิยมที่ชายแดน

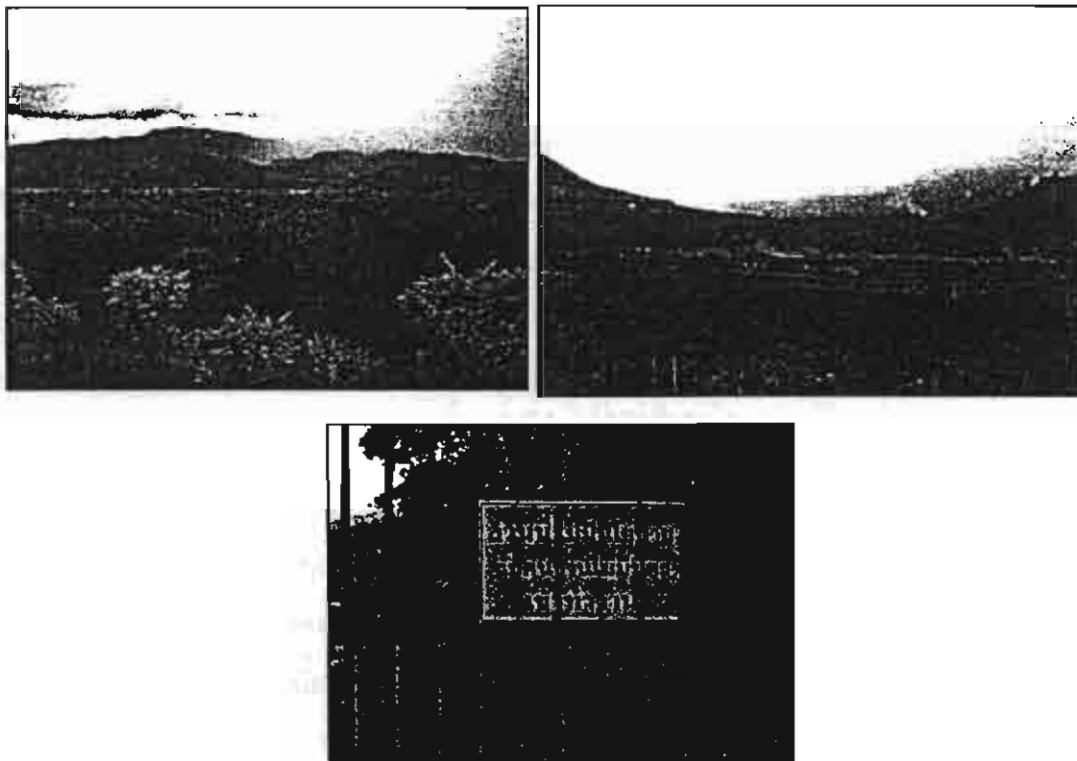
สัมพันธ์ภาพระหว่างคนไทใหญ่ที่แตกกระจายออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ดังที่กล่าวข้างต้นเกิดขึ้นในภาวะที่ทุนในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมในรูปของรัฐกิจสวนส้มและการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต การเกษตรในเชิงพาณิชย์ขยายตัวไปยังชายแดนไทยพม่าในช่วงกว่าสิบปีที่ผ่านมา

ธุรกิจสวนส้มเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ประมาณปีพ.ศ. 2520 จากนั้นธุรกิจไทยเชื้อสายจีนที่มีความคุ้นเคยกับการส่งออกผลไม้ไปขายยังกรุงเทพฯ และปริมณฑล จากนั้นได้ทดลองปลูก ขยายพันธุ์ และในที่สุดก็กลายเป็นสวนส้มขนาดใหญ่ ที่ปัจจุบันได้รับการเอาแบบอย่างจากคนท้องถิ่น และนายทุนอื่นๆ ที่เห็นความสำเร็จมาขยายการปลูกส้มเพื่อส่งออกไปยังในประเทศและต่างประเทศ

หากนับช่วงเวลาแล้ว การปรับเปลี่ยนพื้นที่การเกษตรในอำเภอฝาง แม่อาฮและไชยปราการไปเป็นสวนส้มอย่างรวดเร็วเกิดขึ้นในราวปีพ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ที่ซึ่งสวนลิ้นจี่ ลำไย หอมหัวใหญ่ประสบปัญหาเรื่องราคาลดลงและปัญหาการเกษตร เกษตรกรจำนวนมากย้ายขายที่ดิน ขยายสวนลิ้นจี่ให้แก่ นายทุนทั้งในกรุงเทพฯ และต่างชาติเพื่อเปลี่ยนมาเป็นสวนส้ม เจ้าของที่ดินบางคนที่มีทุนก็อาจลงทุนทำสวนส้มด้วยตัวเอง

การปรับเปลี่ยนพื้นที่การเกษตรมาเป็นธุรกิจสวนส้มนี้เองที่ทำให้รูปแบบการใช้แรงงานเพื่อตอบสนองต่อระบบการเกษตรถึงอุตสาหกรรมเปลี่ยนแปลงไปด้วย จากเดิมที่ระบบการเกษตรได้อาศัยแรงงานในครอบครัวหรือแรงงานท้องถิ่น ปัจจุบันการใช้แรงงานท้องถิ่นเริ่มไม่เพียงพอหรืออันที่จริงอาจบอกได้ว่า แรงงานในท้องถิ่นเริ่มไม่เป็นที่ต้องการของนายทุนสวนส้มและนายจ้างอีกต่อไป ด้วยเพราะค่าจ้างแรงงานที่สูงกว่าและมีเงื่อนไขข้อจำกัดมากมาย “คนงานในพื้นที่ ค่าจ้างวันละ 145 บาท แพงกว่าแรงงานต่างด้าว ไม่คุ้มกับต้นทุนที่เสียไป และส่วนใหญ่คนท้องถิ่นที่เป็นวัยรุ่นมักไปเรียนหนังสือมากกว่าจะมาทำงานตากแดดตากลมในสวนส้ม ส่วนคนในพื้นที่บางคนส่วนใหญ่เป็นวัยกลางคนที่ไม่ค่อยพร้อมจะทำงานหนัก อย่างเช่น ว่าจ้างคนเมืองเข้างาน 8 โมงเช้า ก็มาเข้าสายมาก หรือไม่ก็เลิกงานก่อน ขอค่าเหล้าด้วยบางที ทำไม่นานก็ต้องออกไปซึ่งไม่เหมาะกับงานสวนส้ม เพราะสวนส้มรอไม่ได้ ถ้าผิดก็ต้องผิด แต่ว่า อันที่จริง เราก็พูดได้ไม่เต็มปาก เพราะว่า ถ้ามีแรงงานในพื้นที่ เราก็จ้าง อย่างเรื่องผิดยานี้ คนเมืองเขาไม่ทำกันเพราะเขากลัว อย่างถ้าผิดนี้ให้เขา 200 บาทเขายังไม่เอาเลย”

ความที่ธุรกิจสวนส้มจำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมากในการดูแลทุกขั้นตอนการทำธุรกิจ ตั้งแต่การผลิต การจัดเก็บ การบรรจุเพื่อการส่งออกขายทั้งในประเทศและต่างประเทศที่แข่งกับเวลา

สวนสัมหลายแสนไร่ที่ปัจจุบันกำลังขยายตัวอยู่ตามชายแดนไทยพม่าบริเวณอำเภอ
ไชยปราการ ฝางและแม่อาย จะพบว่า บางสวนสัมปฏิบัติตามนโยบายรัฐบาลตาม
มาตรการจัดการแรงงาน 3 สัญชาติ พม่า ลาว กัมพูชาที่ไม่รับคนงานต่างด้าวเข้าทำงาน
แต่ในทางปฏิบัตินั้น ก็มีการผ่อนผันในการรับชาวไทใหญ่พลัดถิ่นเข้าทำงาน
ในรูปแบบต่าง ๆ

ดังนั้น แรงงานสัญญาจ้างซึ่งบริเวณนี้ส่วนใหญ่คือชาวไทใหญ่พลัดถิ่นอพยพมาจากรัฐฉาน ที่มีค่าจ้างแรงงานถูก และไม่เที่ยงงาน จึงเป็นที่ต้องการของนายทุนธุรกิจสวนส้มอย่างมาก

“มีคนจีนจากกรุงเทพฯ เข้ามาขอซื้อสวนจากชาวบ้านในพื้นที่เพื่อทำสวนส้ม พวกเขาสัญญา กับเจ้าของที่ดินที่ขายไปว่า เมื่อทำสวนส้มเสร็จจะจ้างชาวบ้านเหล่านี้ ทั้งที่ขายที่ดินให้และคนในพื้นที่ ที่มาทำงาน จะได้สร้างงานให้เกิดขึ้นที่นี่ แต่สุดท้าย แรงงานไทใหญ่ก็เป็นตัวเลือก เพราะราคาถูกกว่า”

“พอเขาจ้างไทใหญ่เข้ามาทำงาน คนไทใหญ่เข้ามาสร้างบ้านในสวนส้ม ใช้น้ำ ทั้งน้ำสกปรก จากข้างบนสวนไหลลงมาข้างล่าง ทำให้ชาวบ้านข้างล่างเริ่มเดือดร้อน ไทใหญ่บางคน แรงงานพวกนี้ ถึงกับทิ้งผ้าอนามัยลงมา ทำให้ที่เคียบผักหนาม ผักแว่น ก็ไปเก็บไม่ได้อีก หรือไม่พวกเขาก็ลงไปเก็บ กินเอง ส่วนเราก็กออกไปหางานทำข้างนอก”

ถ้ากล่าวข้างต้นเป็นประสบการณ์ของชาวบ้านในแถบแม่ฮาดซึ่งเล่าให้ฟังถึงการเข้ามาของสวน ส้มแห่งหนึ่งกับคำมั่นสัญญาที่เคยให้ไว้แต่สุดท้ายก็เป็นเพียงคำสัญญาลอยๆ เท่านั้น แต่ที่มากไปกว่านั้น ก็คือ ภาพความขัดแย้ง การเผชิญหน้ากันระหว่างคนไทใหญ่กับคนท้องถิ่นในสถานการณ์ที่สวนส้มได้ เร่งรื้อให้เกิดการแย่งงานกันทำ คนท้องถิ่นบางคนมีรายได้น้อยลงและส่งผลกระทบต่อปัญหาภายใน ครอบครัว ดังเช่น ที่ครูจากโรงเรียนฝางราชินูปถัมภ์ได้เล่าให้ฟังว่า “เด็กนักเรียน 2-3 คน บอกดิฉันว่า เหม่อนนี้ไม่มีค่าเหม่อนมาจ่าย เพราะว่าพ่อกับแม่ถูกเลิกจ้าง เขาเลิกจ้างให้ทำงานเพราะค่าแรงแพงเกินไป และมีแรงงานพม่าเข้ามาแทน”

ในบริบทที่ทุนนิยมในรูปของธุรกิจสวนส้มขยายตัวที่ชายแดน จากการทำธุรกิจการเกษตรสวน ส้มที่ต้องการใช้แรงงานราคาถูกเพื่อลดต้นทุนการผลิต ในบริบทดังกล่าวได้ทำให้ไตนอกเป็นที่ต้องการ ของกลุ่มนักธุรกิจท้องถิ่นที่ต้องการแรงงานราคาถูก ขณะที่ไตนอกมีค่าตัวที่แพงกว่า ทำให้ได้รับงาน น้อยลง ในบริบทดังกล่าวนี้เองที่ได้สร้างความขัดแย้งในทางเศรษฐกิจ จากการแย่งงานกันทำขึ้นขึ้น ระหว่างคนไตนอกกับไตนอก อย่างเช่น ความขัดแย้งที่บ้านเวียงหวายกับบ้านต้นสูง ในเขตอำเภอฝาง เกิดขึ้นจากปัญหาการแย่งงานระหว่างไทใหญ่บ้านเวียงหวายที่เป็นแรงงานรับจ้างกับไทบ้านต้นสูงและ ไทกลางทุ่ง “คนเวียงหวายต้องเริ่มออกไปหางานทำข้างนอก ในบ้านเริ่มไม่มีงานแล้ว เพราะว่าคนไท กลางทุ่ง คนบ้านต้นสูงได้งานไปหมด” ขณะที่คนไตนอกบางคนก็เพิ่งอพยพเข้ามาบอกว่า “ไม่ค่อยมี ปัญหาของคนไทย แต่มีปัญหาที่พวกไตนอกมากกว่า เพราะพวกนี้ชอบดูลูก”

สรุป

ในประเทศไทย คนไทใหญ่พลัดถิ่น เมื่อก้าวข้ามพากเข้ามา พวกเขาไม่มีทางเลือกมากนัก เมื่อ ถูกปฏิเสธจากการเป็นผู้ลี้ภัยทางการเมือง พวกเขาแสวงหาทางรอดด้วยการขายแรงงาน ทำงานรับจ้าง เพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ

การขายแรงงานของพวกเขาที่มีราคาถูกได้กลายเป็นปัญหาความขัดแย้ง การแย่งงานกันทำระหว่างคนท้องถิ่นที่มีทั้งคนเมือง คนท้องถิ่นที่เป็นคนไทใหญ่ด้วยตนเอง ปมความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวไทใหญ่ที่สะท้อนออกมาจากกรณีบ้านเวียงห้วยกับบ้านต้นสูงและกรณีที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป ในแง่หนึ่งอาจบอกได้ว่า ความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ภายใต้ปฏิบัติการของทุนนิยมในกระแสทุนนิยมโลก และการเปลี่ยนผ่านของชาติพันธุ์มาและรัฐชาติไทยไปสู่การค้าเสรีธุรกิจไร้พรมแดนได้ทำการจำแนกแยกแยะ” ความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ออกเป็นอย่างน้อยสามกลุ่มด้วยกัน คือ คนไตใน หรือคนไทใหญ่ที่จัดวางตัวเองภายใต้ความเป็นพลเมืองไทยของรัฐชาติไทย ขณะที่จำแนกตัวเองออกจากคนไทใหญ่อื่น ๆ ที่ถูกจัดเข้าพวกเป็นแรงงานสัญชาติพม่าอย่างคนไตนอกและคนไตพม่าที่ยังคงอยู่ภายใต้การจับอาวุธขึ้นสู้รบกับรัฐบาลทหารพม่าในปัจจุบัน ขณะที่คนไตนอกหรือคนไทใหญ่ที่ “ถูกทำให้พลัดถิ่น” ในบ้านของตัวเองต้องก้าวข้ามแดนมาพึ่งพิงรัฐชาติไทยอีกฟากฝั่งหนึ่ง คนไตนอกในสภาวะตกอยู่ภายใต้รัฐชาติไทยที่ด้านหนึ่งต้องเดินตามกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมโลก ขณะที่อีกด้านหนึ่งต้องปกป้องรักษาอธิปไตยเหนือดินแดน คนไตนอกได้กลายเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูกที่สอดคล้องกับความต้องการของทุนนิยมและรัฐชาติที่ต้องการลดต้นทุนการผลิตและแสวงหาผลประโยชน์สูงสุดจากแรงงานของพวกเขา ขณะที่คนไตพม่าเองยังคงต่อสู้ดิ้นรนจับอาวุธขึ้นสู้กับรัฐบาลพม่า ที่ซึ่งรัฐไทยปฏิเสธที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวในกิจการภายในพม่าเฉกเช่นที่รัฐไทยเคยดำเนินการมาเมื่อหลายสิบปีก่อน

ภายใต้เงื่อนไขบริบทของการเปลี่ยนผ่านของชาติและในบริบทที่ทุนในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมกำลังเติบโตในลักษณะเช่นนี้เอง ความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ที่แต่เดิมนั้นเคยวางอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเมืองต่างๆ กลับมีความซับซ้อนมากขึ้น มีความขัดแย้งไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความเป็นไทใหญ่ถูกปฏิเสธและถูกจำแนกแยกแยะออกเป็นหลากหลายกลุ่มภายใต้เงื่อนไขบริบทของทุนและปฏิบัติการของรัฐชาติสองฟากฝั่ง ดังนั้น สัมพันธภาพระหว่างไตใน-ไตนอก-ไตพม่าที่ถูกจำแนกแยกแยะทางชาติพันธุ์ การปฏิเสธความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ระหว่างกันเองจึงแยกไม่ออกจากปฏิบัติการของทุนและรัฐชาติสมัยใหม่

บทที่ 6

ไตใน-ไตนอกกับความเป็นไทใหญ่ในปฏิสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรม

สำหรับชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่นบ้านต้นสูงและคนไทใหญ่พลัดถิ่นชุมชนอื่นๆ ในบริเวณ 3 อำเภอ แม้ว่าจะมีความขัดแย้งกับคนบ้านเวียงหาวย คนไตในและคนท้องถิ่นในปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจจากการแย่งงานกันทำ แต่ในปฏิสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรม ในเวทีศาสนา พิธีกรรม การจัดงานบุญงานปอย กลับพบว่า กลุ่มคนไทใหญ่พลัดถิ่นที่ถูกแบ่งแยกเป็นคนไตนอกกับคนท้องถิ่น ซึ่งมีทั้งที่เป็นคนไตในและคนกลุ่มอื่นๆ กลับมีปฏิสัมพันธ์อันหลากหลายผ่านเวทีทางศาสนา งานบุญงานปอยร่วมกัน

ในบทนี้จึงได้ให้ความสนใจกับการที่ชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่น (ซึ่งในที่นี้ได้ใช้ชุมชนบ้านต้นสูงเป็นกรณีศึกษา) ดำเนินกิจกรรมทางศาสนาพร้อมกับคนไตในและคนท้องถิ่นรวมถึงได้ให้ความสนใจกับความหมายต่างๆ การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ที่นำไปสู่การจัดวางตัวตนในบ้านใหม่ของชุมชนบ้านต้นสูงในบริบทเงื่อนไขที่มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ระหว่างคนไตในกับไตนอกในทางเศรษฐกิจ ขณะที่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมผ่านเวทีศาสนา งานบุญงานปอยกลับกลายเป็นเวทีที่ทำหน้าที่อันหลากหลาย ทั้งเป็นเวทีแห่งการปรับเปลี่ยนเพื่อจัดชุดความสัมพันธ์ใหม่กับคนไตในและคนท้องถิ่นที่เกิดขึ้น ทำการปรับเปลี่ยนท่าทีของการเป็นพวกพ้องเดียวกัน การเป็นกลุ่มคนชาติพันธุ์เดียวกันผ่านการแสดงเจตนาในการทำงานทางศาสนาพร้อมกันไปด้วย การที่งานบุญงานปอยยังเป็นเวทีในการแสดงพลังของตนเองผ่านการแข่งขันกันทำงานทางศาสนาด้วย ซึ่งในบริบทของการพลัดถิ่นที่เกิดขึ้น แม้ว่า ความเป็นไทใหญ่จะมีความขัดแย้งไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียว แต่การพยายามสร้าง ผลิตความเป็นชาติพันธุ์ ผ่านประเพณี วัฒนธรรมและศาสนาต่างเกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นพลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนทางชาติพันธุ์ ที่เกิดขึ้นจากกรณีตัวอย่างดังกล่าว

ไตใน-ไตนอกในชุดความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรม

งานศึกษา ความเชื่อ และพิธีทางศาสนาของชาวไท อย่างเช่น งานของ เทียน จู กัง (T'ien Ju-K'ang) (1984) กล่าวว่า คนไทได้คงมีความยึดมั่นและผูกพันกับพิธีทางศาสนาอย่างมากที่เรียกว่า พิธีไป (the Great Pai) หรือ งานปอย/งานบุญตามคติพุทธ เทียน จู กัง เสนอว่า งานบุญเป็นพิธีกรรมที่สำคัญที่สุดในชีวิตทางสังคมของคนไทได้คง เพราะเกี่ยวพันกับพันธสัญญาที่บุคคลแต่ละคนหรือครอบครัวแต่ละครอบครัวให้คำมั่นต่อหน้าสาธารณะว่าจะบริจาคให้กับวัดของหมู่บ้าน นอกจากนี้ งานบุญยังเป็นกิจกรรมทางสังคมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกของครอบครัวและชุมชนทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจ

เวทีงานบุญชาวไทใหญ่ สำหรับเขียน จู กัง ยังหมายถึงที่ทางของการแสดงมั่งคั่ง (Display of wealth) การอวดบารมีผ่านการแสดงความศรัทธาด้วยการเป็นเจ้าภาพงานบุญ ใครก็ตามที่สามารถจัดงานบุญได้ใหญ่โตเป็นที่ประจักษ์แก่เพื่อนบ้านจะได้รับเกียรติ ศักดิ์ศรีและความมีหน้ามีตาในหมู่เพื่อนบ้านและญาติมิตร (T'ien Ju-K'ang 1984)

สำหรับในเขตชายแดนอำเภอไชยปราการ ฝางและแม่อาย ที่ซึ่งมีวัฒนธรรมไทใหญ่เป็นพื้นฐาน ดูเหมือนได้สะท้อนภาพงานบุญงานปอย พิธีกรรมทางศาสนาตามคติความเชื่อของศาสนาพุทธของชาวไทใหญ่ในลักษณะเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยชิ้นนี้ได้ให้ความสนใจกับ “ระบบหัววัด” และ “พิธีทางศาสนา” ที่มีบทบาทสำคัญทั้งในการปรับจุดเผชิญหน้าระหว่างคนท้องถิ่น คนไต่ในกับคนไต่ นอก ที่เกิดขึ้นจนเกิดปะทะขัดแย้งทางเศรษฐกิจ

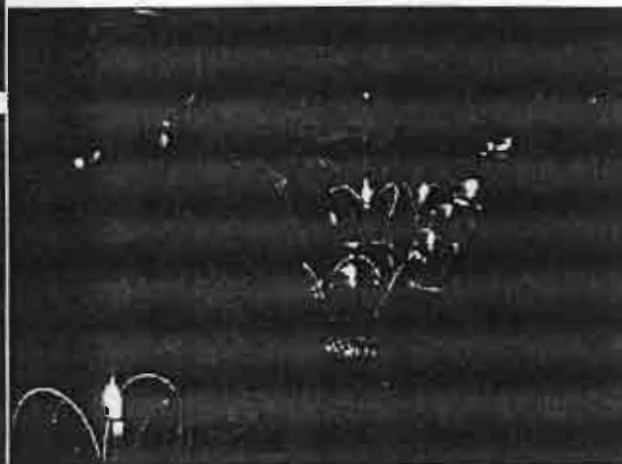
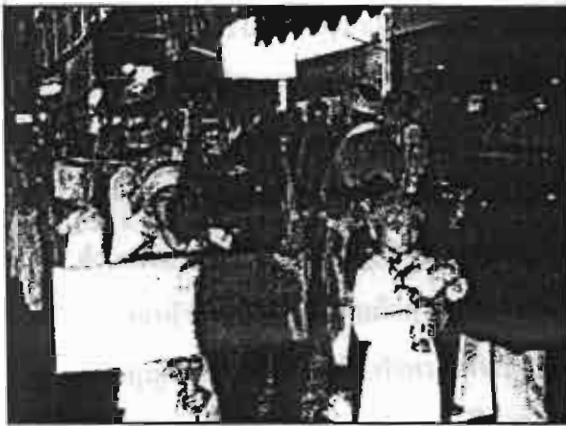
เวทีทางศาสนา พิธีกรรมงานบุญ โดยเฉพาะ งานปอย“ออกหว่า” หรืองานบุญออกพรรษา กับระบบการจัดองค์กรแบบ “ระบบหัววัด” ด้านหนึ่งได้กลายเป็นเวทีที่เชื่อมความแตกต่างระหว่างความเป็นไต่ในและไต่ นอก แต่อีกด้านหนึ่ง งานปอยหรืองานบุญกลับกลายเป็นเวทีแสดงศรัทธาของคนไทใหญ่ตามคติความเชื่อของคนไทใหญ่ที่นับถือศาสนาพุทธด้วย ขณะที่เวทีงานบุญออกพรรษาสำหรับสมาชิกในครอบครัวบ้านต้นสูง และคนในชุมชนต้นสูงคือที่ทางที่จะได้แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมด้วยความเต็มใจ

ชุมชนต้นสูงกับ “ระบบหัววัด” พระธาตุ: เวทีปรับจุดเผชิญหน้าทางชาติพันธุ์

ด้วยเพราะในเขตอำเภอเมืองฝาง แม่อายและไชยปราการมีชาวไทใหญ่อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และต่างอาศัยอยู่เป็นเวลายาวนาน จะพบว่าในเขตทั้ง 3 อำเภอมีวัดไทใหญ่สำหรับชุมชนไทใหญ่จำนวนไม่น้อยประมาณการณได้ไม่ต่ำกว่า 40-50 วัด วัดไทใหญ่เหล่านี้ เมื่อถึงช่วงเทศกาลสำคัญทางศาสนา โดยเฉพาะในช่วงหลังออกพรรษาเริ่มตั้งแต่ปลายเดือนตุลาคมเป็นต้นไปและต่อมาจนถึงช่วงงานประเพณีปีใหม่ของไทใหญ่ (งานปอยปีใหม่) ในวันขึ้น 1 ค่ำเดือน 1 หรือประมาณเดือนธันวาคม ทุกๆ วัดไทใหญ่ในเขต 3 อำเภอจะจัดงานปอยใหญ่หรืองานบุญใหญ่ในช่วงเวลาไล่เลี่ยกันหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันไปจนครบกว่า 40 วัด

“ระบบหัววัด” ของทุกๆ วัดไทใหญ่จำนวนกว่า 40 วัดได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการช่วยทำงานกิจกรรมทางศาสนาให้สำเร็จลุล่วงตลอดช่วงเทศกาลงานสำคัญทางศาสนา อาจบอกได้ว่า ระบบหัววัด คือระบบการจัดการบริหารองค์กรทางศาสนาเพื่อช่วยดำเนินการในกิจการงานบุญตามแบบของชาวไทใหญ่ ที่ทุกๆ ชุมชนไทใหญ่ในเขต 3 อำเภอที่มีวัดเป็นของชุมชนจะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัววัดของแต่ละชุมชน

“ลุงจองแหล่ง” เล่าว่า ในอดีตงานปอยเดือนออกหว่าไม่ได้จัดทุกวัด เพราะเขาถือว่าเป็นการสิ้นเปลือง ก็จะใช้วิธีหมุนเวียนกันไปและไปทำรวมกันที่วัดเดียว แต่ที่นี้บางวัดก็อยากจะจัด ถ้าไปทำที่

เด็กๆ และ “กลุ่มหนุ่มสาว” บ้านคันสูงในนาม “ห้ววัด” ของพระธาตุศรีกาญจนภิเษก
ต่างมาร่วมแห่ต้นเดียน (เทียน) และแสดงกิจกรรมบนเวทีร่วมกับกลุ่มหนุ่มสาววัดอื่นๆ ตาม
“ระบบห้ววัด” ที่แลกเปลี่ยนหมุนเวียนกันในช่วงงานบุญออกพรรษา

วัดเดียวบางทีก็จะวนมาถึงก็หลายปี เขาก็เลยเกิดระบบหัววัดขึ้นมา ก็ให้คนไทใหญ่ได้เข้ามาร่วมกันทำงานบุญร่วมกัน แต่ละวัดก็จะมีศรัทธาว่า มีกลุ่มหนุ่มสาวเพื่อช่วยกันดูแลคนละไม้คนละมือ เมื่อมีงานบุญงานปอยใหญ่กันสักครั้งหนึ่งก็ถือว่าได้มาร่วมงานกันได้มาพบปะกันระหว่างชุมชน ถือเป็นที่ดีๆ จะได้พบคนไทใหญ่ด้วยกัน”

ดังที่ลุงจองแหล่งกล่าวเอาไว้ ในแต่ละหัววัดแต่ละชุมชนจะมี “กลุ่มหนุ่มสาว” หรือหัวเรียวหัวแรงของชุมชนที่เป็นคนช่วยทำงานหลักๆ ประสานงานให้กับวัด ทั้งฝ่ายรื่นเริงดูแลการฟ้อนรำ กิจกรรมรื่นเริงต่างๆ เช่น ฟ้อนดาบ รำโก รำโต การช่วยจัดเตรียมอาหาร สถานที่ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มหนุ่มสาวของแต่ละหัววัดหรือแต่ละชุมชนที่เข้ามาช่วยทำงานกิจกรรมต่างๆ ให้กับวัดเหล่านี้ต้องดูแลงานที่วัดของตน และงานที่ได้รับมอบหมายให้เดินทางไปร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนหมุนเวียนให้กับทุกๆ วัดตลอดช่วงหน้าเทศกาลด้วย

ดังนั้น ทุกๆ ปีเมื่อใกล้ช่วงออกพรรษา คณะกรรมการหัววัดของแต่ละวัด แต่ละชุมชนในเขต 3 อำเภอจะร่วมประชุมกันที่วัดจองออก วัดไทใหญ่ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดของอำเภอฝางซึ่งถือเป็นวัดประธานของทุกหัววัดไทใหญ่ เพื่อกำหนดวันเวลาการจัดงานประเพณีออกพรรษา (งานปอยเตียนออกหว่า) หรืองานบุญใหญ่ของแต่ละวัด กำหนดกิจกรรม วันเวลาและการเข้าร่วมงานต่างๆ ของแต่ละวัด

ชุมชนบ้านต้นสูง เป็นชุมชนชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่เพิ่งตั้งบ้านมาได้ประมาณเกือบยี่สิบปี ภายหลังจากที่ได้สร้างวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติเสร็จในปีพ.ศ. 2543 ชุมชนบ้านต้นสูงถือได้ว่ามีวัดเป็นของตัวเอง ดังนั้น ชุมชนบ้านต้นสูงในฐานะตัวแทนวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติ จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นหนึ่งในหัววัดของ 40 หัววัดไทใหญ่ และเป็นหนึ่งในเรียวแรงสำคัญของการเข้าร่วมจัดกิจกรรมต่างๆ ให้กับงานบุญสำคัญในช่วงเทศกาลวัฒนธรรมชาวไทใหญ่ร่วมกับเขตหัววัดไทใหญ่ในอำเภอฝาง

นับตั้งแต่ก่อตั้งวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติมาในปีพ.ศ. 2543 “กลุ่มหนุ่มสาว” ของบ้านต้นสูงคือกลุ่มคนที่เป็นเรียวแรงสำคัญๆ ในการทำงานดูแลจัดการเรื่องกิจกรรมต่างๆ ในฐานะตัวแทนวัดและตัวแทนชุมชน พวกเขาจะช่วยกันจัดแบ่งหน้าที่ ตระเตรียมกิจกรรมการฟ้อนรำเพื่อไปร่วมกับวัดอื่นๆ ตระเตรียมข้าวปลาอาหารเพื่อต้อนรับแขกหรือที่จะมาที่วัดเมื่อถึงคราวฉลองงานบุญที่วัดของตน

ในการตระเตรียมการฟ้อนรำ เด็กวัยรุ่นหนุ่มๆ สาวๆ บ้านต้นสูงอายุตั้งแต่ประมาณ 10-18 ปี จำนวนปีละ 15 คนจะได้รับการฝึกฝนกันมาหลายต่อหลายรุ่นให้เรียนรู้วัฒนธรรมไทใหญ่ อย่างเช่น การฟ้อนเจิง ฟ้อนนก รำโต¹ โดยกลุ่มหนุ่มสาวรุ่นพี่จะได้รับการฝึกฝนจากพ่อแม่ญาติพี่น้อง จากนั้นก็จะถ่ายทอดกันมาเรื่อยๆ รุ่นต่อรุ่นเพื่อเข้าร่วมทำงานบุญต่าง ๆ เหล่านี้

¹ ฟ้อนนก รำโต คือ การแสดงฟ้อนรำ ของนกกินรา (ชาย) นกกินรี (หญิง) นกหรือโต ในภาษาไทยใหญ่หมายถึงความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปโปรด พุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็น เวลา 3 เดือนแล้วได้เสด็จลงมายังโลกมนุษย์ ซึ่งตรงกับวันออกพรรษา ในวันดังกล่าว ทั้งมนุษย์พร้อมทั้งสัตว์โลกต่าง ๆ มีทั้ง นก โต ซึ่งเป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ต่างก็มีความยินดีในการเสด็จกลับมาขององค์พระพุทธเจ้า และต่างพากันไปต้อนรับพระพุทธองค์ มนุษย์มีการถวายทาน และสัตว์ชนิดต่างๆ ก็ได้แสดงอาการดีใจ มี ฟ้อนรำ เป็นต้น

ควาโส หนึ่งในกลุ่มหนุ่มสาวที่ร่วมทำงานกิจกรรมงานปอยของวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติ บอกว่า “อย่างปีนี้ (พ.ศ.2547) มีกลุ่มหนุ่มสาวไปร่วมงานวัดกับบ้านอื่นๆ 15 คน ก็มีทั้งยังไม่โตเป็นสาว และโตเป็นสาวแล้วมาช่วยทำงาน บางช่วงอาจจะหาคนยากหน่อย เพราะว่าเริ่มออกไปทำงานประจำ นอกบ้าน ไม่ค่อยได้มีเวลาฝึกกัน ส่วนใหญ่ที่ฝึกก็มีการเพื่อน อย่างเพื่อนกกิงกระรา (กิงรา) กิงกระรี(กิงรี) พอช่วงเทศกาลออกพรรษาไปจนถึงปีใหม่นี้ก็ต้องเตรียมตัวแล้ว บางที่มีงานวัดทุกวันเลยเพราะว่าเวียน กันจัดงาน แต่บางปีก็มีช่วงเว้นว่างนิดหน่อย”

ลุงจันตา หนึ่งในผู้นำชุมชนบ้านต้นสูง บอกว่า “งานของเขตห้วยวัดนี้จะเป็นงานช่วงหลังออกพรรษาดังแต่เดือนตุลาคมเป็นต้นไปหรือหลังปีใหม่ใด โดยจะมีการประชุมตกลงกันของคณะกรรมการ แต่ละวัด 40 วัดที่วัดจองออกเพื่อกำหนดวันสำหรับการจัดกิจกรรมของแต่ละวัดไทใหญ่ในเขตห้วยเมือง ฝางว่าจะจัดที่วัดไหนก่อน แล้วก็จัดไล่ไปเรื่อยๆ ตามวัดต่างๆ โดยมีกลุ่มหนุ่มสาวของแต่ละวัดนี้ไปร่วม จัดกิจกรรมการแสดงให้แต่ละวัดนั้น ๆ ส่วนคนที่ไปร่วมงาน อย่างคนบ้านต้นสูงนี้ก็มีทั้งช่างเพื่อน ผู้ศรัทธาและคนที่สนใจไปร่วมงาน”

“แม่อำนวย” หนึ่งในศรัทธาวัดจองออก เล่าว่า “ระบบห้วยวัดของชาวไทใหญ่ที่ช่วยกันทำงาน ช่วยกันในงานปอยออกห้วยนี้ ถือเป็นเรื่องของศรัทธาชาวไทใหญ่ที่จะช่วยทำงานบุญด้วยกัน ในอดีตที่มี วัดไทใหญ่ไม่มากนัก ทุกๆ ห้วยวัดก็จะมาช่วยกัน เอาของมาदानดี มาปะหากัน เอางานเพื่อนงานร่ำมาร่วม แต่สมัยนี้แต่ละห้วยวัดอาจจะมาร่วมน้อยลง อันนี้ก็แล้วแต่ศรัทธาเหมือนกัน แต่อันที่เราจะไปนี้ ถ้าเป็นถึง เราเราก็ถึงเป็น”

โดยความหมายของ “ถ้าเป็นถึงเรา เราก็ถึงเป็น” คือความหมายในทางปฏิบัติของการร่วมงาน กิจกรรมทางศาสนาในปัจจุบัน อย่างเช่น ถ้าวัดแม่เอยได้มาช่วยงานวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติ วัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติก็ไม่ควรที่จะปฏิเสธการไปช่วยงานบุญที่วัดแม่เอยด้วย ซึ่งถือเป็นการต่างตอบแทน ระหว่างกัน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จะพบว่า นอกเหนือจากวัดชาวไทใหญ่แล้ว บางครั้งก็มีศรัทธาจากวัดอื่นๆ อย่างเช่น วัดคนเมืองเข้าร่วมงานด้วย ดังที่แม่อำนวยเล่าว่า “แต่บางทีก็มีคนเมืองเข้ามาอยากจะช่วย อยากจะร่วมทำงานด้วย อย่างที่วัดเวียงห้วยก็มีคนเมือง อยากเข้าร่วมด้วย มาจัดเวที เอาสาวมาร้อง เพลง บางทีก็ห้ามไม่ได้ ก็ต้องให้เขาทำไป”ดังเช่น ในปีพ.ศ. 2547 ทุกๆ วัดไทใหญ่ในเขตอำเภอไชยปราการ ฝางและแม่เอย ต่างจัดงานบุญใหญ่กันทุกๆ วัด ห้วยวัดอย่างวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติและอีกหลายๆ ห้วยวัดในช่วงเดือนพฤศจิกายนจนถึงต้นธันวาคมจึงมีงานบุญชุกตลอดหนึ่งเดือน พวกเขา โดยเฉพาะกลุ่มหนุ่มสาวและคณะกรรมการห้วยวัดจึงต้องช่วยกันเตรียมงานอย่างหนัก ไม่ว่า การเตรียม ฝึกซ้อมนักแสดงเพื่อนำการแสดงไปแสดงร่วมในช่วงงานบุญของแต่ละวัด การเตรียมคนไปช่วยทำงาน

เตรียมข้าวของที่จะนำไปตานพระ (ถวายพระ) และโดยเฉพาะการเตรียมประติมากรรม “คันเตียน”² เพื่อนำไปร่วมแห่ในขบวนงานบุญ ยังไม่นับรวมว่า เมื่อถึงวันใกล้งานบุญใหญ่ของวัดตัวเอง ศรัทธาวัตรพระธาตุเจดีย์พระเกียรติจะต้องตระเตรียมสถานที่ ข้าวปลาอาหารไว้ต้อนรับแขกเหรื่อที่จะเข้าร่วมงานบุญ

ในแง่นี้เอง งานบุญงานปอยออกพรรษาและการร่วมมือกันทำงานระหว่างหัววัดเพื่อจัดงานบุญร่วมกันของวัดไทใหญ่ได้กลายเป็นเวทีแห่งการปรับเปลี่ยนจุดเผชิญหน้ากันระหว่างคนไตใน กับ ท้องถิ่นกับคนไตนอก ความขัดแย้งในปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจได้ลดลงไปเมื่อความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ได้รับการยอมรับในปฏิสัมพันธ์ร่วมกันทางสังคมวัฒนธรรมผ่านเวทีศาสนาและระบบหัววัดที่หลอมรวมกิจกรรมทางศาสนาเข้าไว้ด้วยกัน

งานปอย: เวทีแห่งการแข่งขันศรัทธา

อย่างไรก็ตาม งานบุญงานปอย เวทีทางศาสนา อาจกลายเป็นเวทีแห่งการแสดงความศรัทธาต่อศาสนาพุทธตามคติความเชื่อของคนไทใหญ่ดังที่เทียนจู้กั๋งได้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ ในกรณีเช่นนี้ เราอาจพิจารณาได้จากงานบุญที่เกิดขึ้นที่วัดพระธาตุเจดีย์พระเกียรติและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องของวัดและศรัทธา วัด ดังเช่น ในปี พ.ศ. 2547 ปีนี้ที่วัดจองออก วัดเก่าแก่ประจำอำเภอฝางได้เริ่มประชุมคณะกรรมการกันตั้งแต่ปลายเดือนตุลาคมเพื่อกำหนดวันและเวลาในการจัดงานบุญ ปีพ.ศ. 2547 เริ่มงานปอยเตียนออกหัวที่วัดจองออก ซึ่งเป็นวัดขนาดใหญ่ของชาวไทใหญ่ในเขตอำเภอฝางจัดงานบุญใหญ่กว่าทุกปี โดยจัดงานถึง 3 วัน มีทั้งงานพิธีกรรมทางศาสนาที่ดำเนินตามปกติทุกปี ไม่ว่า งานแห่คันเตียนของทุกๆ หัววัด ซึ่งเริ่มจัดประกวดการแข่งขันขึ้นมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2546 นอกจากนี้ยังมีงานบันเทิงต่างๆ ไม่ว่า ฟ้อนนก ฟ้อนโต ปีนี้ที่วัดจองออกพิเศษกว่าตรงที่มีการจัดแสดงคอนเสิร์ตที่น่าจาย เจิงหาญ นักร้องชื่อดังของชาวไทใหญ่มาเปิดคอนเสิร์ตเพื่อนำเงินไปสมทบทุนก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานไทใหญ่ขึ้นที่วัดจองออก จากนั้นงานปอยเตียนออกหัวก็เริ่มไล่เลียงมาตามลำดับ ไม่ว่า วัดจองตง วัดเวียงหาวย วัดแม่อาข วัดบ้านลาน ฯลฯ

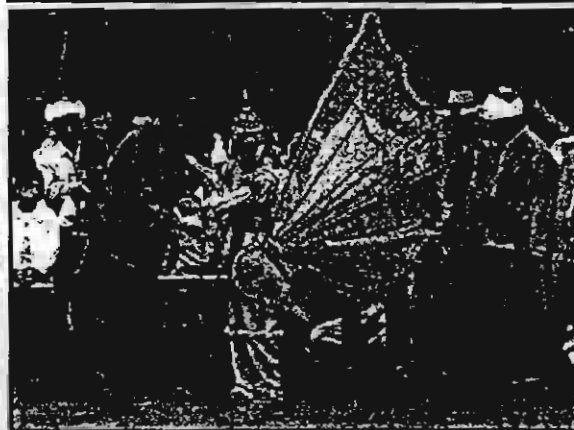
ในปีพ.ศ. 2547 เวทีการประกวดแข่งขันประติมากรรมคันเตียน (เตียน) ที่จัดโดยคณะกรรมการหัววัดอำเภอฝางได้กลายเป็นความหวังของชุมชนต้นตองอีกครั้งหนึ่งที่ต้องการจะเอาชนะการแข่งขันประกวดประชันอีกรอบ หลังจากในปีที่แล้วประสบความสำเร็จในการชนะเลิศการแข่งขันประกวดคันเตียนในแบบสวยงามและสร้างสรรค์ รวมทั้งประกวดการจัดขบวนแห่ ซึ่งเป็นที่ภาคภูมิใจของชุมชนบ้านต้นตองเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ปีพ.ศ. 2547 วัดพระธาตุกับชุมชนบ้านต้นตองได้รับเพียงรางวัลชนะเลิศคันเตียนประเภทสวยงาม แต่ไม่ได้รับรางวัลชนะเลิศขบวนประกอบคันเตียนเช่นปีที่ผ่านมา

² คันเตียน คือ การประติมากรรมไฟจากเทียนประดับประดาตกแต่งให้เกิดความสวยงาม คันเตียนนี้ ตามความเชื่อของชาวไทใหญ่ ก็คือ เพื่อเตรียมต้อนรับพระพุทธเจ้าที่จะเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั่วคราว

การเตรียมคันเตียน (เทียน) ของกลุ่มคนบ้านคัน
สูงเพื่อนำไปประกวดประชันกันในงานบุญออก
พรรษาของอำเภอฝาง จ.เชียงใหม่

การช่วยเตรียมอาหารและตระเตรียมงานอื่นๆ
ของ “กลุ่มหนุ่มสาว” บ้านคันสูง ในนามของ
“ศรัทธาวัด” พระธาตุศรีกาญจนากิเษก ก่อนจะ
มีงานบุญออกพรรษาที่จัดขึ้น ณ วัดของตน

“กลุ่มหนุ่มสาว” บ้านคันสูง ในนาม “ศรัทธา
วัด” พระธาตุศรีกาญจนากิเษกตระเตรียมงานรื่น
เริง ฟ้อนนก ฟ้อนดาบในช่วงงานบุญออก
พรรษาที่จัดขึ้นที่วัดพระธาตุ

บ้านคันสูง “ศรัทธาวัด” พระธาตุศรีกาญจนากิ
เษกแห่ “คันหอรวม” แทนแห่คันเตียน
(เทียน) ในช่วงงานบุญออกพรรษา

ขณะที่ในแง่ของการจัดงานปอยที่วัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติในปีพ.ศ. 2547 นี้ เมื่อเวียนมาถึงช่วงเวลาที่วัดพระธาตุจัดงานปอยตามที่กำหนดจากระบบหัววัด ปีพ.ศ. 2547 วัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติไม่ได้จัดงานแห่ต้นเตียนดังเช่นวัดอื่นๆ ทำกันประจำปี แต่ในปีนี้ก็กลับจัดงานแห่ “ต้นหอม” หรือหมายถึง “ต้นหอมรวม” แทน ลุงอ่อง คันธิ ไวยาวัจกรของวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติอธิบายว่า “ที่แห่ต้นหอมแทนต้นเตียนก็เพื่อที่จะทำพิธีใหญ่ไปเลย ถือว่าเป็นการแห่ปราสาทเป็นชั้นๆ ถวายรับพระพุทธเจ้า และที่ต้องจัดงานตอนกลางวันก็เพื่อที่จะได้จัดการปัญหาต่างๆ ได้ง่ายขึ้น”

ในเวทีงานบุญนี้สำหรับวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติในปีนี้ก็มีความพิเศษตรงที่ วัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติได้รับการทำบุญกฐินจากคณะศรัทธาหัววัดจากกรุงเทพฯ ถึง 3 คณะเพื่อนำเงินทำบุญมาถวายสร้างสิ่งปลูกสร้างที่กำลังขาดแคลน ไม่ว่าจะเป็น ศาลาเจ้าแม่กวนอิมของกลุ่มคณะศรัทธาจากกรุงเทพฯ ผู้ศรัทธาเจ้าแม่กวนอิม เงินบางส่วนนำมาก่อสร้างอาคารเรียนของโรงเรียนวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติเพิ่มเติมและสร้างกุฏิพระที่ยังขาดแคลน เป็นต้น ดังนั้น งานปอยใหญ่หรืองานทำบุญใหญ่ของวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติ กลุ่มหนุ่มสาวและคณะกรรมการวัดพระธาตุฯ ตลอดจนศรัทธาหัววัดจึงมีงานยุ่งมากในปีนีเพื่อเตรียมข้าวปลาอาหารรับคณะต่างๆ ประมาณ 500 คน ขณะที่งานบุญก็กลับคงไปด้วยคณะกรรมการหัววัดจากวัดไทใหญ่ในเขต 3 อำเภอ กลุ่มหนุ่มสาวที่เข้าร่วมงาน และชาวไทใหญ่ คนท้องถิ่นที่เข้ามาเยี่ยมชมงาน

การจัดพิธีใหญ่ปิดท้ายช่วงเวลาวนออกพรรษาดังที่ไวยาวัจกรของวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติและการพยายามชิงตำแหน่งรางวัลชนะเลิศผู้ประดิษฐ์ต้นเตียนของชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่นต้นสูง ตลอดจนการมีคณะศรัทธาใหญ่จากกรุงเทพฯ มาทำบุญ ได้ทำให้งานศึกษาชิ้นนี้ตั้งคำถามในลักษณะที่เทียนจู๊กัง (1984) เคยพบในกลุ่มคนไทได้คงที่แข่งขันกันแสดงความศรัทธาต่อศาสนาพุทธผ่านการจัดงานบุญยิ่งใหญ่ การทำงานทางศาสนา การแสดงมั่งคั่ง และบารมีผ่านการแสดงความศรัทธาด้วยการเป็นเจ้าภาพจัดงานบุญให้ใหญ่โตเป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณะจะได้รับเกียรติ ศักดิ์ศรีและความมีหน้ามีตาไปด้วย

สำหรับคนบ้านต้นสูง อาจบอกได้ว่าในบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมระหว่างคนไตใน คนท้องถิ่นและคนไตนอกนั้น งานบุญงานปอยและพิธีกรรมทางศาสนาได้กลายเป็นเวทีที่แสดงรูปแบบการจัดวางตัวคนของคนไตนอกในบ้านใหม่ได้อย่างน้อยสองรูปแบบคือ แบบแรก เป็นเวทีในการปรับจุดเผชิญหน้ากัน ซึ่งได้นำเสนอไปแล้วข้างต้น กับ แบบที่สอง คือ เป็นเวทีในการแสดงความศรัทธาต่อศาสนาระหว่างคนไทใหญ่ตามคติความเชื่อในทางพุทธศาสนาของคนไทใหญ่ด้วยกันเอง

ชุมชนต้นสูงกับบ้านเวียงห้วย: พรมแดนทางชาติพันธุ์ระหว่างไตใน-ไตนอก

“คนพื้นบ้านแถวนี้ส่วนใหญ่เป็นไต แต่ที่เวียงหาวย มีคนเวียงหาวยเป็นเจ้าของ แต่คนบ้านด้นสูงและคนที่อพยพมาใหม่เป็นคนที่เพิ่งมา ตรงนี้ก็น่าจะเป็นที่พึ่งให้สำหรับคนไตที่ร่วมกันสร้างขึ้นมา จากทั้งคนอื่นและคนไตที่ช่วยกันทำ คนบ้านด้นสูงจะได้มีวัดของตัวเอง เพราะพวกเขาไปใช้วัดเวียงหาวยไม่ค่อยได้ วัดนั้นเขามีเจ้าของ แต่ตรงนี้ถือเป็นของส่วนรวม ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ก็เลยอนุญาตให้ไปใช้กัน” เจ้าคุณพระสุธรรมเมธิ หรือครูบานหาญอุลิส เจ้าอาวาสวัดเจติยฆาม อำเภอฝาง เล่าให้ฟังถึงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านด้นสูงกับบ้านเวียงหาวย (5 เมษายน 2546)

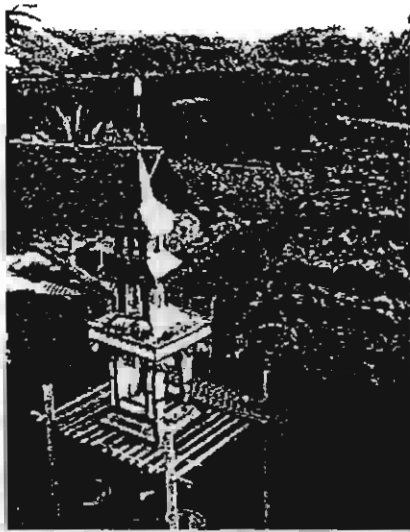
บ้านเวียงหาวยและวัดเวียงหาวยเป็นชุมชนเก่าแก่ที่คนไทใหญ่อพยพมาอยู่กันนานนับร้อยปี แล้วตั้งแต่ในยุคที่ชุมชนบ้านเวียงหาวยเป็นชุมทางที่พักของพ่อค้าวัวต่าง ม้าต่างทั้งชาวไทใหญ่ พม่า ฯลฯ ที่เข้ามาแวะพักระหว่างทางก่อนเดินทางไกลต่อไปยังรัฐฉานหรือเชียงใหม่ คนไทใหญ่ในยุคแรกๆ ของบ้านเวียงหาวยเป็นคนในบังคับของอังกฤษเสียส่วนใหญ่ ขณะที่บ้านด้นสูงเป็นชุมชนใหม่ที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นเพียงกว่าสิบปี

ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านเวียงหาวยกับบ้านด้นสูงมาจากความขัดแย้งเรื่องเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ปัญหาการแย่งงานกันทำเป็นเรื่องแรกๆ ที่ถูกพูดถึง เนื่องจากชาวบ้านด้นสูงรับจ้างทำงานทุกๆ ประเภท ที่แต่ก่อนคนบ้านเวียงหาวยจำนวนหนึ่งเคยทำ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน คนไทกลางทุ่งกลับกลายเป็นกลุ่มคนที่ได้รับการจ้างงานมากกว่าบ้านด้นสูงหรือบ้านเวียงหาวย เพราะค่าจ้างแรงงานที่ถูกกว่า

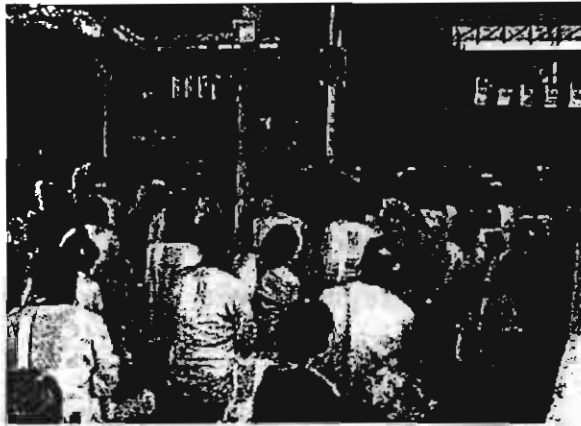
แต่ความขัดแย้งในปฏิสัมพันธ์ทางศาสนาเกิดขึ้นจากความไม่ชอบพอกันในระดับบุคคลที่ชาวบ้านบางคนมีอคติต่อคนบ้านด้นสูงเพราะมองภาพคนบ้านด้นสูงเป็นคนไทใหญ่อพยพและเป็นคนผิดกฎหมาย “เรื่องของผู้นำผู้ใหญ่ของคนบ้านเวียงหาวยที่ใจแคบ รังเกียจคนอพยพ แทนที่คนเผ่าคนแก่จะอบรมเด็ก แต่กลับทำตัวไม่คิดเอง อย่างเวลามีประเพณีขอขมาผู้ใหญ่ ก็กลับหนีไปเที่ยว ไม่ยอมรับการขมาตามประเพณีของคนไทใหญ่ นึกกันมากเกินไปแล้ว คนด้นสูงเขาก็มา ใครๆ เขาก็มา แต่ผู้เฒ่าผู้แก่คนนี้เขาไม่มา หรืออย่างเรื่องประปาภูเขาของคนบ้านด้นสูง พวกเขาลงทุนไปซื้อมิเตอร์น้ำมา แต่ก็ไม่ได้ใช้ เพราะผู้นำผู้ใหญ่บางคนที่ยังคนบ้านด้นสูง ทางวัดก็เลยบอกให้คนบ้านด้นสูงไปใช้น้ำบนพระธาตุเวลาที่น้ำไม่พอใช้ เพราะที่บนพระธาตุมีน้ำมาก เป็นน้ำออกรู ไม่กลัวหมด หรืออย่างเรื่องจัดงานที่วัดเฉลิมพระเกียรติ ช่วงแรกๆ ที่วัดก็ไม่มีข้าวของ ก็ต้องไปยืมของมาจากวัดเวียงหาวย แต่ทางวัดไม่ยอมให้ยืม เพราะว่าผู้เฒ่าผู้แก่บางคนที่ยังรังเกียจคนบ้านด้นสูง”

“เรื่องความขัดแย้งนี้อาจเป็นเพราะคนบ้านเวียงหาวยกลัวว่าครูบานหาญอุลิสสร้างวัดที่นั่น ก็กลัวว่าจะดึงคนไปอยู่ที่นั่นกันหมด ผมก็บอกพวกเขาว่า ถ้าสร้างวัดบนนั้น เจ้าคุณก็ไม่ได้เอามันไปด้วยเป็นของตัวเอง มันก็เป็นของคนที่นี่นั่นแหละ อีกหน่อยอาจจะเหมือนกับพระธาตุคอกยสุเทพก็ได้ ปัญหาคือคนบางคนที่ไม่ดี รังเกียจคนอพยพ แต่เจ้าอาวาสวัดบ้านเวียงหาวยดี เวลาทำบุญพระธาตุก็จะมานิมนต์เจ้าอาวาสวัดเวียงหาวยไปสวดด้วยเสมอ”

ชาวไทใหญ่ทั้งไดโนและไดนอก
ต่างมาร่วมงานบุญกันในงานเทศ
กาลวันออกพรรษา ที่จัดขึ้น ณ วัด
พระธาตุศรีกาญจนภิเษก บริเวณ
คอยเวียงหาวฮอ อ.ฝาง จ.เชียงใหม่

ในช่วงงานบุญออกพรรษา
ที่วัดพระธาตุศรีกาญจนภิเษก
จะมีผู้คนจำนวนมากทั้งชาวไดโน
และไดนอกตลอดจนศรัทธาจากที่
ต่างๆ มาร่วมทำบุญและ
เที่ยวงานรื่นเริง

“จองพลา” ที่ถูกสร้างขึ้นที่บ้านต้นสูง สำหรับ
ชาวไทใหญ่แล้ว ทุกคนไดโนและไดนอกต่าง
ประดิษฐ์จองพลาขึ้นเพื่อรอรับพระพุทธเจ้าเสด็จ
ลงมาจากสวรรค์ตามความเชื่อในทางพุทธศาสนา
ของชาวไทใหญ่

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกของคนบ้านเวียงหาวกับคนบ้านด้นสูงไม่ได้เกิดขึ้นในทิศทางเดียวกัน แต่กลับมีความรู้สึกที่หลากหลายและนำไปสู่การปฏิบัติที่แตกต่างกันไป ดังเช่น “เขาลำบากมา ช่วยได้ก็ช่วยกันไป” ซึ่งพบว่าผู้หลักผู้ใหญ่ของบ้านเวียงหาวส่วนใหญ่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่คนบ้านด้นสูงไม่ว่า การบริจาคอาหาร ข้าวสาร หรือการไปร่วมปฏิบัติธรรมจำศีลที่วัดพระธาตุ ดังที่แม่นู บ้านเวียงหาวเล่าให้ฟังว่า “ช่วงที่เขอพยพมาจากเมืองนอกกันอย่างมาก มาอยู่ที่บ้านนี้ คนไทใหญ่ด้วยกันเองก็ได้ช่วยเหลืออยู่ เอาข้าวใส่ถุงปูนไปบริจาคให้พวกเขา เพราะสงสารพวกเขา ตอนที่เรามาคนอื่นก็ให้ทานแก่เราอย่างนี้เหมือนกัน”

“คนไตเก่า บ้านเวียงหาว ก็มีคนเฒ่าคนแก่หลายคนมาจำศีลร่วมกันบนดอย ที่วัดพระธาตุนี้อย่างเช่น งานวันเฉลิมก็จะมาถือศีลร่วม มาจัดงานร่วมด้วย หรืองานมาฆบูชาหรือวิสาขบูชาจะมาพร้อมด้วย”

จากกรณีความขัดแย้งระหว่างคนไตใน-ไตนอกของคนบ้านเวียงหาวกับคนบ้านด้นสูงดอกย้ำให้เห็นได้ว่า ความเป็นไทใหญ่มีทั้งพลวัตและข้อจำกัดแม้กระทั่งภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับ การปรับเปลี่ยนไปตามบริบทเงื่อนไขของแต่ละกลุ่มต้องเผชิญหน้า ในกรณีนี้ แม้จะเป็นชาวไทใหญ่ด้วยกันเอง แต่เมื่อพรมแดนของความเป็นรัฐชาติไทยเข้ามาตีกรอบ ไม่ว่า ภาพความแตกต่างระหว่างไตใน-ไตนอกที่มาจากชุดความคิดเรื่องแรงงานต่างด้าว และความเป็นพลเมืองไทย ซึ่งส่งผลไปสู่การสร้าง ความขัดแย้งในปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การแย่งงานกันทำ และยังมีผลกระทบในทางสังคมต่อการสร้างความคิดของผู้ด้อยกว่าหรือสูงกว่า ดังนั้น พรมแดนทางชาติพันธุ์ที่ตีกรอบเส้นแบ่งเขตแดนของความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์หรือภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันสามารถเกิดขึ้นได้จากพรมแดนของรัฐชาติที่ตีกรอบให้ความหมายและสามารถสร้างผลกระทบดังที่เกิดขึ้นกับกรณีของชาวไตในกับไตนอก

ไตใน-ไตนอกกับกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่: การตัดข้ามพรมแดนรัฐชาติสู่ความเป็นชาติพันธุ์ไต

“แม้เราเป็นไต เกิดในแผ่นดินไทยก็เป็นคนไทยเต็มตัว แต่ก็รู้สึกได้ เป็นห่วงและสงสารและช่วยเหลือกัน ไม่ได้เรียกร้องเพื่อต้องการเอกราชหรือผืนแผ่นดินอย่างนั้น” พี่บัวจันทร์ ลูกหลานคนบ้านแม่อาขยหลวงบรรยายถึงความรู้สึกของตัวเองต่อภาพกองกำลังกู้ชาติ

ส่วนลุงสุนันดา จากบ้านแม่อาขยหลวง บอกถึงความรู้สึกของตัวเองว่า “คนไตที่อยู่เดิมอาจจะไม่ได้ต้องการกลับไปอยู่ที่รัฐฉานอีก คนเฒ่าคนแก่ไม่ได้อยากกลับไป พวกเขาก็ถือเป็นคนไทเรานี้แหละ แต่ว่าการเรียกร้องเอกราชของคนไตนอก ก็เพื่อให้คนไตด้วยกันไปมาหาสู่กันได้ ให้คนอยู่เมืองนอกตรงนั้น เขาอยู่อย่างสุขสบาย”

โดยส่วนใหญ่กองกำลังกู้ชาติไทใหญ่หลายต่อหลายกลุ่ม มีความสัมพันธ์กับชาวไทใหญ่ทั้งในฝั่งพม่าและฝั่งไทยในรูปแบบแตกต่างกันไป แต่โดยส่วนใหญ่ที่ผ่านมา จะพบว่า กองกำลังกู้ชาติไทใหญ่

มีปฏิสัมพันธ์กับชาวไทใหญ่ทั้งสองฝั่งในรูปแบบของการจัดเก็บภาษี ทั้งภาษีสินค้าเข้าออก ภาษีสินค้า และเงินค่าคุ้มครองให้แก่กองคาราวานพ่อค้าตามชายแดน เพื่อนำเงินมาซื้ออาวุธและเลี้ยงดูกองทัพ โดยเริ่มขึ้นตั้งแต่เจ้าน้อยชอฮันตะไปจนถึงสมัยขุนส่าที่กองทัพเมืองไตมีภาพความมัวหมองจากการค้ายาเสพติด จนยุคปัจจุบันที่ขบวนการกู้ชาติไทใหญ่ในสมัยของเจ้ายอฮ์ก็ทำการเก็บภาษีจากชาวบ้านไทใหญ่ทั้งฝั่งพม่าและฝั่งไทย

อย่างเช่น ในสมัยเจ้าน้อยชอฮันตะ ประมาณ พ.ศ. 2501-2511 ลุงอ่อง คันธิ อดีตพ่อค้าวัวต่างอำเภอฝาง เล่าว่า “ช่วงนั้นมีพ่อค้าวัวต่างทำการค้าข้ามแดนไปมาระหว่างรัฐฉานกับฝั่งไทย อย่างลุงงูงนะก็เข้าร่วมกับขบวนการกู้ชาติ เพราะว่าช่วงนั้น แกท่ามาค้าขายเป็นกองคาราวานฝิ่น และสินค้าอื่นๆ จำนวนมาก แต่ถูกพวกนายพลลี กองพล 93 ของพวกจีนฮ่อบีบแกล จะเก็บภาษีกองคาราวานฝิ่น แกก็เลยไม่ยอม เจ้าน้อยชอฮันตะก็เลยชวนลุงงูงนะมาเข้าร่วมต่อต้านด้วย ไม่ยอมให้จีนฮ่อเก็บภาษี แต่ให้ความช่วยเหลือชาวไทใหญ่ด้วยกันเอง”

“หรือบางส่วนของกองทัพก็ได้รับมาจากเจ้าฟ้าไทใหญ่ที่ส่งเงินผ่านมารวมกันที่เจ้าฟ้าเชียงตุง และร้านค้าในรัฐฉานออกเงินช่วยกันร้านละ 2 จ๊าด ข้าวสารประมาณ 7 กิโลกรัมต่อเดือน” (ปราณี 2528)

ต่อมาในยุคนายพลโปโมเฮง ที่บ้านเปียงหลวง ช่วงสมัยพ.ศ. 2512 เก็บภาษีวัวควายตัวละ 150 บาท ภาษีพลอย จากรัฐฉาน ส่วนฝั่งไทยก็เก็บภาษีสินค้าประเภทเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า ของใช้ เครื่องอุปโภคทั้งหลาย จากพ่อค้าเป็นค่าผ่านทาง ในการทำการค้าชายแดน

ในสมัยของขุนส่า ช่วงพ.ศ. 2529 หลังจากที่ขุนส่ารวมตัวกับนายพลโมเฮง เพื่อตั้งกองทัพเมืองไต (Mong Tai Army-MTA.) ขุนส่าในฐานะผู้นำทางทหารและเศรษฐกิจก็ได้เริ่มเก็บภาษีสินค้าสูงขึ้น อย่างเช่น ภาษีวัวควายที่เคยเก็บตัวละ 150 บาทเพิ่มเป็น 500 บาท เป็นต้น นอกจากนี้ ชื่อเสียงที่สำคัญของขุนส่าก็คือ การเก็บภาษียาเสพติดจากพ่อค้ายาเสพติดที่แพงขึ้น รวมไปถึงการค้ายาเสพติดด้วยตัวเอง ด้วยการบอกว่าต้องการแสวงหารายได้เข้ากองทัพและจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์จำนวนมาก

จนปีพ.ศ. 2540 ภายหลังขุนส่ามอบตัวกับรัฐบาลทหารพม่า กองทัพเมืองไตจบบทบาทตัวเองลง เจ้ายอฮ์คิกและกลุ่มผู้นำทหารไทใหญ่ที่ปลื้มตัวออกมาจากการข้องเกี่ยวกับยาเสพติดได้ประกาศจัดตั้งขบวนการปฏิวัติรัฐฉาน (SURA) ภายใต้การนำของพันเอกยอฮ์คิก ประกาศตัวไม่เกี่ยวข้องกัทยาเสพติด

การแสวงหารายได้ของขบวนการกู้ชาติไทใหญ่ที่เจ้ายอฮ์คิกเป็นแกนนำจึงออกมาในรูปของเงินที่มาจากหลายแหล่ง อย่างเช่น เงินช่วยเหลือจากต่างประเทศ ไม่ว่า หน่วยข่าวกรองยาเสพติดที่ต้องการแสวงหาข่าวคราวในพม่า ที่เป็นลักษณะของการช่วยทำงานให้ หรือช่วยหาข่าวให้

อย่างไรก็ตาม รายได้หลักของขบวนการกู้ชาติไทใหญ่มาจากการเก็บภาษีต่างๆ ในรัฐฉานและในฝั่งไทย อย่างเช่น ภาษีรถยนต์ รถโดยสาร ภาษีสินค้า และภาษีสินค้าอุปโภค “ขบวนการกู้ชาติของเจ้ายอฮ์คิกก็ต้องการเงินมาเลี้ยงดูกองทัพ จริงๆ ก็เก็บมาแล้วตั้งแต่สมัยเจ้าน้อย โดยเก็บภาษีทุกชนิดไม่ว่า

รถยนต์ รถโดยสาร รถทุกชนิดและภาษีสินค้าทุกชนิดในรัฐฉานทั้งหมด โดยมีหน่วยข่าวของกองกลางกู้ชาติไปประจำอยู่ตามจุดต่างๆ เพื่อเก็บเงิน” “เจ้าขอคสีกเก็บภาษีทุกอย่างภายในรัฐฉาน อย่างเช่น รถล้อจะเก็บ 10,000 จ๊าดต่อปี เก็บสองครั้ง แบ่งเป็นครั้งละ 5,000 จ๊าด/ครั้งปี เพื่อเอามาเลี้ยงกองกำลัง”

ส่วนความสัมพันธ์ของขบวนการกู้ชาติไทใหญ่กับชาวบ้านไทใหญ่ในฝั่งไทยมีรูปแบบอันหลากหลาย โดยจะมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับหรือรู้จักกับขบวนการกู้ชาติไทใหญ่เข้ามาพูดคุยกับเด็กวัยรุ่น หรือชาวบ้านไทใหญ่ในฝั่งไทยทั้งในกลุ่มของคนไทใหญ่ดั้งเดิม หรือคนที่อพยพมาใหม่ อย่างเช่น การรับสมัครเด็กวัยรุ่นไทใหญ่เข้าเป็นทหาร ซึ่งมีเด็กจำนวนหนึ่งที่สมัครใจอยากจะไปรบหรือไปเป็นทหารกู้ชาติ

“ก็มีอยู่จำนวนหนึ่งประมาณ 10 คนต่อเดือนได้ แต่ก็มากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่โอกาส ก็ทั้งเด็กผู้ชายที่มาจากฝั่งพม่าใหม่ๆ ทำงานได้สองเดือนแล้วเปลี่ยนใจ หรือเด็กที่เกิดที่นี่ พวกนี้ถูกกระทำมามาก หรือบางคนก็ได้ยินได้ฟังมาเยอะเกี่ยวกับทหารพม่ากดขี่ ข่มเหงคนไต เด็กพวกนี้มีจิตใจแรงกล้าอยากจะรบเพื่อชาติไต ส่วนใหญ่ผมจะเลือกเด็กที่ยังไม่ได้เข้ามาอยู่ในเมือง หรือที่เห็นแสงสีแล้วนะ เพราะก็รู้กันอยู่ว่าไปอยู่ในกองทัพในป่าในดอย มันเป็นเรื่องลำบาก ถ้าเด็กที่มันเห็นแสงสีแล้ว มันจะไปลำบากเปล่าๆ” นายสง่างอ แห่งเมืองฝางเล่าให้ฟัง

ส่วนความสัมพันธ์ในรูปของการให้ความช่วยเหลือต่างๆ เกิดขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงที่มีการรบพุ่งกันตามชายแดน ดังที่พบว่า ในระดับกลุ่ม บางครั้งบางครั้งทางกลุ่มกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่จะขอความช่วยเหลือมายังชาวบ้านในหมู่บ้านเขต 3-4 อำเภอริมชายแดนที่มีคนไทใหญ่อาศัยอยู่จำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่มีการสู้รบกันกับทหารพม่าจนกองกำลังขาดเสบียงอาหารหรือเงินสำหรับซื้ออาวุธ พวกกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่จะทำหนังสือแจ้งมายังชุมชนต่างๆ ทั้ง 3 อำเภอ โดยเฉพาะในแหล่งที่มีชาวไทใหญ่อาศัยอยู่จำนวนมาก เพื่อขอการสนับสนุนทั้งข้าวปลาอาหารเงินทองที่จะบริจาคให้ได้ ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านจะให้การสนับสนุนข้าวสาร อาหารแห้ง เงินบริจาคตามแต่กำลังของแต่ละคน

ลุงจันทา จอมแหล่ง ผู้หลักผู้ใหญ่แห่งบ้านแม่อาข อำเภอแม่อาข เล่าว่า “ในแถบอำเภอแม่อาขนี้ จะได้รับหนังสือแจ้งมาจากกองทัพกู้ชาติว่า อยากให้ช่วยบริจาคตามศรัทธา เพราะตอนนี้กำลังสู้รบกันหนัก” ส่วนลุงจันทาแห่งบ้านต้นสูง บอกรายละเอียดว่า “เราสามารถรับรู้ข่าวสารจากกองกำลังกู้ชาติตลอดเวลา ซึ่งจะโทรติดต่อถึงกันตลอด ถ้าปะทะกันเกิน 4-5 วันนี้เราก็จะเริ่มหาเสบียงอาหารไปช่วยแล้ว”

อย่างไรก็ตาม ในระดับส่วนตัว อย่างเช่น นางอุ หนึ่งในแรงงานพลัดถิ่นชาวไทใหญ่ในสวนส้มเล่าให้ฟังว่า “ช่วงหน้าแล้งนี้เราจะได้อินข้าวแล้วว่า พวกทหารไทใหญ่รบกับพม่า พอได้อินข้าว ก็จะมีคนไทใหญ่ใกล้ๆ สวนส้มเตรียมข้าวของ อาหารแห้ง เครื่องยา ต่างๆ พวกเขาก็จะมาบอกต่อว่า ตอนนี้การสู้รบเป็นอย่างไรบ้าง พวกเราทำงานในสวนส้ม ก็ได้ช่วยเหลือบริจาคไปตามศรัทธาจริงๆ อยากจะ

ออกไปช่วยเขาเตรียมอาหาร เตรียมของ แต่ว่าเราทำแต่งงานในสวนส้มทั้งวัน ไม่มีเวลาหอบ ก็ได้แต่เอาเงินให้เขาไป แล้วแต่กำลังของแต่ละคน”

ในกรณีนี้เมื่อเราเปรียบเทียบกับกรณีข้างต้นจากความขัดแย้งของคนบ้านเวียงหาวกับบ้านคันสูง เราอาจชี้ให้เห็นได้ว่า ในบริบทและเงื่อนไขที่แตกต่างกัน ความเป็นไทใหญ่สามารถมีทั้งพลวัตและขีดจำกัดในการสร้างเส้นแบ่งเขตแดนทางชาติพันธุ์ในปฏิสัมพันธ์กับพรมแดนของชาติ ในกรณีนี้ เราพบว่า ความเป็นไทใหญ่สามารถข้ามพ้นพรมแดนของชาติทั้งไทยหรือรัฐมากลับคืนเข้าสู่ความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ที่สามารถรวมตัวและก่อพลังของความเป็นไทใหญ่ได้เมื่อพวกเขาต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับบริบทสถานการณ์บางอย่างที่มีการตระหนักรู้ทางชาติพันธุ์ร่วมกัน ซึ่งในกรณีนี้เห็นได้ชัดจากความรู้สึกร่วมในการเผชิญกับการคุกคามของพม่าและความรุนแรง การให้ความช่วยเหลือจึงเกิดขึ้นทั้งในกลุ่มของชาวไตเก่าหรือไตในกับไตนอก เป็นต้น

สรุป

การสร้างพรมแดนทางชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มไทใหญ่สองกลุ่มหลักคือไตในกับไตนอกไตใน ในความหมายกว้างหมายถึงคนไทใหญ่จากรัฐฉาน ประเทศพม่าที่อพยพเข้ามาเมืองไทยและอาศัยอยู่ในเมืองไทยมายาวนานและไม่มีปัญหาเรื่องความเป็นคนไทย กับ คนไตนอก หมายถึง คนไทใหญ่ที่เพิ่งอพยพมาจาก “เมืองนอก” หรือรัฐฉานประเทศพม่าในช่วง 10-20 ปีที่ผ่านมา ซึ่งในปัจจุบัน เมื่อชุดวาทกรรมคนต่างด้าว พลเมืองไทย/ไร้สัญชาติ มีความสำคัญมากขึ้นในการกำหนดกฎหมายผู้คนในเขตแดนอธิปไตยไทย คนไตนอกจึงหมายรวมถึงกลุ่มคนไทใหญ่ที่ไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนและเข้ามาเป็นแรงงานผิดกฎหมาย

สำหรับคนไตในกับไตนอกนั้น แม้ว่าท่ามกลางความขัดแย้งซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นในสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ จากการแย่งงานกันทำ การที่นายจ้างว่าจ้างแรงงานไตนอกก่อนไตในเพราะค่าแรงต่ำกว่า เป็นต้น แต่ในปฏิสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมพบทั้งการเชื่อมพรมแดนทางชาติพันธุ์ความเป็นไทใหญ่ผ่านเวทีทางศาสนา งานบุญหรืองานปอยที่ช่องทางของ “ระบบหัววัด” ในด้านหนึ่งได้เอื้ออำนวยให้ชุมชนบ้านคันสูงในฐานะไตนอกได้ใช้เป็นช่องทางในการปรับเปลี่ยนท่าทีแห่งความขัดแย้งกับคนไตในเพื่อให้มีที่ทางร่วมกัน ขณะที่อีกด้านหนึ่ง ในเวทีทางศาสนา งานปอยได้กลายเป็นที่ทางสำหรับคนไตนอกได้ 2 ระดับคือ ในระดับชุมชนได้แข่งขันแสดงความศรัทธาต่อศาสนาพุทธตามคติความเชื่อทางศาสนาพุทธของคนไทใหญ่ และ ในระดับภายในชุมชนเอง งานปอยได้เป็นเวทีในการทำบุญด้วยการทำกิจกรรมร่วมทางสังคมกับวัด

อย่างไรก็ตาม เมื่อเราพิจารณาพรมแดนทางชาติพันธุ์กับพรมแดนของชาติ กรณีของความสัมพันธ์ระหว่างไตในกับไตนอกและไตพม่า จากความขัดแย้งของคนบ้านเวียงหาวกับบ้านคันสูงระหว่างไตในกับไตนอก และจากกรณีความสัมพันธ์ระหว่างไตใน-ไตนอกกับกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่

หรือไคพม่าในเชิงเปรียบเทียบกัน สามารถชี้ให้เห็นว่า ความเป็นไทใหญ่สามารถมีทั้งพลวัตและขีดจำกัดในการสร้างเส้นแบ่งเขตแดนทางชาติพันธุ์ในปฏิสัมพันธ์กับพรมแดนของชาติในบริบทเงื่อนไขที่แตกต่างกัน

ในกรณีเปรียบเทียบดังกล่าว ความขัดแย้งระหว่างไคนอกกับไคในนั้น ทำให้เห็นว่า ความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ถูกสร้างให้มีขีดจำกัดจากการตีกรอบหรือมีเส้นกั้นเขตแดน (Boundaries) ของรัฐชาติด้วยพรมแดนของประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นจากชุดความคิดเรื่องแรงงานต่างด้าวและความเป็นพลเมืองไทย ซึ่งส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การแย่งงานกันทำและยังมีผลกระทบในทางสังคมต่อการสร้างความคิดระหว่างผู้ด้อยกว่าหรือสูงกว่าภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ดังนั้น พรมแดนทางชาติพันธุ์ที่ตีกรอบเส้นแบ่งเขตแดนของความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์หรือภายในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันสามารถเกิดขึ้นได้จาก “ผลผลิต” ของการสร้างความหมายโดยพรมแดนของชาติและโดยปฏิบัติการของทุน (ดังที่นำเสนอไปในบทก่อนๆ) อย่างไรก็ตาม ความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่สามารถข้ามพ้นพรมแดนของรัฐชาติทั้งไทยหรือรัฐพม่ากลับคืนสู่ความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ที่สามารถรวมตัวและผนึกพลังของความเป็นไทใหญ่ได้เมื่อพวกเขาต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับบริบทสถานการณ์บางอย่างที่มีการตระหนักรู้ทางชาติพันธุ์ร่วมกัน ซึ่งในกรณีนี้เห็นได้ชัดจากความรู้สึกร่วมของคนไทใหญ่ที่เผชิญหน้ากับการคุกคามของรัฐพม่าและความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนไคพม่า ซึ่งถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน การให้ความช่วยเหลือในระดับต่างๆ จึงเกิดขึ้นทั้งในกลุ่มของคนไทใหญ่ ทั้งในกลุ่มชาวไคเก่าหรือไคในกับไคนอก

ส่วนที่สาม : ประสบการณ์คนพลัดถิ่นกับการจัดวางตัวตนที่บ้านใหม่

บทที่ 7

ประสบการณ์ไทใหญ่พลัดถิ่นในสวนส้ม : ใต้ออกกับการจัดวางตัวตนในบ้านใหม่

บทนี้ต้องการนำเสนอภาพชีวิตพลัดถิ่นของชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่ทำงานอยู่ในสวนส้ม ในฐานะตัวอย่างชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่เข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างในบริบทของทุนภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ในรูปสวนส้มที่กำลังขยายตัวที่ชายแดน โดยส่วนใหญ่ชาวไทใหญ่ที่ทำงานในสวนส้มหรือแหล่งงานอื่นๆ เป็นคนไทใหญ่พลัดถิ่นที่อพยพเข้ามายังประเทศไทยประมาณ 10-20 ปี ในกลุ่มนี้อาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก *กลุ่มแรก* เป็นกลุ่มชาวไทใหญ่ที่เข้ามาเพื่อทำงานเป็นแรงงานตามที่ต่าง ๆ ทั้งในบริเวณชายแดนและเดินทางเข้าสู่เขตเมือง ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่น วัยทำงานที่ส่วนหนึ่งได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง การไม่มีงานทำ และการมุ่งแสวงหาโอกาส ความก้าวหน้าในชีวิตที่อาจมองหาได้ในเมืองไทย กับ *กลุ่มที่สอง* เป็นกลุ่มชาวไทใหญ่ที่ได้รับความเดือดร้อนจากการคุกคามของรัฐบาลทหารมาโดยตรง จากการกระทำการรุนแรง กดขี่ข่มเหง ไม่ว่า กลยุทธ์ต่างๆ การข่มขืน การบังคับให้ย้ายถิ่นฐาน กลุ่มคนเหล่านี้มักอพยพเข้ามาเป็นครอบครัวเพื่อหลบหนีความหวาดกลัวภัยที่บ้านหนีตายเข้ามาพึ่งพิงเมืองไทย

บทนี้จึงต้องการพิจารณาประสบการณ์ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในสวนส้มภายใต้บริบทเงื่อนไขที่ตกอยู่ใน “กระบวนการกลายเป็นสินค้าของคนพลัดถิ่น” จากสถานการณ์การขยายตัวของทุนในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและรัฐชาติไทยที่ในด้านหนึ่งยังคงต้องปกป้องอธิปไตยเหนือดินแดน แต่อีกด้านหนึ่งก็ต้องเดินไปตามกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมโลก ประสบการณ์ไทใหญ่พลัดถิ่นของกลุ่มคนดังกล่าวในปฏิสัมพันธ์กับทุนในรูปของสวนส้มและการวางเครือข่ายความสัมพันธ์ของตนในรูปแบบต่างๆ ได้สะท้อนให้เห็นการจัดวางตัวตนของพวกเขาในบ้านใหม่ภายใต้ชุดความสัมพันธ์เหล่านี้ ดังเช่น การต้องเข้าไปสัมพันธ์กับทุนในการจัดรูปองค์กรบนพื้นฐานของความสัมพันธ์สองแบบทั้งแบบนายจ้าง-ลูกจ้าง และความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ดังเช่น ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในสวนส้ม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่เป็นแรงงานในเขตจังหวัดเชียงใหม่ โดยส่วนใหญ่มักรับจ้างทำงานในอาชีพต่างๆ ในรูปแบบของแรงงานไร้ฝีมือ ไม่ว่า กรรมกรทั่วไป กรรมกรในกิจการประมง กรรมกรในโรงงาน ผู้รับใช้ในบ้าน คนงานในฟาร์ม และคนงานในแปลงเพาะปลูกพืช แต่จะพบว่า อาชีพที่ได้รับความนิยมสำหรับแรงงานไทใหญ่พลัดถิ่นมากที่สุด คือคนงานในแปลงเพาะปลูก อย่างเช่น ในปีพ.ศ. 2545 พบว่า จำนวนแรงงาน 9,841 คนทำงานในแปลงเพาะปลูกพืช ส่วนกรรมกรทั่วไปมี 5,594 คน กรรมกรในโรงงาน 3,534 คน และผู้รับใช้ในบ้าน 2,618 คน (สำนักงานจัดหางานจังหวัดเชียงใหม่ 2546)

ที่ผ่านมา งานศึกษาเกี่ยวกับตัวอย่างแรงงานพลัดถิ่นที่เข้ามาทำงานในจังหวัดเชียงใหม่มักพบกับภาพปัญหาต่างๆ ในการทำงาน ทั้งเรื่องความไม่มั่นคงในชีวิตการทำงานของแรงงานต่างด้าว การเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง จากการไม่ยอมจ่ายค่าจ้างตามที่ตกลงไว้ การล่วงละเมิดทางเพศ ปัญหาเรื่องภาษา ความไม่สามารถสื่อสารกันได้ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ฯลฯ (Panam & al 2004)

ในงานศึกษานี้เก็บข้อมูลจากประสบการณ์ชีวิต การทำงานและชีวิตทางสังคมของชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่เข้ามาเป็นแรงงานในเขตอำเภอไชยปราการ ผ่าและแม่อาขย กลับพบความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับแรงงานพลัดถิ่นในฐานะลูกจ้างในปฏิสัมพันธ์หลากหลาย ซึ่งสะท้อนว่า ทุนนิยมในรูปแบบของสวนส้มไม่ได้มีปฏิบัติการด้านเดียวในแง่ของการกดขี่ เอารัดเอาเปรียบแรงงานเท่านั้น แต่การวางความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างที่ทับซ้อนอยู่กับความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ การเป็นผู้ให้และผู้รับ ด้านหนึ่ง ได้แปรเปลี่ยนภาพจากการเป็น“ผู้เอารัดเอาเปรียบ” ไปเป็น “ผู้อุปถัมภ์” ในโลกทัศน์และวิถีคิดของคนไทยด้วยกัน ขณะที่อีกด้าน การเป็นผู้อุปถัมภ์ของทุนต่อแรงงานก็เพื่อให้แน่ใจได้ว่าทุนจะยังคงมีแรงงานราคาถูกป้อนระบบอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นกัน

ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในสวนส้ม: ประสบการณ์ชีวิตกับการเป็นแรงงาน

สวนส้มพื้นที่ 600 ไร่ติดชายแดนอำเภอฝาง อาจถือได้ว่า เป็นชุมชนขนาดเล็กๆ ที่มีชาวไทใหญ่พลัดถิ่นอพยพเข้ามาเป็นแรงงานและอาศัยอยู่ประจำถึง 200 คน หากนับรวมลูกหลานและครอบครัวของแรงงานชาวไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาอยู่ด้วยอาจมีถึง 400 คน ในอำมาจกรแห่งนี้จึงประกอบไปด้วยชาวไทใหญ่พลัดถิ่นและครอบครัวมากถึง 400 คน ผู้จัดการสวนส้มและหัวหน้าสายงานต่างๆ อีกกว่า 30 คน ที่ได้รับมอบหมายการดูแลงานและภารกิจจากเจ้าของสวนส้ม

ภาษาและการสื่อสารระหว่างพวกเขาไม่ค่อยมีปัญหามากนักด้วยเพราะภาษา“เมือง” หรือภาษาท้องถิ่นภาคเหนือกับภาษาไทใหญ่มีความคล้ายคลึงกันมาก และแม้ว่าชาวไทใหญ่ที่เข้ามาใหม่จะมีสำเนียงภาษาไทใหญ่ที่ฟังยาก แต่ด้วยเพราะพวกเขาอพยพเข้ามาอาศัยอยู่กับญาติที่ทำงานในสวนส้มมาก่อน เขาจึงเรียนรู้ผ่านญาติและค่อยๆ พัฒนาภาษาล้านนาและภาษาไทยเมื่อเข้ามาอยู่นานขึ้น

ชีวิตของแรงงานไทใหญ่ในสวนส้มพร้อมกับผู้จัดการและหัวหน้างานเริ่มขึ้นทุกเช้ามีดและจอบลงที่เข็นย่ำทุกๆ วันเพื่อทำงานในไร่ ทั้งคอยหมั่นดูแลบำรุงรักษาดันส้มให้ได้ผลผลิตดี การให้น้ำที่เพียงพอ ฉีดสารเคมี ใส่ปุ๋ย ค้ำดันส้มให้เตรียมออกดอกผล เก็บผลส้มนอกฤดู ดูแลต้นใหม่ที่เพิ่งติดตาและต่อกิ่ง ฯลฯ

ในช่วงงานเวลาปกติประมาณเดือนมีนาคมถึงเดือนกันยายนที่ทุกๆ คนไม่ต้องแข่งกับเวลาเพื่อเก็บผลผลิต จำนวนแรงงานชาวไทใหญ่ 200 คนจะเพียงพอต่อการทำไร่ส้มในพื้นที่กว้างขนาด 600 ไร่ แต่หากเป็นช่วงที่งานชุกโดยเฉพาะในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตส้มในฤดูกาล ทั้งผู้จัดการ หัวหน้างาน และแรงงานเหล่านี้ต้องเพิ่มเวลาทำงานจากเช้ามีดต่อไปจนถึงดึก

คืนก่อนคืนเพื่อเร่งเก็บผลส้มให้ได้ตามจำนวนความต้องการของตลาด ไม่มีใครได้นอนเร็วหรือมีเวลาดูละครที่ตัวเองชอบ และต้องตื่นแต่เช้ามีคเพื่อทำงานที่เร่งรีบเหล่านี้ แต่ค่าทำงานล่วงเวลาชั่วโมงละ 12 บาทที่ทั้งหัวหน้างานและแรงงานได้รับก็อาจทำให้พวกเขาหายเหนื่อยไปได้บ้าง แต่แม้จะทำงานกันจนคึกคัก ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่เป็นแรงงานประจำก็ไม่เคยเพียงพอต่องานที่ล้นมือในช่วงเวลานี้ บ่อยครั้งที่นายจ้างต้องจ้างแรงงานชั่วคราวแบบไปกลับจากหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาช่วยทำงานในเวลาเร่งด่วนเช่นกัน

ค่าจ้างรายวันที่พวกเขาได้รับวันละ 80-120 บาทสำหรับผู้มาใหม่และสูงขึ้นตามอายุงานทำให้พวกเขาสามารถเก็บเงินได้จำนวนไม่น้อยเมื่อเทียบกับชาวไทใหญ่ที่เข้าไปเป็นแรงงานในเมืองใหญ่ ทั้งนี้ เป็นเพราะพวกเขามีต้นทุนสำหรับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันต่ำกว่า จากการไม่ต้องจ่ายค่าที่พัก แต่จ่ายค่าไฟ ค่าอาหารและค่าใช้จ่ายส่วนตัว สำหรับอาหารนั้นพวกเขาเสียค่าใช้จ่ายเอง แต่ส่วนใหญ่ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นมักใช้เวลาในช่วงเช้า/เย็นหลังเลิกงาน ไปเก็บผักป่า หน่อไม้ ยิงสัตว์ ล่านกในป่าตามชายแดนที่ไม่ห่างไปจากสวนส้มมากนัก ทำให้พวกเขาประหยัดเงินที่ต้องไปซื้ออาหารที่ตลาดได้จำนวนไม่น้อย

ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่เข้ามาเป็นแรงงานในสวนส้มส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุงานที่หลากหลาย ตั้งแต่ 1 ปีไปจนถึง 25 ปี บางคนทำงานมาตั้งแต่ยังหนุ่มสาว เคยทำงานตั้งแต่การดูแลสวนส้ม การเก็บเกี่ยว จนปัจจุบันได้รับมอบหมายงานที่เหมาะสมกับอายุที่เป็นงานไม่หนักหรือใช้กำลังมากเกินไป เช่นงานในครัว ปัดกวาดทำความสะอาด เก็บเกี่ยวหญ้าบริเวณคันส้ม หรือทำสวนเล็กๆ น้อย ๆ เป็นต้น

นางไอ่” อายุ 48 ปีแล้ว ทำงานอยู่ที่สวนส้มมานานถึง 13 ปี เธอเล่าว่า “ตอนนี้มาทำงานในครัวช่วยปัดกวาดเช็ดถูบ้าง แต่ก่อนทำงานในไร่” หรืออย่างพ่อแม่ของ “แสง” ที่เดินทางมาจากเมืองปิ่นเมื่อ 24 ปีที่แล้ว (พ.ศ. 2523) พวกเขาเดินทางมาเพื่อต้องการจะมาเยี่ยมขายที่บ้านเปียงหลวง อ.เวียงแหง จ. เชียงใหม่ หลังจากได้พบขายแล้วจึงย้ายมาทำงานที่สวนส้ม จนทำงานได้ 20 ปีสามารถเก็บเงินซื้อที่ดินสร้างบ้านและตั้งร้านขายของชำได้ในหมู่บ้านใกล้เคียง “น้องเกิดในเมืองไทย พ่อกับแม่มานานแล้ว มาตั้งแต่ในยุคที่ยังไม่มีแรงงานต่างด้าวเข้ามาจำนวนมากนี้ พ่อแม่ทำงานในสวนส้มมาตั้งกว่า 20 ปี ทำงานทุกอย่างจนเริ่มแก่ตัวแล้วเลยเอาเงินไปซื้อบ้านและที่ดิน ตั้งร้านขายของเล็กๆ และคงไม่คิดจะกลับไปเมืองปิ่นอีกเพราะไม่มีญาติอยู่ที่นั่นแล้ว พ่อแม่น้องเข้ามาอยู่ในเมืองไทยนานแล้ว ก็ได้บัตรประชาชนแล้ว”

“นางอุ” ทำงานที่สวนส้มแห่งนี้มา 9 ปี ส่วนสามีทำงานมาก่อนหน้า 2 ปี ทั้งคู่พบรักกันและแต่งงานกันที่นี่ “มาเจอแฟนและแต่งงานกันที่นี่ ตอนนี้มีลูก 2 คน คนแรกอายุ 8 ขวบกำลังเรียนหนังสือที่โรงเรียนประถมใกล้ ๆ มีรถรับส่งทุกวัน ส่วนอีกคนยังเล็ก 3 ขวบ ก็ได้พาแม่จากเมืองปิ่น เอาแกมอายุด้วย ช่วยเลี้ยงหลานและอยู่ใกล้ๆ กัน”

ระบบความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้าง ผู้จัดการ หัวหน้างานและแรงงาน มีระบบการทำงาน ซ้อนทับกันอย่างน้อยสองแบบ คือ แบบแรก ความสัมพันธ์ในแนวระนาบแบบนายจ้าง-ลูกจ้าง ที่มีการ สร้างกฎเกณฑ์การปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างส่วนรวม เน้นการควบคุม การแข่งขันกันทำงานเพื่อเป็น สิ่งสำคัญในการพิจารณาเงินค่าจ้าง การมีหลักประกันในการทำงาน เช่น นายจ้างกับหัวหน้างานและ แรงงานสร้างกฎเกณฑ์และหลักประกันว่าหัวหน้างานและแรงงานจะทำงานในสวนส้มยาวนานพอ ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง นายจ้างจึงเก็บเงินค่าประกันจากหัวหน้างานจำนวน 30,000 บาทเพื่อเป็น หลักประกันว่าจะทำงานกับสวนส้มเป็นเวลา 3 ปี ส่วนแรงงานต้องจ่ายเงินค่าประกันจำนวน 1,000-2,000 บาทเพื่อเป็นหลักประกันว่าจะทำงานกับสวนส้มแห่งนี้เป็นเวลา 3 ปีด้วยเช่นกัน “เจ้าของสวนส้ม เขาให้เหตุผลว่า งานสวนส้มเป็นงานหนัก คนลาออกเพราะถอดใจมีเยอะ ไม่สู้งานหนักกัน เลยต้องมีเงิน ประกันเพื่อจะได้ไม่เสียเวลาในการตามหาคนมาทำงาน ทำให้งานหยุดชะงัก”

การควบคุมการทำงานในไรระหว่างผู้จัดการ หัวหน้างานและแรงงานนั้น มีทั้งผ่านระบบการ แข่งขันกันระหว่างกลุ่มหัวหน้างานและแรงงานที่จัดขึ้นเป็นกลุ่มๆ โดยผู้จัดการจะประชุมกับหัวหน้า งานทุกๆ เย็นหลังเลิกงานในไรร่วมเพื่อประเมินผลการทำงานของกลุ่มต่างๆ และจัดแผนงานสำหรับ วันรุ่งขึ้น การควบคุมการทำงานต้องให้เป็นไปตามแผนงาน มีการแข่งขันกันทำงานหรือหากบางครั้งมี หัวหน้างานหรือแรงงานที่ “อู๋” งานก็จะถูกประเมินผลงานผ่านการแข่งขัน ผ่านการขึ้นเงินเดือนและ เพิ่มค่าจ้างรายวัน หรือโบนัส เป็นต้น

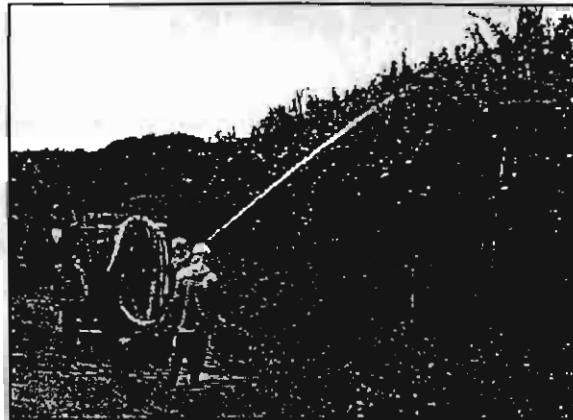
แบบที่สอง ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนายจ้าง หัวหน้างานและลูกจ้าง ที่จัด ความสัมพันธ์บนพื้นฐานของการสร้างบุญคุณ ความไว้วางใจและการพึ่งพาซึ่งกันและกัน เช่น ลูกจ้างทำให้นายจ้างไว้วางใจด้วยการไม่เปลี่ยนงานบ่อย ทำให้รู้จักนิสัยใจคอกันยาวนาน การมีความซื่อสัตย์ต่อการ ทำงาน ความขยันขันแข็งในการทำงาน ขณะที่นายจ้างก็เป็นผู้อุปถัมภ์ที่ดี ปฏิบัติตัวเป็นที่พึงให้ในยาม ทุกข์ยาก เช่น ในยามเจ็บป่วยไปโรงพยาบาล การขอให้ติดต่อราชการให้ เป็นต้น “ลูกจ้างที่รับมาทำงาน ส่วนใหญ่เป็นคนไทใหญ่ทั้งนั้น ค่าจ้างทำงานก็ไม่แพงมากและแต่ละคนก็ทำงานกับเรามาเนิ่นนาน เราอยู่กัน แบบพี่น้องมากกว่า มีอะไรก็ช่วยกันไป เห็นก็สงสาร คนเขาลำบากมา เป็นคนไทยเหมือนกัน”

ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ การเป็นผู้ให้ของนายจ้างในบางครั้งหมายถึงการยินยอมให้มี สวัสดิการ การให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ เช่น สวนส้มบางแห่งยอมให้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาไทย ใหญ่ หรือยินยอมให้ลูกหลานชาวไทใหญ่ได้เรียนหนังสือ ซึ่งบางคนที่พ่อแม่ทำงานให้กับสวนส้มมา ยาวนานก็อาจเรียนสูงไปจนถึงจบชั้นมัธยมก็มี สวนส้มบางแห่งได้จัดสวัสดิการรับ-ส่งลูกหลานของ แรงงานชาวไทใหญ่ไปเรียนหนังสือทุกวันเช้า-เย็น จัดรถรับส่งให้ออกไปตลาดทุกๆ เย็น การจัดยา รักษาพยาบาลหรือการพาไปส่งโรงพยาบาลยามเจ็บป่วย บางแห่งวางระบบการดูแลตรวจตราด้วยการ ให้หัวหน้างานมีบ้านพักนอนกระจายไปทั่วทุกแปลงโรงนอนใกล้ๆ คนงาน “มีอยู่บางครั้งที่คนงานล้ม เจ็บ จนต้องห้ามส่งโรงพยาบาล พวกเราก็เอารถออกพาไปส่งกลางดึก”

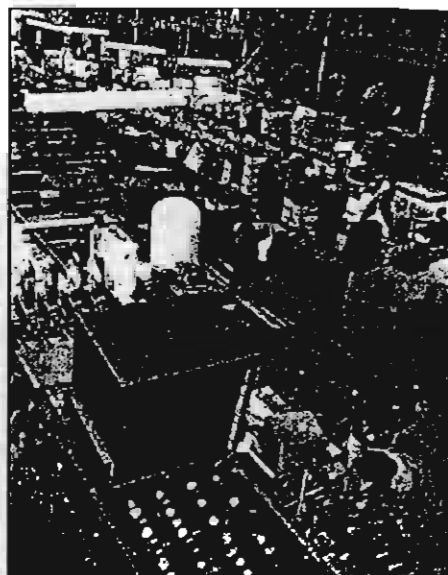
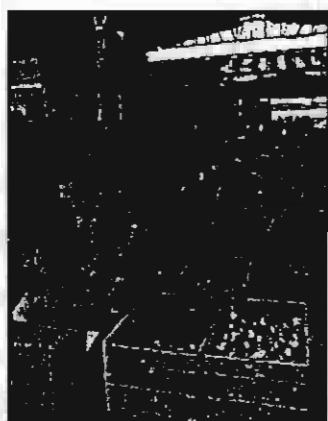
“งานค้ำดันสับ” หนึ่งในงานหลัก
ที่ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นเร่งทำงาน
ก่อนฤดูฝนจะมาถึง

“งานฉีดสารเคมี” ในสวนส้ม
ของชาวไทใหญ่พลัดถิ่น
ส่วนใหญ่เป็นงานของผู้ชาย

ทุกๆ เข้าในไร่ส้ม หัวหน้างานและแรงงาน
ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นจะกระจายกันทำงานตาม
ที่ได้รับการแบ่งงานจากการประชุมเย็นวัน
ก่อนหน้า

การทำงานของแรงงานพลัดถิ่นในโรงเว็กส์ กระบวน
การการขึ้นสุดท้ายของการผลิตสั้มเพื่อส่งออกไปยัง
ตลาดในประเทศและต่างประเทศ

แรงงานชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในสวนสั้ม
กับงานเก็บสั้มนอกฤดูกาล

แรงงานชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่ทำงานมาชวาวนาน
หรืออยู่ในวัยชรา มักจะได้รับงานที่ไม่หนักจน
เกินไป เช่น งานค้ายหญ้า งานปลูกไม้ประดับ
หรืองานในโรงครัว เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นระหว่างนายจ้าง-ลูกจ้าง ในแง่หนึ่งเป็นผลมาจากนายจ้างเองต้องการแรงงานที่ไว้ใจได้ ดังจะเห็นได้จากระบบการหาแรงงานเข้ามาทำงานในสวนส้มที่สวนส้มใช้วิธีบอกผ่านไปยังกลุ่มแรงงานที่ทำงานอยู่ก่อนแล้วให้บอกต่อไปยังญาติพี่น้องที่อยู่ฝั่งพม่าว่ายังสามารถรับคนงานได้อีกจำนวนหนึ่ง หากใครมีความประสงค์จะเข้ามาทำงานก็ให้เข้ามาทำงานได้ โดยมีญาติที่เคยทำงานอยู่ก่อนหน้าแล้วเป็นผู้รับประกันและเก็บเงินค่าประกันการทำงาน “เดือนที่ผ่านมา ช่วงที่จะปิดรับแรงงานต่างด้าว ทางสวนส้มประกาศว่า ยังมีโควตารับเพิ่มได้อีก 50 คน จึงประกาศไปยังแรงงานเพื่อไปหาญาติมาทำงานหาคนที่ไว้ใจได้มาทำงาน พวกแรงงานก็จะโทรกลับไปบอกที่บ้านให้รีบทยอยเดินทางเข้ามา จึงทำให้ช่วงที่ผ่านมามีคนงานเข้ามามากขึ้นเป็นร้อยๆ คนเลยก็มี รับเข้ามาก่อนเพื่อเตรียมเอาไว้ในช่วงหน้าเก็บส้ม”

ความสัมพันธ์ของการอุปถัมภ์พึ่งพากันยังเกิดขึ้นในระดับส่วนตัวด้วย เช่น การเรียนรู้งานระหว่างแรงงานที่เคยทำงานมาก่อนกับแรงงานใหม่ที่ยังรู้งานน้อย หรือระหว่างหัวหน้างานคนใหม่กับแรงงานที่ทำงานมานานซึ่งเริ่มกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญในงานที่ตัวเองทำอยู่ ทำให้บางครั้งเราเห็นภาพของแรงงานชาวไทยใหญ่ที่ทำงานมานานสอนงานให้แก่หัวหน้างานคนใหม่ นอกจากนี้ความสัมพันธ์ให้การช่วยเหลือกันในระดับส่วนตัวเกิดขึ้น เช่น หัวหน้างานบางคนช่วยสอนหนังสือและภาษาไทยให้กับแรงงานไทยใหญ่ที่สนใจเรียนภาษาไทยหลังเลิกงาน เป็นต้น

ความสัมพันธ์ทั้งสองแบบ ทั้งความสัมพันธ์ในแนวนอนแบบนายจ้างลูกจ้างที่วางอยู่บนระบบการแข่งขันกันทำงานและหลักประกันการทำงาน กับความสัมพันธ์ในแนวตั้งแบบอุปถัมภ์นั้น ได้สะท้อนให้เห็นว่า สวนส้ม รูปแบบหนึ่งของทุนในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมไม่ได้มีปฏิบัติการที่เรามักมองเห็นได้ใน “ด้านลบ” เพียงด้านเดียวจากการกดขี่ขูดรีดหรือการเอารัดเอาเปรียบแรงงานอย่างตรงไปตรงมาเท่านั้น แต่ทุนมีปฏิบัติการที่สลับซับซ้อนและมีรูปแบบแตกต่างหลากหลายในบริบทเงื่อนไขของความสัมพันธ์ชุดหนึ่งๆ ที่แตกต่างกันไป สำหรับกรณีศึกษาทุนในรูปของสวนส้ม การจัดวางความสัมพันธ์ที่ซ้อนทับกันระหว่างนายจ้าง-ลูกจ้างและความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ได้แปรเปลี่ยนภาพการเป็น “ผู้เอารัดเอาเปรียบ” ของทุนไปเป็น “ผู้อุปถัมภ์คำชู” ในโลกทัศน์และวิถีคิดของคนไทยทั้งของนายจ้างเองในฐานะผู้ให้ความช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากกับลูกจ้างแรงงานในฐานะผู้ตกทุกข์มาพึ่งพิงผ่านการทำให้เป็นที่พึ่งพิงแก่กัน ขณะที่การวางความสัมพันธ์ทั้งสองระดับซ้อนทับซ้อนกันดังกล่าว ในอีกด้านหนึ่ง ก็เพื่อที่จะทำให้ทุนแน่ใจได้ว่า ทุนจะยังคงมี “แรงงานราคาถูก” ที่คอยรองรับระบบการทำงานอย่างต่อเนื่องต่อไป

ไทใหญ่พลัดถิ่นกับชีวิตทางสังคมในสวนส้ม

ชีวิตของชาวไทใหญ่พลัดถิ่นหลายต่อหลายคนที่เป็นแรงงานในสวนส้มมายาวนานดูเหมือนได้พบกับการเปลี่ยนผ่านช่วงวัยของตนเอง จากวัยหนุ่มสาวเข้ามาทำงาน ตั้งครอบครัวและหวังว่าเมื่อทำงานเก็บเงิน ได้ส่งเงินกลับบ้านบ้างและอาจจะได้กลับไปอยู่บ้านในอนาคต

ชีวิตทางสังคมของชาวไทใหญ่พลัดถิ่นมีภาพอันหลากหลาย แต่กิจกรรมในชีวิตที่พวกเขาให้ความสนใจ คือ การเฝ้าหาความรู้จากการเรียน การส่งลูกหลานให้ได้เรียนหนังสือ อย่างไรก็ตาม การได้เรียนหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสนใจของสวนส้มแต่ละแห่ง เช่น สวนส้มบางแห่งยินยอมให้หน่วยงานองค์กรเอกชนเข้าไปตั้งโรงเรียนสอนภาษาไทย อังกฤษและภาษาไทใหญ่ ขณะที่บางแห่งอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวขอให้หัวหน้างานสอนอ่านเขียนภาษาไทยและเรียนหนังสือบ้าง เป็นต้น

มีคำของชาวไทใหญ่ที่ว่า “มีเงินหื้อแลกคำ มีคำหื้อแลกแสง มีแสงหื้อแลกปิ่นสุ” หมายถึง มีเงินให้แลกทอง มีทองให้แลกเพชรพลอย มีเพชรพลอยให้แลกเอาวิชาความรู้ (เรณู 2541: 368) ไม่ว่าคำกล่าวนี้ถูกปฏิบัติอย่างไร แต่สิ่งที่ปรากฏให้เห็นในกลุ่มแรงงานชาวไทใหญ่จำนวนมาก คือ เมื่อได้เงินมาจะไปเปลี่ยนเป็นทองคำ แต่นั่นอาจเป็นเหตุผลทางเศรษฐกิจและความมั่นคงปลอดภัย

แต่การมีทองแล้วแลกเอาความรู้นั้นดูเหมือนเป็นสิ่งที่พ่อแม่ชาวแรงงานไทใหญ่มุ่งหวังอยากจะมอบให้กับลูกหลานของตัวเองที่มีโอกาสในประเทศไทย จะพบว่าหลายปีที่ผ่านมา ก่อนที่กระทรวงแรงงานจัดระบบการศึกษาให้แก่ลูกหลานของแรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติพม่า ลาว กัมพูชา กลุ่มลูกหลานชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในสวนส้ม โดยเฉพาะคนที่เข้ามาทำงานในสวนส้มไม่ต่ำกว่า 5 ปีและหรือมีลูกหลานมักจะส่งลูกหลานของตัวเองเข้าเรียนในโรงเรียนประถมที่อยู่ในหมู่บ้านห่างจากสวนส้มไปประมาณ 3 กิโลเมตร เด็กๆ เหล่านี้เริ่มเรียนหนังสือตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลไปจนถึงระดับประถม แต่ลูกหลานของชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่เป็นแรงงานทำงานมายาวนาน บางคนได้เรียนไปถึงชั้นมัธยมปีที่ 3 ซึ่งต้องออกไปเรียนยังโรงเรียนที่ห่างออกไปอีกประมาณ 8-10 กิโลเมตร แม้ว่าเด็กเหล่านี้ไม่มีบัตรประชาชนหรือเอกสารหลักฐานรับรองความเป็นคนไทย แต่เด็กๆ เหล่านี้ก็ได้รับการอนุโลมให้ได้เรียนหนังสือ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะเป็นโรงเรียนอยู่ติดชายแดนที่ยังพอรองรับเด็กได้อีกจำนวนหนึ่งเพื่อมาเรียนกับเด็กๆ คนเมืองและคนไทยที่อยู่บริเวณนั้น เด็กๆ เหล่านี้จะเสียค่าเล่าเรียนเหมือนกับเด็กคนอื่นๆ คือ ปีละ 800 บาท โดยเด็กๆ นำข้าวไปโรงเรียน ส่วนโรงเรียนจัดกับข้าวเพื่อเป็นอาหารกลางวันให้แก่เด็กๆ

นอกจากการส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือแล้ว ชีวิตของหนุ่มสาวชาวไทใหญ่พลัดถิ่นพบกับช่วงเปลี่ยนผ่านแห่งวัยที่นี้ ไม่ว่า การพบรัก การแต่งงาน อย่างกรณีของ “นางอุ” ที่แต่งงานไปเมื่อ 8 ปีที่แล้ว หรือ “นางคำอ่อง” ที่เดินทางมาจากเมืองปิ่นเมื่อ 3 ปีที่แล้วเมื่อตอนอายุ 17 ปี ก็ได้พบรักแต่งงานกับหนุ่มไทใหญ่ที่ทำงานด้วยกัน “มีป้าเป็นผู้ใหญ่ ส่วนแม่ก็เป็นผู้ใหญ่ของฝ่ายชาย หลังพิธีแต่งงาน น้องก็ฝากค่าสินสอดให้ป้าที่กำลังจะกลับไปเยี่ยมบ้าน ให้เอากลับไปให้แม่ของน้องที่บ้านที่เมืองปิ่น เงินค่าสินสอดทองหมั้นเงิน 1,000 บาท ทอง 1 บาท”

ทุกๆ เช้า-เย็นในวันจันทร์ถึงวันศุกร์ เจ้าของสวนส้มได้จัดบริการรถรับส่งนักเรียนซึ่งส่วนใหญ่คือลูกหลานชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่ทำงานภายในสวนส้มไปโรงเรียนที่ห่างออกจากสวนส้มไปประมาณ 3 กิโลเมตร

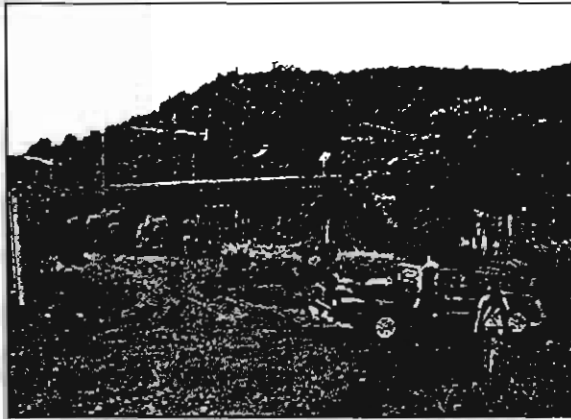
การแต่งงานระหว่างหนุ่มสาวไทใหญ่เกิดขึ้นทุกปี บางปีมากถึง 4 คู่ด้วยกัน “บางคนมาอยู่นานก็ได้แฟน แต่งงาน มีลูกหลาน คนที่พบรักกันในส่วนสัมน้อยปีละ 1 คู่ บางปีสูงถึง 4 คู่ก็มีที่แต่งงานกันในส่วนสัมนั้น ก็มีพิธีแต่งงาน มีผู้ใหญ่สู่ขอตามพิธีของไทใหญ่”

อย่างไรก็ตาม การพบรักและการตั้งครรภ์ในหลายคู่ๆ ไม่ได้หมายความว่าพวกเขาจะตั้งรกรากที่นี่ไปตลอดชีวิต หลายคนแสดงความต้องการอยากกลับบ้าน แต่เงื่อนไขข้อจำกัดก็มีมากมาย พวกเขาต้องพิจารณาว่ามีเงินมากพอสำหรับค่าเดินทางที่แพงมากหรือไม่ มีอันตรายนอกอยู่ที่บ้านหรือไม่ แต่แรงงานหลายคนมีช่วงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงในวัยหนุ่มสาวที่ส่วนสัมนั้น จากวัยหนุ่มเข้ามาทำงาน ตั้งครอบครัว และอาจกลับไปตายที่บ้าน เช่น นางอุบอว่า “ถ้ามีโอกาสก็อยากจะกลับบ้าน มาที่นี่ก็เพื่อทำงานเก็บเงินมากกว่า ไม่ค่อยได้เที่ยวไปไหนไกล ส่งลูกเรียนก็จะได้รู้หนังสือ มีโอกาสกับเขาบ้างในอนาคต”

ดังที่นางอุเล่ข้างคัน ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่อยู่ในอาณาจักรสวนสัมนั้นคิดขายแคนมักไม่ค่อยได้ออกไปเที่ยวไกลๆ ทั้งนี้ เป็นเพราะงานที่รัดตัวตลอดทั้งวัน พอถึงเย็นย้ายไปได้ไกลก็เพียงตลาดที่ห่างออกไป 3 กิโลเมตรโดยไปกับรถรับส่งของสวนสัมนั้น นอกจากนี้ เป็นเพราะสวนสัมนั้นอยู่ติดชายแดนห่างจากอำเภอฝางกว่า 20 กิโลเมตร แม้ว่าจะมีรถโดยสารอยู่บ้าง แต่เส้นทางเข้าออกค่อนข้างลำบาก โดยส่วนใหญ่เมื่อพวกเขาเสร็จจากงานในไร่ก็จะพักผ่อนอยู่บ้านกับครอบครัว บ้างก็ออกไปยิงนก ตกปลา เก็บผักหักหน่อเพื่อหามาเป็นอาหารเย็น บ้างก็ดูโทรทัศน์ที่มีรายการละครไทยเป็นรายการโปรด ดังนั้น ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นส่วนใหญ่เมื่อเก็บเงินได้จำนวนหนึ่งก็มักจะหาซื้อวิทยุ โทรทัศน์ หรือเครื่องเล่นวีซีดีดูหนังฟังเพลง เพื่อเป็นสิ่งที่พักผ่อนหย่อนใจที่พอจะหาได้

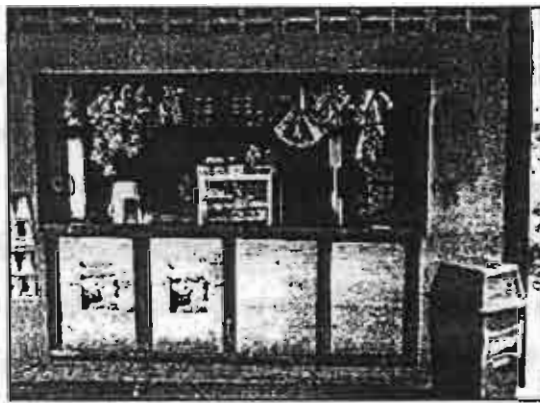
ส่วนวันหยุดประจำ คือ ทุกกลางเดือนและปลายเดือน ซึ่งถือเป็นวันจ่ายเงินและวันหยุดงานไปด้วย ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นและหัวหน้างาน หากมีโอกาสพวกเขาจะนั่งรถโดยสารออกไปยังอำเภอฝางเพื่อซื้อเสื้อผ้า เทียนงานวัด และเยี่ยมญาติในเมืองบ้าง “ส่วนใหญ่อยู่ที่ในส่วนสัมนั้นไม่ค่อยได้ออกไปไหนไกลอย่างมากไปเที่ยววัดไคที่อยู่ห่างออกไปประมาณ 3 กม. หรือออกไปที่อำเภอฝางเพื่อเที่ยวงานปอยเทศกาลอย่างงานฤดูหนาวและงานปีใหม่สงกรานต์...ส่วนใหญ่ซื้อของใช้ต่างๆ เป็นเงินเชื่อกับสหกรณ์ของสวนสัมนั้นเอง ก็คือร้านขายของชำที่สวนสัมนั้นเอาไว้ให้ บางทีก็มีพ่อค้าเข้ามาขายของ แล้วแต่สวนสัมนั้นแต่ละแห่ง หรือหากมีรถมอเตอร์ไซด์หรือมีรถจักรยานก็อาจจะออกไปซื้อของที่หมู่บ้านถัดไป หรือไปกับรถของสวนสัมนั้นที่จะออกไปยังตลาดใกล้เคียง”

“พวกเรามาที่นี่เพื่อมาทำงานส่งเงินกลับบ้าน ไม่ได้มาเที่ยว ถ้ามีโอกาสถึงจะได้เที่ยวบ้าง อย่างเด็กสาวๆ ถ้าไปในเมืองก็ไปซื้อเสื้อผ้าทันสมัย วิทยุมาใส่ แต่พวกนี้ก็คิดถึงเรื่องการเก็บเงิน ส่งเงินกลับบ้านกันมาก”

เรือนนอน หรือบ้านพักของชาวไทใหญ่
พลัดถิ่นภายในสวนส้ม ที่ภายในถูกจัดแบ่ง
เป็นห้อง ๆ

เรือนนอน อีกแห่งหนึ่งของชาวไทใหญ่พลัด
ถิ่นในสวนส้ม 1 ห้อง สำหรับ 1 ครอบครัว
ที่มีพ่อแม่ลูก หรือบางห้องอาจมีญาติพี่น้อง
มาอยู่รวมด้วย

ตลาดหรือสหกรณ์ภายในสวนส้มที่แรงงาน
สามารถหาซื้ออาหารหรือของใช้ส่วนตัวโดย
ใช้การ “เชื่อ” ไปก่อน จากนั้นค่อยจ่ายคืน
เงินสดเมื่อได้รับเงินค่าแรงในช่วงกลางเดือน
หรือสิ้นเดือน

ครัวหรือสถานที่ประกอบอาหารของแรงงาน
ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่ตั้งอยู่ใกล้เรือนนอน

การกลับบ้าน ส่งเงินและเยี่ยมญาติ

ความคิดโดยทั่วไปที่มองแรงงานพลัดถิ่นมักจะคิดว่า พวกเขาอพยพเข้ามาและมักจะอยู่ยาว ไม่ค่อยยอมกลับบ้าน แต่จากการเก็บข้อมูลชาวไทยใหญ่พลัดถิ่นที่มาเป็นแรงงานในเขต 3 อำเภอชายแดน กลับพบรูปแบบหลากหลายที่มีทั้งกลุ่มที่ต้องการตั้งถิ่นฐานถาวร กลุ่มแรงงานพลัดถิ่นที่เข้ามาทำงานแบบชั่วคราวแล้วกลับบ้านไปทำงานที่บ้าน หรือกลุ่มที่ไปๆ กลับๆ จากนั้นเดินทางกลับมาใหม่ หรือในบางกลุ่มที่ทำงานอยู่ในเมืองไทยมานานและมีความหวังตลอดเวลาว่าจะได้กลับไปอยู่ที่บ้าน ดังนั้นเราอาจจำแนกแรงงานออกเป็น 2 กลุ่มหลักๆ ในแง่ของการตั้งถิ่นฐาน คือ แรงงานที่ต้องการทำงานแบบชั่วคราวกับแรงงานที่เริ่มตั้งรกรากอยู่ถาวร

แบบแรก แรงงานแบบชั่วคราว หมายถึงแรงงานที่เดินทางไปๆ กลับๆ ระหว่างเมืองไทยกับพม่า ในกลุ่มนี้ในอดีตประมาณ 5-10 ปีที่ผ่านมามีคนข้ามข้างมากในเขตอำเภอฝาง โดยเป็นกลุ่มชาวไทยใหญ่ที่มีบ้านอยู่ใกล้กับเขตชายแดนไทยเดินทางเข้ามาทำงานชั่วคราวตามแนวชายแดน เช่น แถบบ้านลาน จนหมดหน้างานก็จะเดินทางกลับไป อย่างไรก็ตาม กลุ่มดังกล่าวเริ่มลดน้อยลงเมื่อรัฐบาลไทยเริ่มเข้มงวดต่อการเดินทางผ่านแดนมากขึ้น นอกจากนี้ จะประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่ยังมีญาติอยู่ฝั่งรัฐฐานที่พวกเขาอาจจะกลับไปช่วยทำงานอื่นๆ บ้างและกลับมาทำงานใหม่ในประเทศไทยเมื่องานและเงินไม่เพียงพอ ซึ่งในปัจจุบันการเดินทางกลับบ้านเริ่มมีความสะดวกมากขึ้นเมื่อข้ามไปยังฝั่งพม่า เพราะการคมนาคมภายในพม่าสะดวกขึ้น แต่การเดินทางกลับหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลักๆ คือ เรื่องค่าเดินทางที่แพงมากขึ้น ทำให้พวกเขาไม่สามารถเดินทางได้บ่อยครั้งนัก เพราะการเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้าน เยี่ยมญาติหรือส่งเงินกลับบ้านมีค่าใช้จ่ายที่สูงมากในการเดินทาง

“นางแสงคำ” เล่าว่า “มาอยู่ในเมืองไทยได้ 7 ปีแล้ว กลับบ้านได้เพียง 1 ครั้ง เพราะว่าแต่ละครั้งใช้เงินจำนวนมาก ถ้าจะเดินทางกลับบ้าน ต้องใช้เงิน ไม่ต่ำกว่าหนึ่งหมื่นบาทเพื่อเป็นค่ารถและค่าผ่านทาง ซึ่งมันแพงมาก ถ้าจะพาลูกไปด้วยก็ยิ่งแพง เพราะต้องจ่ายค่ารถและค่าผ่านทางหลายๆ ค่า อย่างเส้นทางจากกลับจากน้ำจางเข้ามาจะต้องผ่านหลายสิบด่าน เสียเงินคนละไม่ต่ำกว่า 100 บาทต่อจุด จ่ายเป็นเงินไทยให้กับตำรวจเข้าเมือง ตำรวจและทหารทั้งพม่า มูเซอที่เป็นอาสาสมัครของทหารพม่า พอมาถึงด่านเคอ จะเข้าเวียงออกเวียงก็จะต้องเสียอีกไม่ต่ำกว่าฝั่งละ 100 บาท มันเสียค่ารถแพง ค่าผ่านทางแพง และต้องมีค่าที่พักระหว่างทาง”

หรือ “สิริ” หนุ่มจากเมืองปิ่นมีโอกาสดำไปบวชเรียนเป็นพระที่วัดในเมืองพญาอยู่ 3 พรรษา จากนั้นสึกออกมาทำงานก่อสร้างที่กรุงเทพฯ ได้เงินวันละประมาณ 180 บาท แต่ย้ายสิริทำงานก่อสร้างได้ไม่นานก็รู้สึกอยากลาออก เพราะคิดถึงแม่ อยากจะกลับมาทำงานที่สวนส้มในเขตอำเภอฝางกับแม่และญาติๆ ที่มาจากเมืองปิ่นด้วยกันมากกว่า อ้ายสิริเลยสมัครเข้ามาทำงานที่สวนส้ม ได้เงินน้อยกว่า แต่สบายใจมากกว่าและเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายต่างๆ และในสวนส้มแม้จะได้เงินน้อยกว่า แต่มีค่าใช้จ่ายที่ต่ำกว่า หลังจากนั้นไม่นาน อ้ายสิริก็กลับไปบ้านเกิดเพื่อไปช่วยงานที่บ้านกับญาติประมาณ 7 เดือน แต่

พบว่าไม่ค่อยมีงานทำ จึงกลับมาทำงานที่สวนส้มกับแม่อีก “เพิ่งกลับมาจากเมืองนอกเมื่อปีที่แล้ว กลับไปหาญาติ ลุงกับป้าที่บ้าน ไปอยู่ที่นั่นได้ 7 เดือน ช่วยทำนาทำไร่บ้าง แต่ก็อยู่ได้ไม่นาน เพราะว่าแม่อยู่ทางนี้คนเดียว ก็เลยเดินทางกลับมาทำงานกับแม่ดีกว่า”

“โจ้” อายุ 25 ปี อยู่ที่เวียงกลางเคอ มีพ่อแม่ยังทำงานอยู่ที่รัฐฉาน ประเทศพม่า โจ้มาถึงเมืองไทย ได้ 2 ปี มีโอกาสได้เก็บเงินก็เดินทางกลับไปเยี่ยมบ้าน “ผมคิดถึงบ้าน ทำงานได้สองปีก็กลับบ้านไปหาพ่อแม่ ผมชวนพ่อกับแม่มาอยู่ด้วย เพราะว่าพี่สาวกับผมซื้อบ้านเอาไว้แล้วเป็นบ้านที่พี่เขยคอยดูแลให้อยู่ และเป็นบ้านที่อยู่ใกล้กับยาที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในเขตบ้านเวียงหาวมานานหลายสิบปีแล้ว แต่ว่าพ่อกับแม่ผมไม่ยอม เพราะรู้สึกว่ามันคุ้นกับที่ใหม่ ผมก็ต้องไปๆ กลับๆ ไปหาพ่อกับแม่ผม”

แบบที่สอง แรงงานพลัดถิ่นที่เข้ามาทำงานขเวนนาน หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ กลุ่มคนไทใหญ่ที่ไม่มีญาติเหลืออยู่ที่บ้านเกิด บ้านเรือนถูกทุบทำลาย หากจะกลับไปก็หวาดกลัวต่อการกระทำความรุนแรงเป็นต้น โดยส่วนใหญ่คนเหล่านี้เป็นแรงงานที่ทำงานทั้งในสวนส้มขนาดใหญ่และตามแหล่งงานอื่นๆ หรือหลบอาศัยอยู่ตามทุ่งป่า สำหรับคนที่ทำงานในสวนส้มมักจะทำงานระยะยาว มีอายุการทำงานตั้งแต่ 1-25 ปีขึ้นไป กลุ่มนี้มีทั้งคนจำนวนหนึ่งที่หวังอยากจะกลับไปอยู่ที่บ้าน โดยเฉพาะกลุ่มวัยกลางคนที่จากบ้านมานาน ขณะที่วัยรุ่นหนุ่มสาวที่เพิ่งเข้ามาทำงานยังอยากทำงานและแสวงหาความสุขในที่ต่างถิ่นไปก่อน เช่น “นางอู” เข้ามาทำงานในสวนส้มแถบชายแดนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 จนปัจจุบันทำงานได้ 9 ปีแล้ว ส่วนสามีทำงานที่สวนส้มเดียวกันมานาน 11 ปี ทั้งสองต่างบอกเป็นเสียงเดียวกันว่า “ถ้ามีโอกาสได้กลับบ้าน ถ้าที่บ้านมีงานทำ มีเศรษฐกิจที่ดี ไม่มีทหารพม่าคอยรบกวน พวกผมก็อยากจะกลับบ้าน”

“ฮ่วน” ชาวไทใหญ่อายุประมาณ 25 ปี ข้ามมาจากฝั่งพม่าทางแม่ฮ่องสอน บอกถึงความรู้สึกของเธอว่า “ไม่คิดตั้งรกรากอยู่ที่เมืองไทยนี้หรอก อยากจะกลับไปบ้านอยู่ แต่ตอนนี้ยังไม่มีเงิน คิดว่าจะเก็บเงินสักพัก ถ้ามีเงินมากพอและถ้าเหตุการณ์ในพม่าดีขึ้นก็จะกลับบ้าน คิดถึงบ้าน”

“น้อย” มาจากเวียงกลางเคอ เมืองคิตชายแดนจังหวัดแม่ฮ่องสอน น้อยทำงานในเมืองไทยได้ 4 ปีแล้ว เธอเล่าว่า “ได้กลับบ้านหนึ่งครั้ง และไม่นานมานี้ แม่ก็มาเยี่ยมและก็มาหาหมอดูด้วย ทั้งน้องและแม่เดินทางสะดวก เพราะไม่ไกลจากชายแดนไทยเท่าไร เสียแต่ค่ารถที่แพง” น้อยยังเล่าว่า “4 ปีที่ผ่านมามีความสุขและสนุกกับงานที่ทำ ความเป็นอยู่ก็ดี มีปัญหาอะไรก็คุยกับนายจ้างและเพื่อนที่ส่วนใหญ่เป็นคนเมือง ตอนนี้ยังไม่คิดที่จะกลับบ้านเกิด เพราะมีความสุขดี มีงานทำ ถ้าคิดถึงบ้านก็เปิดวิทยุเอเอ็มฟังรายการของคนไทใหญ่ เป็นภาษาไทใหญ่ ก็หายคิดถึงบ้านไปได้บ้าง”

ในช่วงที่ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นไม่สามารถเดินทางกลับบ้านด้วยตัวเอง โดยส่วนใหญ่เมื่อเก็บเงินได้จำนวนหนึ่ง พวกเขาจะหาหนทางในการส่งเงินกลับบ้านด้วยวิธีต่างๆ ที่ขึ้นอยู่กับความสะดวกของแต่ละคน ซึ่งจากข้อมูลที่ได้รวบรวมว่ามี 3 วิธีหลักๆ คือ แบบแรก การฝากญาติพี่น้องหรือคนรู้จักที่อยู่ในเมืองเดียวกันและกำลังเดินทางกลับบ้านช่วยนำไปส่งให้กับญาติของตน ส่วนใหญ่มักจะเป็น

ญาติที่ค่อนข้างสนิท รู้จักกันเพื่อที่จะฝากไปให้ถึงมือ วิธีนี้อาจจะถูกหักค่าฝากบ้าง ทั้งนี้ แล้วแต่ว่าฝากผ่านคนที่สนิทมากน้อยเพียงใด ซึ่งวิธีนี้ได้รับความนิยมมากที่สุด เพราะง่าย สะดวก เสียค่าใช้จ่ายบ้างเล็กน้อย แต่ก็อาศัยการพึ่งพาและไว้ใจต่อกัน “ก็ต้องไว้ใจกัน ถ้าส่งเงินกลับบ้านนะ เพราะบางคนก็โดนอมเงินไปก็มี แต่คนที่ส่วนส่นนี้ส่วนใหญ่เป็นญาติกันมาจากเมืองเดียวกัน ก็มักจะถึงมือ พอญาติทางโน้นได้รับแล้ว เขาก็จะโทรศัพท์มาบอกว่าได้รับแล้ว เราก็สบายใจ”

แบบที่สอง ส่งเงินกลับบ้านผ่านระบบนายหน้า อย่างเช่น “มูยจิ้น” เล่าว่า “ตั้งแต่เข้ามาทำงานในเมืองไทยประมาณเกือบปีได้ส่งเงินกลับบ้าน 2 ครั้งด้วยกัน โดยฝากคนรู้จักชาวไทยใหญ่ที่มีอาชีพเป็นขามพักอยู่ที่หมู่บ้านจัดสรรแห่งหนึ่งในเขตเมืองเชียงใหม่หรือในตลาดในเมือง ทุกครั้งที่ส่งเงินจะถูกหักค่าใช้จ่ายประมาณ 300-400 บาท จากนั้นก็จะส่งเงินผ่านเป็นทอดๆ ไป พวกนี้จะแลกเงินเป็นเงินจ๊าดก่อน เพราะพม่าไม่ใช่เงินไทย จากนั้นเราก็จะโทรศัพท์กลับไปที่บ้าน ถามพ่อกับแม่ว่าได้รับเงินหรือยัง ก็ได้รับครบถึงมือทุกคน” และแบบที่สาม ส่งผ่านธนาคาร ในประเทศไทยที่มีระบบสาขาอยู่ในประเทศพม่า เช่น ธนาคารกรุงเทพ ซึ่งเสียค่าธรรมเนียมตามระบบ แล้วโทรศัพท์ไปบอกญาติเพื่อให้ไปเบิกเงินที่ธนาคาร แต่วิธีนี้ไม่ค่อยนิยมเพราะมีความยุ่งยากจากการทำเอกสารหลักฐานสมุดธนาคาร และธนาคารก็มีเพียงในเมืองใหญ่ๆ เท่านั้น เช่น “น้อย” สามารถใช้วิธีนี้ได้เพราะว่าโชคได้คนคอยช่วยอำนวยความสะดวกให้ คือ น้อยขอให้คนที่รู้จักทางฝั่งพม่าช่วยเปิดบัญชีให้จากนั้นนายจ้างฝั่งไทยจะเป็นผู้จัดการโอนเงินผ่านทางธนาคารกลับบ้านให้กับน้อยทุกๆ เดือนๆ ละ 3,000 บาท โดย 2,700 บาทเป็นเงินที่ส่งกลับบ้าน ส่วนอีก 300 บาทเป็นค่าโอนและค่าใช้จ่ายให้กับเจ้าของบัญชีที่ต้องมาเบิกและส่งเงินไปที่บ้านของน้อย

อย่างไรก็ตาม การที่บางคนเดินทางกลับบ้านเชื่อว่าจะปลอดภัยและเดินทางสะดวกเสมอไป บ้างก็ถูกเรียกเอาเงิน และบางรายถูกทำร้ายจากทหารพม่า บ้างก็ถูกขูดรีดเอาเรีดเอาเปรียบจากสถานภาพที่ผิดกฎหมายของตนโดยเฉพาะจากตำรวจและทหารไทย ดังเช่น “ชายชาวไทใหญ่” อายุ 48 ปีทำงานก่อสร้างอยู่ในเชียงใหม่มาหลายปีจนเก็บเงินได้จำนวนหนึ่งและเตรียมตัวกลับไปเยี่ยมบ้าน แต่ระหว่างทางพบกับด่านตรวจเสียก่อน “หลังทำงานได้หกเดือนแล้ว ผมและภรรยาเก็บเงินได้บ้าง ผมเดินทางไปที่ชายแดนเพื่อส่งเงินกลับบ้านเป็นค่าเล่าเรียนลูก แต่เมื่อถึงรถประจำทาง ตำรวจเรียกขอคุบัตร เขาค้นตัวผมและเอาเงิน 6,500 บาทไป เหลือให้ผม 500 บาท ผมทำอะไรไม่ได้เลยกลับไปหาภรรยา และเริ่มเก็บเงินใหม่อีกครั้ง” (กฤตยา 2543: 120)

ไทใหญ่พลัดถิ่นในสวนส้มกับการจัดวางบ้านเกิดในที่ใหม่

“แข่งปลา” จากบ้านเกิดสู่บ้านใหม่

พื้นที่ 600 ไร่ในสวนส้มริมชายแดนถูกแบ่งสัดส่วนให้กับโรงเรียนจำนวน 11 หลังของแรงงานชาวไทใหญ่ที่พวกเขาเรียกว่า “บ้าน” ห้องที่ถูกแบ่งซอยในแต่ละโรง คือ ที่อยู่อาศัยของชาวแรงงานไทใหญ่แต่ละครอบครัวเครือญาติอาศัยอยู่ร่วมกันในอาณาจักรสวนส้ม

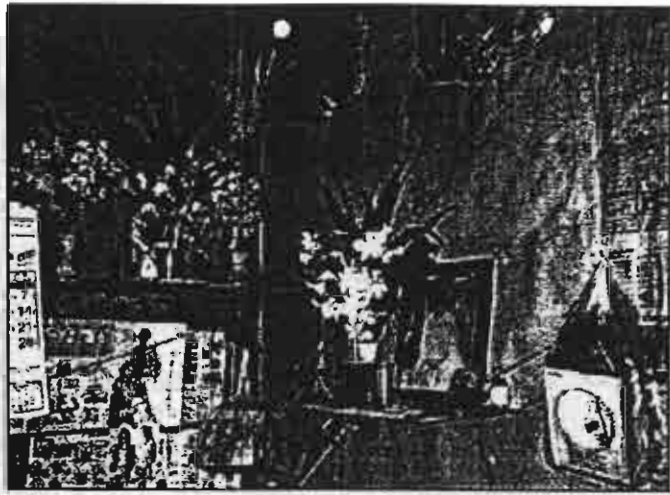
ความที่มีชาติพันธุ์ไทใหญ่เช่นเดียวกันและมีความเป็นเครือญาติกันได้สร้างความเป็นชุมชนชาวไทใหญ่อย่อยๆ ให้เกิดขึ้นในอาณาจักรสวนส้ม ชุมชนแรงงานไทใหญ่ในสวนส้ม แต่ละครอบครัวบ้างประกอบไปด้วยพ่อแม่ ลูก บ้างมียาย หรือยามาช่วยเลี้ยงหลานที่ยังเล็กมาก บ้างมีน้องสาว พี่สาว น้องชาย พี่ชาย มาร่วมชายคาเป็นแรงงาน บ้างแยกตัวออกไปอยู่อีกห้องเมื่อทำงานได้นานขึ้นและมีที่ว่างเหลือ

แรงงานชาวไทใหญ่โดยส่วนใหญ่มาจากรัฐฉานตอนใต้ในแถบฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน อย่างเช่น เมืองป๋น เมือง โต้้น ลางเคอ เมืองนาย แต่ส่วนใหญ่แรงงานสำหรับสวนส้มแห่งนี้มาจากเมืองป๋น เมืองเดียวกันหรือละแวกเมืองใกล้เคียงกัน ในแต่ละโรงเรียน แรงงานชาวไทใหญ่มากเป็นกลุ่มเครือญาติใกล้ชิดกันหรืออยู่ละแวกบ้านเดียวกัน หรือเป็นเพื่อนบ้านกันที่บ้านเกิดก็มี¹ ดังนั้น เสียงจ๊อกแจ๊กจ๊อเงาภาษาไทใหญ่จึงเป็นเรื่องปกติที่เราจะได้ยินได้ฟังเมื่อไปเที่ยวหาพวกเขาที่โรงเรียน หรือฟังพวกเขาพูดคุยกันในระหว่างการทำงาน

ภายในบ้าน สำหรับแต่ละครอบครัวถูกจัดแบ่งออกเป็นสองตอนที่ด้านนอกเป็นห้องรับแขก ขณะที่ตอนในถูกจัดสัดส่วนให้เป็นห้องส่วนตัว ในห้องรับแขกโดยส่วนใหญ่มักจะมีอุปกรณ์บันเทิง เช่น โทรทัศน์ วิทยุ บางคนทำงานมานานเก็บเงินได้มากก็อาจจะซื้อเครื่องเล่นวีดีโอ เครื่องเล่นเทป เพื่อฟังเพลงไทใหญ่หรือดูหนังภาษาไทใหญ่ที่เพื่อนเอามาฝากจากรัฐฉานหรือหาซื้อจากแม่สาย

แต่สิ่งที่แทบทุกบ้านไม่เคยขาดในการตั้งบ้านเลยก็คือ “แข่งปลา” หรือหิ้งพระ จะพบว่า โดยส่วนใหญ่ เกือบทุกบ้านของแรงงานชาวไทใหญ่ที่ได้พบ มักจะตั้งแข่งปลาเอาไว้เสมอ รูปเคารพบูชาบนแข่งปลาเหล่านี้พวกเขาได้นำติดตัวมาจากบ้านเกิด ไม่ว่า พระพุทธรองค์เล็กๆ รูปภาพเคารพ ถายีนั่งตน ฯลฯ ที่ขึ้นอยู่กับการนับถือศรัทธาของแต่ละคน

โดยปกติทุกๆ วันในตอนเช้ามีคอก่อนจะรับประทานอาหารเช้าแล้วออกไปทำงานในสวนส้ม พวกเขาจะต้อง “ตานข้าว” หรือถวายอาหารแก่พระพุทธรูปหรือรูปเคารพที่ตนเองนับถือและนำติดตัวมาจากบ้านเกิด และในตอนเย็นหรือก่อนนอนจะต้องจุดเทียนบูชา หรือไหว้พระเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ตัว ขณะที่ทุกๆ วันพระ พวกเขาก็มักจะถวายอาหารพิเศษ อย่างเช่น น้ำหวาน เพิ่มเติมจากอาหารที่ถวายทุกวันเสมอ

“แข่งปลา”หรือหิ้งพระของแรงงานชาวไทยใหญ่พลัดถิ่นในห้องเรือนนอนภายในสวนส้ม ที่ส่วนใหญ่พวกเขาจะนำรูปภาพ พระพุทธรูปติดตัวมาจากบ้านเกิดมาตั้งไว้ในห้อง เพื่อกราบไหว้บูชาทั้งช่วงก่อนออกไปทำงานและก่อนนอนทุกวัน

เมื่อถึงวันงานบุญสำคัญๆ เราจะพบแรงงานชาวไทยใหญ่พลัดถิ่นจำนวนมากเดินทางมายังวัดไทใหญ่ทั้งในเขตอำเภอและรอบนอก เพื่อทำบุญไหว้พระ คามคึดความเชื่อทางพุทธศาสนา

นางอุ บอกว่า “รูปถ่ายนี้ก็เป็นที่น่าถือกันที่เมืองปั่นเอามาด้วยจากที่บ้าน ส่วนพระพุทธรูปนี้คือรูปพระพุทธเจ้า ใหว่พระทุกวันก่อนออกไปทำงาน ตอนเช้าๆ ก็दानข้าวก่อนไปทำงาน ถ้าเป็นวันพระก็ต้องมีน้ำหวาน มีของตานดีๆ” ส่วนสามีของนางอุบอกเพิ่มเติมว่า “ตอนเย็นหรือก่อนนอนก็ต้องใหว่พระให้เป็นศรีมงคลแก่ตัว แก่ครอบครัว บางคนก็จุดเทียนบูชา ก็แล้วแต่บางคนนะ”

นายแสงขึ้นอธิบายว่า “แข่งปลา ก็คือ หิ้งพระ หิ้งที่ตั้งพระพุทธรูปหรือเอาใว้วางพระพุทธรูปที่น่าถือ บ้างก็ เป็นรูปถ่าย หรือบางคนเก็บเป็นทองเหลืองหล่อ ก็มีแข่งพระเอาใว้ใหว่”

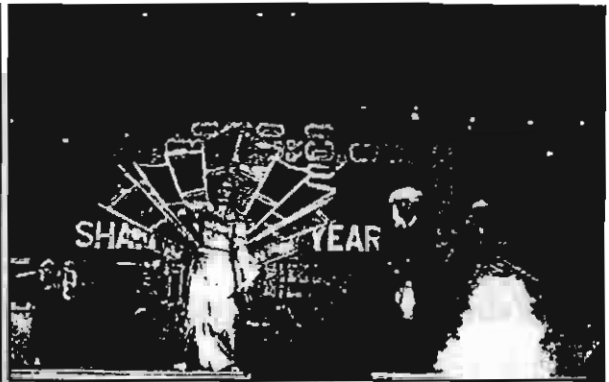
นอกเหนือจากภายในสวนส้มที่ชาวไทใหญ่จะตั้งแข่งปลาเอาใว้ในแต่ละบ้าน จะพบว่า ที่ชุมชนบ้านคันสูง และชุมชนไทใหญ่โดยทั่วไปก็มักจะมีหิ้งพระเอาใว้ที่บ้านเกือบทุกบ้าน หากจะแตกต่างกันกับชุมชนไทใหญ่ในสวนส้มก็ตรงที่ หิ้งพระของแรงงานไทใหญ่พลัดถิ่นเป็นแบบง่ายๆ ไม่ประดับประดาหรือตกแต่งลวดลายมากนัก ขณะที่หิ้งพระของชุมชนบ้านคันสูงและชุมชนไทใหญ่ทั่วไป จะตั้งหิ้งพระแบบถาวร มีการตกแต่งประดับประดา สวยงาม มีพระพุทธรูปและสิ่งทีเคารพนับถือหลากหลายชิ้นมากขึ้น ทั้งที่มีมาแต่เดิมและได้เพิ่มเติมจากในเมืองไทย

วัดและงานปอย: เวทีแสวงหาความสุข และความรู้สึกรักของบ้านที่คุ้นเคย

การให้ความศรัทธาเคารพนับถือต่อพุทธศาสนา การทำบุญและเป็นเจ้าศรัทธาให้กับวัด คือ สิ่งที่ชาวไทใหญ่ทำมาโดยตลอดไม่เคยมขาด ไม่ว่าจะอยู่ในรัฐฉานบ้านเกิดหรือว่าเมื่ออพยพเข้ามาทำงานในเมืองไทยแล้วก็ตาม อย่างที่นางริน เล่าว่า “เมื่ออยู่บ้านที่เมืองปั่น จะต้องไปวัดทุกวันพระ ไปทำบุญ ตานข้าวให้ตุ้เจ้า แต่พอมาทำงานที่สวนส้มนี้ ไม่ค่อยได้มีเวลาไปวัดในวันพระเหมือนที่บ้าน เพราะต้องทำงานทั้งวัน ไม่ได้ไปหรอกในวันพระ ก็दानข้าวถวายพระพุทธรูปที่บ้าน แะว่าวันที่ต้องไปวัดนี้ ที่ขาดไม่ได้เลยมี 3 วันต้องออกไปวัด ไปทำบุญ ต้องขวัญขอพรกับตุ้เจ้านี้ ก็มีวันเข้าหว่า ออกหว่า และงานบุญปีใหม่สงกรานต์”

“ฮู้จ๋าม” หรือประเพณีที่คนไทใหญ่ให้ความสำคัญในการไปวัดทำบุญมาตลอด โดยหลักๆ ได้แก่ ประเพณีแรก วันเข้าพรรษา หรือ “วันเข้าหว่า” กิจกรรมที่สำคัญคือการไปวัด ทำบุญตักบาตรถวายของสังฆทานต่างๆ แะพระสงฆ์ และมัดมือขอพรจากพระที่วัด ส่วนคนแก่คนเฒ่าจะไปในอนค้างเพื่อเข้าศีลที่วัดอย่างน้อยสองวัน คือ วันโกนกับวันศีล และในช่วงวันเข้าพรรษา เมื่อถึงวันพระ คนเฒ่าคนแก่ก็จะไปเข้าศีลทุกวันพระ ประเพณีที่สอง วันออกพรรษา หรือ “วันออกหว่า” จะมีการทำจองข่อดและจองปลาขึ้นที่บ้าน หลังจากนั้นชาวไทใหญ่จะไปร่วมงานปอยเตียน ร่วมกิจกรรมการละเล่นความบันเทิงต่างๆ ไม่ว่า การฟ้อนเจิง รำนกินรา กินรี กินขนมจ๊อกและข้าวยาฎี ซึ่งเป็นขนมของชาวไทใหญ่ อย่างเช่น งานวันออกพรรษาที่วัดบ้านลานจะมีหัววัดต่างๆ ตระเวนมาร่วมแสดงงานบุญ 40 กว่าวัดใน

² คำว่า จอง ในภาษาไทยใหญ่ หมายถึง วัด คำว่า จองขอดและจองปลา คือ วัดหรือที่สำนัก ที่ชาวไทใหญ่สร้างขึ้นมามีด้วยกระดาด ตกแต่งประดับประดา สวยงาม เพื่อนำมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในวันออกพรรษา

ในช่วงกลางคืนของวันงานบุญสำคัญๆ อย่างเช่น งานเข้าพรรษา ออกพรรษา แสงงาน
ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นมักจะออกมาเที่ยวงานรื่นเริงตามวัดไทใหญ่ๆ ทั้งในเขตอำเภอและ
รอบนอก เพื่อทำบุญไหว้พระ พบปะเพื่อนๆ และชมกิจกรรมรื่นเริงตามประเพณีไท
ใหญ่ ไม่ว่า ฟ้อนรำ รำดาบ ฯลฯ กิจกรรมในช่วงวันงานบุญเหล่านี้กลายเป็นเวที
แสวงหาความสุขและความรู้สึกที่คุ้นเคยแห่งบ้านเกิดที่พอลาได้ในบ้านใหม่ที่เมืองไทย

เขตฝ่ายจะวันกันมาทำพิธีกรรมและกิจกรรมเหล่านี้ สิ่งเหล่านี้ที่ยังคงความเป็นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เขายังรู้สึกถึงความเป็นไทใหญ่ระหว่างกัน ไม่ว่าจะป็นคนใดในหรือไตนอกก็ตาม

ประเพณีที่สาม งานปอยปีใหม่หรืองานบุญวันปีใหม่ ในวันขึ้นหนึ่งค่ำเดือนหนึ่ง ที่จะมีการเตรียมงานด้านต่าง ๆ ทั้งของชาวบ้าน เช่น การทำขนม ทำอาหาร และของคณะกรรมการจัดงานที่วัด จากนั้นชาวบ้านจะไปที่วัดในตอนเช้าเพื่อถวายอาหารเช้า-เพลและสิ่งของแด่พระสงฆ์และรับประทานอาหารร่วมกัน ไปขอขมาท่านผู้ใหญ่และมอบของให้แก่กันและกัน ส่วนตอนเย็นเป็นงานการเฉลิมฉลองเล่นกิจกรรมงานรื่นเริงต่างๆ ประเพณีที่สี่ วันปีใหม่สงกรานต์ หรือที่เรียกว่าปอยซอนน้ำ อย่างน้อย ต้องไปวัดทำบุญ สรงน้ำพระ และทำปอยกันต่อ ที่ไปรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่เพื่อขอขมาพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย และผู้สูงอายุที่รู้จัก “เข้าหว่านนี้ก็ให้หยุดงาน ได้ไปวัดที่อยู่ใกล้ๆ สวนส้มตอนเช้า ไปทำบุญ ดานข้าว แล้วก็มาชมคนเฒ่าคนแก่ ถ้าใครมีพ่อแม่อยู่ด้วยนะ แล้วก็ได้พักผ่อน นางคำอ่อง เล่าให้ฟัง

จึงไม่แปลกที่ในวันสำคัญๆเหล่านี้เราจะเห็นวัดไทใหญ่ทั้งในเขตชายแดนหรือในเมืองเชียงใหม่ อย่างเช่น วัดจองตกหรือวัดจองออกในเขตอำเภอฝาง วัดป่าเป้าในตัวเมืองเชียงใหม่ แน่นขนัดไปด้วยกลุ่มคนชาวไทใหญ่ ทั้งคนเฒ่า วัยกลางคน หรือแม้แต่วัยรุ่น แต่งตัวสวยงาม บ้างใส่แว่นคำถือถึงสังฆทาน เพื่อเตรียมไปทำบุญถวายพระ

งานปอยสำคัญๆ อย่างงานออกพรรษา งานปอยปีใหม่ งานปอยซอนน้ำในช่วงวันสงกรานต์ เป็นวันที่แรงงานชาวไทใหญ่สามารถมีเวลาพักผ่อน รื่นเริงและแสวงหาความสุขจากเวทีวัฒนธรรมไทใหญ่ที่คุ้นเคย

สำหรับแรงงานชาวไทใหญ่ในสวนส้มที่ติดชายแดนซึ่งห่างไกลจากตัวเมืองฝาง พวกเขามีโอกาสได้ร่วมงานปอยที่วัดใกล้ๆ บ้าน ที่กลุ่มชาวไทใหญ่ในแต่ละหมู่บ้านในเขตอำเภอฝาง ซึ่งรวมตัวกันบนฐานของ “เขตหัววัดไทใหญ่เวียงฝาง” จำนวนวัด 40 กว่าแห่งในเขตหัววัดอำเภอฝางได้ร่วมกันจัดงานกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมชาวไทใหญ่ งานปอยเหล่านี้มีกิจกรรมการละเล่นและความบันเทิงต่างๆ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปในแต่ละแห่ง โดยเฉพาะในช่วงวันออกพรรษา “ช่วงออกหว่านนี่ จะเป็นงานใหญ่ ต้องทำของพลเอาไปที่วัด ออกหว่านนี่ เขาก็จะมีการแสดงของคนไทใหญ่แถวนี้ มีร้านगर้าโต มีขนมจ็อกกิน และงานปอยปีใหม่ ก็ต้องไปทำบุญ รดน้ำขอขมาคนเฒ่า” ป้าคงบอก

ส่วนชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่เป็นแรงงานทำงานในเขตเมืองฝางมักจะไปร่วมงานวัดงานปอยใกล้ๆ บ้าน หรือชาวไทใหญ่ที่ทำงานในสวนส้มแต่ไม่มีวัดไทใหญ่อยู่ใกล้บ้าน ทางเจ้าของสวนส้มจะจัดรถให้เข้ามาทำบุญที่วัดในเมือง อย่างเช่น วัดจองตก วัดจองออก วัดจองแป้นในเขตตัวเมืองฝางจะเป็นวัดที่ได้รับความนิยมของแรงงานชาวไทใหญ่ที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง เนื่องจากเป็นวัดไทใหญ่เก่าแก่ เป็นคั่น

ในช่วงเวลาสำคัญทางศาสนา บรรยากาศที่วัดผู้คนชาวไทใหญ่มากหน้าหลายตาจากที่ต่างๆ มารวมตัวกันที่วัด บ้างเป็นพ่อค้าแม่ค้าตั้งแผงขายสินค้าหลากหลายชนิด นำสินค้า เช่น เทปเพลงทั้งคาสเซ็ท ซีดี

นักร้องชาวไทใหญ่ เสื้อผ้า เครื่องใช้สอยต่างๆ มาขาย มีร้านขายอาหารการกินและขนมไทใหญ่ อย่างขนมจ็อก ข้าวยาฎี ที่ชาวไทใหญ่คุ้นเคย บ้างขายหมากพลู เครื่องสังฆทาน รูปเทียนดอกไม้บูชาพระ ฯลฯ ส่วนผู้คนชาวไทใหญ่ที่มาร่วมงานวัด เนืองแน่นไปด้วยผู้คนวัยหนุ่มสาวที่เข้ามาทำงาน มีคนเผ่าคนแก่ไม่มากนัก เราจะพบคนหนุ่มสาวแต่งตัวสวยงาม บ้างใส่แว่นดำสวมเสื้อหนังคู่เท่ห์ทันสมัย ถือเครื่องสังฆทานและรูปเทียนมากราบไหว้บูชาพระและมาขอพรมั่งมีจากพระสงฆ์ บ้างก็มีทั้งชาวไทใหญ่ที่เคยอยู่มาก่อน บ้างเป็นคนไทใหญ่ที่แต่งงานอยู่กินกับคนต่างชาติอุ้มลูกงูหลามมาไหว้พระ จากนั้น คนหนุ่มสาวก็จะร่วมงานรื่นเริง ใช้เวลาในงานปอย ได้นั่งพูดคุย แลกเปลี่ยน บางคนถามไถ่ทุกข์สุขจากการทำงาน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารการทำงาน บ้างก็นำไปสู่การตัดสินใจไปทำงานในที่แห่งใหม่กับเพื่อน หากมีโอกาส เช่น อ้วน สาวไทใหญ่ทำงานก่อสร้าง เธอมีกมาเป็นแม่ค้าชั่วคราวเช่าแผงขายของในช่วงเทศกาลงานปอย บอกว่า “มาขายของและรู้สึกดีที่มาที่นี่ เพราะงานปอยที่นี่ งานและคนที่มางาน เหมือนที่บ้านทั้งการจัดงาน งานรื่นเริง การไปวัด”

บรรยากาศงานตอนกลางคืนที่มีการละเล่น การแสดงบนเวทีที่มีการแสดงมาจากชาวไทใหญ่ที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพอง หรือแม่ฮ่องสอน นักฟ้อนมาร่วมงาน การแสดงที่ได้รับความสนใจมากที่สุดคือวงดนตรี และการฟ้อนเพลงชาติไทใหญ่ ในงานเช่นนี้ เรามักจะพบวัยรุ่นชาวไทใหญ่แต่งตัวสวยงามมาเที่ยวงานกันอย่างมากมาย วัดและงานปอยในช่วงเวลาเช่นนี้ ได้กลายเป็นเวทีแห่งการแสวงหาความสุข การกลับสู่ความรู้สึกที่คุ้นเคยและเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารของแรงงานชาวไทใหญ่ ที่ผู้คนจากต่างถิ่นที่ทำงานได้เข้ามาพบปะสังสรรค์ พุดคุยหารือและพบปะเพื่อนฝูงหรือพบเพื่อน

สรุป

ประสบการณ์ชีวิตพลัดถิ่นของชาวไทใหญ่ที่อพยพจากพม่าเข้าสู่ประเทศไทยในบั้นต้นถูกนำเสนอผ่านกลุ่มชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่เข้ามาเป็นแรงงานในสวนส้มและมีปฏิสัมพันธ์กับทุนในชุดความสัมพันธ์ต่างๆ ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในกลุ่มนี้อาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มชาวไทใหญ่ที่เข้ามาเป็นแรงงานตามที่ต่าง ๆ ทั้งในบริเวณชายแดนและเดินทางเข้าสู่เขตเมือง ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่นวัยทำงานที่ส่วนหนึ่งได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง การไม่มีงานทำ และการมุ่งแสวงหาโอกาสความก้าวหน้าในชีวิตที่อาจมองหาค้นได้ในเมืองไทย กับอีกกลุ่มเป็นชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่ได้รับความเดือดร้อนจากการคุกคามของรัฐพม่าโดยตรง จากการกดขี่ข่มเหง ไม่ว่า การข่มขืน การบังคับให้ย้ายถิ่นฐาน กลุ่มคนเหล่านี้มักอพยพเข้ามาเป็นครอบครัวเพื่อหลบหนีความหวาดกลัวภัยที่บ้านหนิตายเข้ามาพึ่งพิงเมืองไทย

สำหรับชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่กลายมาเป็นแรงงานในสวนส้ม ในบริบทของความสัมพันธ์เฉพาะกับทุนในรูปสวนส้ม ที่วางอยู่บนความสัมพันธ์สองแบบทับซ้อนกัน คือ ระหว่างนายจ้าง-ลูกจ้าง

กับความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ทำให้พวกเขาต้องปรับตัวให้เข้ากับความสัมพันธ์ชุดนี้ ทั้งสภาพการทำงานและชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไป สถานะทางสังคมที่แตกต่างไป ชีวิตในการทำงานที่ต้องทำงานหนัก

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ทั้งสองแบบระหว่างทุนกับชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่กลายมาเป็นแรงงานนั้นได้สะท้อนให้เห็นว่า สวนสัม รูปแบบหนึ่งของทุนในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมไม่ได้มีปฏิบัติการที่เรามักมองเห็นได้ใน “ค่านิยม” เพียงด้านเดียวจากการกดขี่ขูดรีดหรือการเอารัดเอาเปรียบแรงงานอย่างตรงไปตรงมา แต่ทุนกลับมีปฏิบัติการที่ซับซ้อน มีรูปแบบหลากหลายในบริบทเงื่อนไขของความสัมพันธ์ที่แตกต่างไป ทุนในรูปของสวนสัมที่วางความสัมพันธ์ที่ซ้อนทับกันระหว่างนายจ้าง-ลูกจ้างและความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ได้แปรเปลี่ยนภาพการเป็น “ผู้เอารัดเอาเปรียบ” ของทุนไปเป็น “ผู้อุปถัมภ์ค้ำชู” ผ่านการทำให้เป็นที่พึ่งพิงแก่กันและกัน ทั้งนี้ ในด้านหนึ่งเพื่อให้แรงงานรู้สึกถึงบุญคุณ การพึ่งพา ขณะที่อีกด้านหนึ่ง ก็เพื่อที่จะทำให้ทุนแน่ใจได้ว่าจะยังคงมี “แรงงานราคาถูก” ที่คอยรองรับระบบการทำงานอย่างต่อเนื่องต่อไป

อย่างไรก็ตาม สำหรับชีวิตทางสังคมของชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่บ้านใหม่ การจัดวางตัวตนที่บ้านใหม่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของความพยายามเชื่อมโยงตัวเองกับความรู้สึกร่วมกันเกิดผ่านวิถีศาสนางานปอย ที่ซึ่งความหมายทางวัฒนธรรมและระบบคุณค่ายังคงสอดคล้องกับระบบคุณค่าเดิม แม้ว่าชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในสวนสัมจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน ด้ความระบบคุณค่าและความหมายใหม่ในชุดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับทุนในรูปแบบของสวนสัม แต่ในชุดความสัมพันธ์ทางสังคมในเวทีกิจกรรมต่างๆ อย่างเช่น ที่บ้าน เวทีวัดและงานปอย ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่สวนสัมต่างใช้เป็นที่ทางในการปรับเปลี่ยน จัดวางตัวตนและสร้างความคุ้นเคยของบ้านเกิดในที่ใหม่

บทที่ 8

“บ้านต้นสูง”: ประสบการณ์ชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่นกับการจัดวางตัวตนที่บ้านใหม่

ในบทนี้ต้องการนำเสนอภาพของคนบ้านต้นสูงในฐานะชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่นที่อพยพเข้ามาเมืองไทยประมาณ 20-30 ปี ซึ่งมีประสบการณ์ในแง่ของการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์กับกลุ่มต่างๆ แตกต่างไปจากชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่เข้ามาทำงานในสวนส้มดังที่นำเสนอในบทที่ผ่านมา

สำหรับชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่นบ้านต้นสูงแล้ว บริบทเงื่อนไขที่ต้องเผชิญไม่แตกต่างไปจากชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่นในสวนส้มหรือผู้พลัดถิ่นที่ขายแรงงานตามแหล่งงานต่างๆ ที่กำลังเผชิญหน้ากับ “กระบวนการกลายเป็นสินค้าของคนพลัดถิ่น” จากสถานการณ์การขายตัวของทุนในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและรัฐชาติไทยที่ในด้านหนึ่งยังคงต้องปกป้องอธิปไตยเหนือดินแดน แต่อีกด้านหนึ่งก็ต้องเดินไปตามกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมโลก

แต่สำหรับชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่นบ้านต้นสูงแล้ว พรหมแดนความเป็นรัฐชาติไทย (Nation state boundaries) ไม่ว่า จากความพยายามควบคุมการเคลื่อนไหวของผู้คนเข้าออกดินแดน การคิดราเปะป้ายคนต่างด้าวจากชุดวาทกรรมสัญชาติ/พลเมือง คนไทย/คนต่างด้าว การไม่มีสัญชาติไทยรวมไปถึงในเงื่อนไขที่คนบ้านต้นสูงมีภาวะเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอนมีรายได้ที่ขึ้นอยู่กับการรับจ้างไปเรื่อยๆ ตลอดจนเงื่อนไขของความไม่มั่นคงในชีวิตจากการที่บ้านที่อยู่อาศัยของพวกเขาตั้งอยู่ในเขตของกรมป่าไม้ที่ไม่รู้ว่าจะถูกย้ายไปเมื่อใด ฯลฯ ชุมชนบ้านต้นสูงได้ใช้ระยะเวลาอันยาวนานในการปรับเปลี่ยนและสร้างพลังต่อรองโดยใช้พรหมแดนความเป็นชาติพันธุ์และวัฒนธรรม (Ethnic and cultural boundaries) ผ่านเวทีศาสนา พิธีกรรม รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจ เครือข่ายท้องถิ่นต่างๆ ทั้งแรงงานไทใหญ่อพยพ คนพื้นถิ่นบ้านเวียงห้วยและคนไทใหญ่ดั้งเดิม พระผู้ปฏิบัติธรรมจากภายนอก เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ รวมทั้งหน่วยราชการที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพื้นที่ เพื่อสร้างความเป็นพรรคพวกเพื่อนพ้องและความเป็นคนไทยเหมือนกัน และตรงนี้เองที่สะท้อนให้เห็นว่า ชาวไทใหญ่ที่มาจากต่างเมืองต่างแห่งต่างที่ได้สลายไปเมื่อเกิดชุมชนบ้านต้นสูงขึ้น และในบริบทที่ต้องเผชิญหน้ากับสถานการณ์ดังที่กล่าวข้างต้น การสร้างชุมชนในปฏิสัมพันธ์กับเครือข่ายอำนาจกลุ่มอื่นๆ ได้ทำให้เกิดอำนาจต่อรองในการหลีกเลี่ยงหลบหนีจากการถูกจัดวางโดยรัฐ ความเป็นชุมชนที่วางเครือข่ายกับกลุ่มอื่นๆ ในปฏิสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมได้ช่วยให้การปรับเปลี่ยนชีวิตการจัดวางตัวตนที่บ้านใหม่มีความเป็นไปได้สูง สามารถมองเห็นอนาคตและเลือกจัดการควบคุมชีวิตตัวเองได้ในระดับหนึ่ง

ประสบการณ์ของบ้านต้นสูง: การปรับเปลี่ยนโครงสร้างเพื่อการจัดวางตัวคนในบ้านใหม่

ดังได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 3 เกี่ยวกับการก่อตัวของชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่นบ้านต้นสูงว่า เกิดขึ้นในช่วงราวพ.ศ. 2512 (ค.ศ.1969) ที่ชาวไทใหญ่จากเวียงเชียงตองในเขตเมืองนายนประมาณ 50 คน หลบหนีการกดขี่ข่มเหงและการคุกคามของทหารพม่าเดินทางข้ามชายแดนเข้ามายังเขตอำเภอฝาง บางคนมีญาติที่รู้จักตั้งรกรากอยู่ก่อนก็เข้ามาขออาศัยพักพิงชั่วคราว ขณะที่บางคนกระจ่ายไปอยู่ตามที่ต่างๆ จนได้ก่อร่างสร้างชุมชนขึ้นจากความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่ายในอำเภอฝางที่ต้องการสร้างวัดพระธาตุไปพร้อมๆ กับการแก้ปัญหาป่าไม้และปัญหาผู้อพยพ ชาวเวียงเชียงตองและชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่อพยพมาจากต่างถิ่นต่างเมืองจึงได้มารวมตัวกันที่ชุมชนต้นสูง และอยู่ภายใต้เขตการปกครองของชุมชนบ้านเวียงหาว หมู่ 9 ตำบลม่อนปิ่น ในเขตอำเภอฝาง ขณะที่ชุมชนบ้านต้นสูงก็ได้กลายเป็น “ศรัทธาวัด” หรือผู้ดูแลช่วยงานกิจกรรมต่างๆ ของวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติที่ได้ถูกก่อสร้างขึ้นในบริเวณใกล้เคียง

การอพยพเข้ามาเมืองไทยของชุมชนบ้านต้นสูงไม่ได้อยู่ในสถานการณ์ที่มีความมั่นคงในชีวิตมากนัก จากบ้านเกิดที่มีสงคราม ความยากจนและการสู้รบ เมื่อข้ามฝั่งเข้ามายังเมืองไทยกว่า 20 ปีแล้วพวกเขาก็ยังพบกับความไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิต ไม่ว่าในแง่กฎหมายของประเทศไทยที่คนบ้านต้นสูงส่วนใหญ่เป็นชาวไทใหญ่ผู้อพยพที่ถือบัตรประจำตัวแตกต่างกันไป บ้างมีบัตรชุมชนบนพื้นที่สูง บัตรแรงงานต่างด้าว หรือจำนวนหนึ่งไม่มีบัตร ตลอดจนการประกอบอาชีพในชีวิตประจำวันที่ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับรายได้จากการรับจ้างรายวัน คนชุมชนบ้านต้นสูงต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อดำเนินชีวิตภายใต้สถานการณ์ความไม่มั่นคงในชีวิตที่เผชิญอยู่ในชีวิตประจำวัน

ในสภาวะการณ์ความไม่แน่นอนนี้ ประสบการณ์ที่คนบ้านต้นสูงได้มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจต่างๆ เกิดขึ้นในหลากหลายรูปแบบ การปรับเปลี่ยนจัดวางตัวคนในบ้านใหม่ของชุมชนต้นสูงเกิดขึ้นในบริบทที่แตกต่างกันไปตามเงื่อนไข ซึ่งอาจกล่าวในรายละเอียดได้ดังนี้

ชุมชนต้นสูงกับหน่วยงานรัฐ-ท้องถิ่น: การแสดงบุญคุณต่างตอบแทน-ความไว้วางใจ

ท่ามกลางปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามแนวชายแดน ไม่ว่าปัญหาเรื่องคนต่างด้าว การเดินทางเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย ปัญหายาเสพติดที่ระบอบไปทั่วบริเวณแนวชายแดน หลายต่อหลายหมู่บ้านเกิดปัญหาผู้คนภายในหมู่บ้าน โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นเสพและค้ายาเสพติด แต่ปัญหาดังกล่าวไม่ได้ส่งผลกระทบมากนักต่อคนบ้านต้นสูง ด้วยเพราะความสัมพันธ์อันดีที่เกิดขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่กับชุมชนบ้านต้นสูง ทั้งสองฝ่ายรักษาสัมพันธ์ภาพระหว่างกันในลักษณะการพึ่งพาความช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเห็นได้ชัด และด้วยเพราะความเข้มงวดกวดขันของผู้นำชุมชนบ้านต้นสูง ผู้หลักผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับบ้านต้นสูงช่วยกันสอดส่องดูแลอย่างเคร่งครัดเพื่อให้เป็นชุมชนที่ดี

สำหรับเหตุผลของการมีสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชุมชนบ้านต้นสูง เป็นเพราะทั้งสองฝ่ายต่างต้องพึ่งพาความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่ในด้านหนึ่งเจ้าหน้าที่รัฐจากหลายๆ หน่วยงาน

ไม่ว่า หน่วยข่าวกรองแห่งชาติ หน่วยงานรักษาเสถียรภาพ หน่วยงานสาธารณสุขต่างต้องพึ่งพิงคนบ้าน
 ดันสูงเพื่อขอให้ช่วยทำงานในพื้นที่ให้ ขณะเดียวกัน ในอีกด้าน คนบ้านดันสูงเองก็รู้สึกเกรงใจและ
 คิดถึงบุญคุณที่คนเหล่านั้นให้การช่วยเหลือคนบ้านดันสูงมาตลอดเวลายาวนาน การรักษาสัมพันธ์ภาพ
 อันดีดังกล่าวได้สะท้อนออกมาในรูปของความพยายามรักษาภาพและสร้างความเป็น “ชุมชนที่ดี” ให้
 เกิดขึ้นทั้งต่อสายตาของเจ้าหน้าที่รัฐและต่อสายตาคนทั่วไป

การเป็นชุมชนที่ดี อยู่ในกฎในเกณฑ์ อยู่ในระเบียบที่รัฐกำหนด เป็นหนทางหนึ่งในการสร้าง
 ความปลอดภัยให้กับคนในชุมชนของตัวเอง และเพื่อให้หน่วยงานรัฐเกิดความไว้วางใจและเห็นอก
 เห็นใจต่อกัน อย่างเช่น การทำให้หมู่บ้านไม่มีปัญหาเรื่องยาเสพติดหรือการทะเลาะเบาะแว้งกัน “อย่าง
 เรื่องยาเสพติดนี้ พวกเราระวังมากเลย ไม่อยากให้เกิดขึ้นในบ้านดันสูงนี้ แต่ก็อาจจะมีหลงมาบ้าง อย่าง
 2-3 ปีก่อนมีวัยรุ่นกินยา กินฝิ่นประมาณ 2-3 คน พอเรารู้ก็จะรีบพาไปตัดเลย แต่บ้านนี้ไม่มีปัญหาเรื่อง
 คนขายยา แต่ที่บ้านอื่นๆ อย่างบ้านข้างเคียงนี้มีเยอะเลย แก้ปัญหายากมาก” ผู้นำชุมชนบ้านดันสูงเล่าให้
 ฟัง

โดยส่วนใหญ่คนบ้านดันสูงจะดูแลกันเองเป็นอย่างดี อยู่รวมกันเป็นกลุ่มและระมัดระวังตัว ไม่
 ค่อยมีปัญหาทะเลาะกับใครหรือทะเลาะกันเองในชุมชน เพราะพวกเขาเห็นว่าเมื่อเข้ามาอยู่ในที่ไม่ใช่บ้าน
 ถาวรและยังลำบากตรากตรำด้วยกัน ก็ไม่ควรจะนำความเดือดร้อนมาให้กับคนอื่น ดังที่ลุงอ่อง กันธิ
 ไวยาวังกรของวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติ ชาวไทใหญ่ดั้งเดิมในเขตอำเภอฝางเล่าให้ฟัง “บ้านดันสูงนี้
 ถือว่าปลอดภัยเสถียร เพราะถ้าคนดันสูงจะอยู่ที่นี้ต่อไปจะต้องไม่มียา ทั้งเจ้าอาวาสและพวกผมบอกกับ
 ผู้นำหมู่บ้านไว้อย่างนั้นว่า ถ้าใครยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดให้ไล่ออกไปเลย ส่วนทางหมู่บ้านที่อยู่ข้างๆ
 นั้น เราไปช่วยเขาดูแลไม่ได้ เพราะไม่เกี่ยวกับ มีคนดูแลอยู่แล้ว ผู้ใหญ่บ้านก็เพิ่งถูกจับ เพราะไป
 เกี่ยวข้องกับยาบ้า แต่บ้านดันสูงไม่มีปัญหาเรื่องยาบ้า เพราะว่าผู้นำดี และพวกเขาดูแลกันดี”

นอกจากการปฏิบัติตัวเป็นชุมชนที่ดี อยู่ในกฎในเกณฑ์ อยู่ในระเบียบที่รัฐกำหนดแล้ว สิ่ง
 สำคัญอีกประการคือ การให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญที่คนในชุมชน
 โดยเฉพาะผู้นำชุมชนได้ใช้สร้างสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่รัฐ ได้แก่ การช่วยหาข่าวความเคลื่อนไหว
 ทหารพม่า การตรวจจับยาเสพติดตามแนวชายแดน หรือ การช่วยตรวจระวังโรคติดต่อ การฉีดยา วัคซีน
 เพื่อแก้ปัญหาที่หน่วยงานกระทรวงสาธารณสุขไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มแรงงานอพยพ เป็นต้น “ผมช่วยหา
 ข่าวกับเจ้าหน้าที่ไทยมาตั้งแต่ผมเข้ามาใหม่ๆ ผมกลับไปในฝั่งพม่า ทำงานอื่นไปพร้อมกับเป็นคนหา
 ข่าวไปด้วย เวลาที่พวกเขาอยากรู้ความเคลื่อนไหวของทหารพม่า พวกเขา ก็จะขอให้ผมรายงานไป จนถึง
 ตอนนี้ก็หลายสิบปีแล้ว ตอนนี้หากทหารหน่วยข่าวกรองของไทยอยากรู้ความเคลื่อนไหวของทหารพม่า
 ตามแนวชายแดน หรือในรัฐฉาน ผมก็จะใช้วิธีถามเขาจากคนไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาในช่วงต่างๆ อย่าง
 ตอนนี้ที่อพยพเข้ามามากมาย พวกนี้ก็จะรู้ว่า มีทหารพม่า หรือหน่วยอาสาสมัครอยู่ตรงจุดไหนกำลังทำ
 อะไรบ้าง”

“เจ้าหน้าที่ของไทย ไม่ว่า หน่วยข่าวกรองแห่งชาติ หน่วยงานยาเสพติดที่ต้องการจะรู้เรื่องราวภายในพม่าก็ต้องอาศัยคนไทยใหญ่เข้าไปสืบหาข่าวให้ พวกทหารอยากจะรู้ข่าว ก็จะไปหาว่า ใครเคยอยู่ในพม่าบ้าง ไปค้าขาย คอยฟังข่าวมา มีเพื่อนฝูงอยู่ พวกนี้ต้องมีนักข่าวให้ ทั้งทหาร ปปส.”

“พวกไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาในเองที่คอยเป็นแหล่งข่าวให้ พวกเรามาเพื่ออยู่รอด แต่เวลาทางการต้องการความช่วยเหลือ พวกเราก็ต้องช่วยกัน อย่างคนบ้านต้นสูงก็มีคนของตัวเองอยู่ตามที่ต่างๆ ที่คอยจะส่งข่าวคราวจากฝั่งโน้นมา เจ้าหน้าที่ของไทยก็ต้องฟังพวกเขาเช่นกัน บางทีก็แบ่งกันแล้วแต่สายงาน ทักบกบั้งหน่วยยาเสพติดบ้าง หรือข่าวของฝรั่งในพม่าก็มี อย่างแต่ก่อน ปปส. หน่วยข่าวกรองกลาง บ้าง”

“พวกสายข่าวทหารขึ้นไปหาข่าวบนบ้านต้นสูงนั้นแหละ เพราะว่าพวกเขามีเครือข่ายคนไทยใหญ่มาตามที่ต่างๆ บ้านต้นสูงนั้นไม่มีปัญหาเรื่องยาบ้า เพราะว่ามีพวกสายข่าวทหารขึ้นไปหาบ่อยๆ ไปหาข่าวกับกลุ่มผู้นำบ้าง หรือถ้าบางทีมีตำรวจเข้าไปขอตรวจบัตรอะไรต่างๆ ถ้าบอกว่าเป็นคนบ้านต้นสูงก็จะปลอดภัย เพราะเขาคุ้นเคยกันดี”

“ผมทำงานให้กับศูนย์มาเลเรีย กระทรวงสาธารณสุขเพื่อช่วยพวกเขาตรวจโรคติดต่อและสุขภาพของผู้ที่อพยพเข้ามา เพราะราชการกลัวเรื่องโรคติดต่อจะเข้ามาแพร่กระจายในประเทศไทย ผมก็จะเข้าไปตรวจซื้อผู้ที่เดินทางเข้ามาและ ไปเจาะเลือดเก็บตัวอย่างเอาไว้ แล้วนำส่งให้พวกเขา ถ้าพวกเขาตรวจพบเชื้อ ผมก็จะไปรับยามาเพื่อมอบให้กับผู้ป่วยที่เป็น” ผู้นำชุมชนอีกคนหนึ่งแห่งบ้านต้นสูงเล่า

“พวกผู้นำบ้านต้นสูงมีเส้นสายของนักข่าวทหารอยู่ คนที่ทำงานเก่าๆ กับผมก็มาเจอกันที่บ้านต้นสูงเป็นประจำ หรืออย่างหน่วยมาเลเรีย หน่วยตรวจโรคติดต่อต่างๆ ปัญหาเรื่องสาธารณสุขนี้ก็ต้องอาศัยผู้นำชุมชนบ้านต้นสูงที่รู้ทางเข้าออกหลายๆ ช่องทางที่ชาวไทใหญ่จะเดินทางเข้ามา เพราะว่าบางทีมีคนอพยพหลงเข้ามา ผู้นำชุมชนจะให้คนของเขาเข้าไปดูแล เข้าไปตรวจเลือด เช็กประวัติตลอดเวลา ก็ถือว่าต้องอาศัยซึ่งกันและกันอยู่”

ชุมชนบ้านต้นสูงกับกลุ่มพลังทางศาสนา

ในอาณาบริเวณที่ชุมชนบ้านต้นสูงพักอาศัยอยู่ เป็นที่รวมของสิ่งปลูกสร้างและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาสำคัญๆ กล่าวคือ พระธาตุเจดีย์พระเกรียติ ซึ่งมีเรื่องเล่าของการนำอัฐิสมเด็จพระนเรศวรจากนากองมู เมืองหางในพม่า¹ เข้าแม่กวนอิมของกลุ่มชาวพุทธนิกายมหายานของเจ้าศรัทธาจาก

¹ สถูปเจดีย์ ที่นากองมู เมืองหาง ประเทศพม่า เป็นสถูปเจดีย์ร้างที่ตั้งอยู่โดดๆ โดยไม่มีวัดตั้งอยู่ด้วย สถูปเจดีย์ดังกล่าวเป็นที่กล่าวถึงชื่อในหมู่ของคนไทยบางส่วนและคนไทยใหญ่ในแถบเมืองหางว่า เป็นเจดีย์บรรจุพระบรมอัฐิของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อคราวที่พระองค์เสด็จยกทัพไปปราบพระเจ้าอังวะ กษัตริย์แห่งพม่า ในปี พ.ศ. 2146 เพื่อยับยั้งการขยายอาณาเขตเข้าสู่หัวเมืองไทใหญ่ แต่พระองค์เกิดประชวรกลางทางและเสด็จสวรรคตลงที่เมืองหางเมื่อปี พ.ศ. 2148 สถูปเจดีย์ดังกล่าวจึงเป็นที่บรรจุอัฐิของพระองค์ในบริเวณที่พระองค์สวรรคต อย่างไรก็ตาม ในประเด็นสถานที่สวรรคตและการประกอบพิธีพระบรมศพสมเด็จพระนเรศวรนั้น อาจแบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งที่เชื่อว่า สถูปเจดีย์ดังกล่าวเป็นที่บรรจุอัฐิของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กับอีกกลุ่มที่เชื่อว่าสถูปเจดีย์ดังกล่าวเป็นเพียงเจดีย์อนุสรณ์ กลุ่มนี้ยังหลักฐานจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ที่

กรุงเทพ และโรงเรียนพระธาตุเจดิมพระเกียรติขององค์กรพัฒนาเอกชนชาวไทยใหญ่ที่ตั้งขึ้นเพื่อดูแลการศึกษาให้กับเด็กไทใหญ่พลัดถิ่น

ปฏิสัมพันธ์ของคนบ้านต้นสูงเกิดขึ้นผ่านทั้งกิจกรรมทางศาสนา-สังคมที่ร่วมกับกลุ่มพลังศาสนาอื่นๆ คนพื้นเมืองฝาง องค์กรเอกชน และไทใหญ่บ้านเวียงหาวย ไม่ว่า การร่วมก่อสร้างพระธาตุเจดิมพระเกียรติซึ่งชุมชนบ้านต้นสูงเป็น “เจ้าศรัทธา”² หลัก การร่วมกิจกรรมกับกลุ่มชาวพุทธนิกายมหายานจากกรุงเทพฯ และการช่วยดูแลโรงเรียนวัดพระธาตุเจดิมพระเกียรติให้กับเด็กไทใหญ่พลัดถิ่น

จะพบว่า บริเวณไหล่คอยเวียงหาวยหรือที่เรียกว่า “ม่อนคอยเวียงหาวย” จำนวนหลายสิบไร่ เป็นที่ตั้งของวัดพระธาตุเจดิมพระเกียรติ ตัวองค์พระธาตุที่บรรจุอัฐิสมเด็จพระนเรศวรที่นำมาจากฐานเจดีย์ที่นาทอง เมืองหางในรัฐฉาน ประเทศพม่า พระศรีศากยมนี วิหารเจ้าแม่กวนอิม ของเจ้าศรัทธาจากกรุงเทพฯ คาหลายสิบล้านบาท และมีอาคารเรียน 2 หลังสำหรับโรงเรียนวัดพระธาตุเจดิมพระเกียรติ และอาคารจำวัดสำหรับผู้เฒ่าผู้แก่อีก 1 หลังในช่วง “เข้ากรรม” ระหว่างเข้าพรรษา-ออกพรรษา

ดังได้กล่าวไปข้างแล้วว่า รัฐบาลพระมหาบุญเลิศ เจ้าอาวาสวัดเจดีย์งามในตัวอำเภอฝางร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้เขตได้พบพระธาตุเก่าและเวียงเก่าในบริเวณบ้านต้นสูงจึงมีดำริสร้างพระธาตุและวัดขึ้น โดยแบ่งส่วนให้กับชาวบ้านต้นสูงและซื้อที่ดินเพิ่มเติมจากชาวบ้านเวียงหาวยเพื่อก่อสร้างวัดพระธาตุแล้วให้คนบ้านต้นสูงเป็นศรัทธาของวัดนี้

ตัวพระธาตุเริ่มมีการก่อสร้างและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในปีพ.ศ. 2538 มีชื่อเป็นทางการว่า “พระธาตุจุฬามณีศรีกาญจนานิกะ” ฐานกว้าง 9.50 เมตร สูง 19.50 ม. รูปทรงแบบไทยล้านนา โดยเป็นการสร้างครอบพระธาตุโบราณอายุ 700ปี ทำการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเมื่อยามค่ำวันอาทิตย์ที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2538 โดยมีพระธรรมปัญญาบดี วัดปากน้ำพร้อมเถรจารย์จำนวน 19 รูป ดำเนินพิธีกรรม ใน 19 รูปนี้มีหลวงพ่อดูณ แห่งวัดบ้านไร่, รัฐบาลบุญชุ่ม วัดเมืองพง, รัฐบาลผัด วัดศรีดอนมูล, รัฐบาลน้อย วัดบ้านปง, รัฐบาลแสงหล้า วัดสายเมือง ท่าขี้เหล็ก เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนา นอกจากนี้ มีการก่อสร้างพระศรีศากยมนีมิ่งมงคลฝางหน้าดักกว้าง 9 เมตร สูง 19.40 เมตรและเสนาสนะและวิหารเพื่อเป็นศูนย์ปฏิบัติธรรมแก่พุทธศาสนิกชน

หลังจากประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อวางตัวฐานศิลาฤกษ์แล้ว ในปีต่อมา พ.ศ. 2539 ได้ทำพิธีเปิดตัวพระธาตุ มีประธานฝ่ายพุทธศาสนิกชน คือนายอำเภอฝาง เป็นประธาน และมีข้าราชการหน่วยงานรัฐ พ่อค้าประชาชนเข้าร่วม โดยหลักการแล้ว การฉลองการเปิดพระธาตุในปีดังกล่าว เพราะมีคำรื้อต้องการฉลองการครองราชย์ครบรอบ 50 พรรษาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ด้วย

ระบุว่า สมเด็จพระเอกาทศรถได้อัญเชิญพระบรมศพของสมเด็จพระนเรศวรเสด็จกลับกรุงศรีอยุธยา ทรงโปรดให้สร้างพระเมรุทองขึ้น ที่วัดสพสวรรค์ แล้วจึงอัญเชิญพระบรมศพของสมเด็จพระนเรศวรไปถวายพระเพลิงที่นั่น

² เจ้าศรัทธา ในที่นี้ หมายถึง ผู้ที่เข้ามาช่วยเหลือ ดูแลและช่วยงานกิจการต่างๆ ให้แก่วัด ทั้งในช่วงงานบุญ หรือช่วงเวลาปกติ โดยกลุ่มเจ้าศรัทธาวัด อาจจะมีบริจาคทั้งในรูปของเงินทำบุญ และ/หรืออุทิศแรงงานเพื่อเป็นประโยชน์ให้แก่วัดที่ตนเองให้ความเคารพนับถือ

“พระธาตุตรงนี้ห่างจากเมืองหางประมาณ 20 กิโลเมตร เป็นการรื้อของเก่าเพื่อบูรณะใหม่ พอดีมีโยมอุปถัมภ์ อยากจะสร้างพระธาตุขึ้น พระธาตุนี้ก็ถือเป็นสาขาของวัดเจติยัมที่ตัวเมืองนี้แหละ” ครูบามหาบุญเลิส เจ้าอาวาสวัดเจติยัม อ.ฝาง จ.เชียงใหม่

เจ้าแม่กวนอิมกับศรัทธาจากกรุงเทพฯ

สำหรับที่ดินที่เหลือในบริเวณใกล้เชิงวัดพระธาตุ หลายส่วนได้ถูกปันออกไปเพื่อก่อสร้าง “วิหารพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์” (กวนซื่ออิมโถ่สื่อพ่อสัก) หรือ “วิหารเจ้าแม่กวนอิม” ของเจ้าศรัทธาจากกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นลูกศิษย์และคนรู้จักกับเจ้าอาวาส รวมไปถึงการก่อสร้างอาคารเรียนให้กับโรงเรียนวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งเป็นโรงเรียนของเด็กพลัดถิ่นชาวไทยใหญ่ของบ้านต้นสูงและลูกหลานของชาวไทยใหญ่ที่ทำงานในโรงงานกลางทุ่งเข้ามาศึกษาเล่าเรียน และรวมไปถึงการปันที่ดินบางส่วนให้กับชาวบ้านที่ยังไม่มีที่อยู่อาศัยได้ตั้งบ้านอยู่

วิหารเจ้าแม่กวนอิมก่อสร้างขึ้นเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2542 โดยครูบาพระมหาบุญเลิส เจ้าอาวาสมอบสถานที่ให้แก่ นายบัญชา ภูหาสวัสดิ์และคณะศรัทธาจากกรุงเทพฯ ดำเนินการตามความประสงค์

“เจ้าแม่กวนอิม เป็นฝ่ายมหายานนิกายสุขาวดี ส่วนวัดอื่นๆ เป็นหินยาน พวกญาติโยมจากกรุงเทพฯ เขามาปรารภว่าอยากจะสร้างวิหารเจ้าแม่กวนอิม เราก็มองเห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์มากกว่าจะเป็นผลเสียหากจะสร้างตรงนี้ เพราะไม่ว่าจะเป็นฝ่ายไหน มหายานหรือหินยานต่างก็มีเป้าหมายเดียวกันคือ การนิพพาน”

“พอมีสถาปัตยกรรมของวิหารเจ้าแม่กวนอิม เราก็จะได้ประโยชน์จากตัวอาคารด้วย ไม่ว่าจะเป็นงานบุญใหญ่ๆ อย่าง ปอยส่างลอง ปอยเทียนหรืองานบุญอื่นๆ ก็เข้าไปใช้ได้ บางทีตัวอาคารก็เป็นที่พักผ่อนหนังสือของเณรลูกแก้วที่บวชเรียน และในระยะยาว วัดนี้ก็สร้างวิหารของคนใดเองก็เป็นได้”

“เจ้าของศรัทธาเขาหาเงินมาก่อสร้าง ส่วนเราช่วยออกแบบ โดยผสมตัวอาคารเป็นแบบไทใหญ่และพื้นเมืองล้านนา ส่วนหน้าประตูเป็นรูปเจ้าองค์ต่างๆ แบบจีน ก็เลยไม่ค่อยจะเป็นพื้นเมืองมากนักเท่าไร เราออกแบบรูปทรงเป็นล้านนา เพราะอยากดึงให้คนเข้าไปสักการะด้วย ถ้าเป็นทรงอื่นๆ คนก็อาจจะไม่อยากจะเข้าไปเท่าไรนัก” ครูบาพระมหาบุญเลิส เจ้าอาวาสวัดเจติยัมให้ข้อมูล

กิจกรรมทางศาสนาที่ผู้ศรัทธาเจ้าแม่กวนอิมนิกายดังกล่าวมาปฏิบัติเป็นประจำ คือ การมาประกอบพิธี “เบิกเนตร”³ ปีละ 3 ครั้งโดยทางผู้นำเจ้าศรัทธาจะนำคณะผู้ที่นั่งถือนิกายดังกล่าวมายังวิหารแล้วประกอบพิธีเบิกเนตรให้แก่คณะ และการมาทำบุญทอดกฐินหรือผ้าป่าประจำปี

³ “พิธีเบิกเนตร” หมายถึง การอัญเชิญธรรมกายของพระพุทธองค์หนึ่งมาสถิตย์องค์พระพุทธรูป จากนั้นองค์พระพุทธรูปก็จะมีรูปร่างให้คนธรรมดาสามัญได้กราบไหว้บูชา ผู้สำเร็จธรรมชั้นสูงหรือคนที่มิพหังจากการบำเพ็ญปฏิบัติธรรมในระดับสูงมากจะส่งกระแสจิตที่ถูกต้องเที่ยงตรงเพื่อทำพิธีเบิกเนตรที่เป็นทางการ

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธาตุกับผู้ศรัทธาเจ้าแม่กวนอิม ก็คือ การเป็นผู้บริจาคเงินและช่วยเหลือผู้ศรัทธาใหม่ๆ เพื่อนำเงินมาสร้างและพัฒนาวัด ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างคนบ้านด้นสูงกับวิหารเจ้าแม่กวนอิมขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์ของสถานที่ กิจกรรมการช่วยงานบุญและการเข้าไปกราบไหว้พระพุทธรูปมากกว่ามีปฏิสัมพันธ์โดยตรง

“ตัวพระธาตุ อีกไม่นานจะสร้างโบสถ์หรือไม่ก็เป็นหอพระ ตั้งใจให้เป็นเขตพุทธาวาสไปเลย บริเวณตรงนั้น จริงๆ แม้ว่า วิหารเจ้าแม่กวนอิม อีกไม่นานพวกเขาก็จะยกให้เป็นของคนไตนะ แต่คนไตนี่รู้สึกว้า ไม่ใช่ของเขา และอีกอย่าง เวลาเราทำบุญหรือไปจำศีลนอนที่นั่น เราก็ไม่รู้ว่าคนที่กรุงเทพจะมาเมื่อไร เวลาเขามาเบิกเนตร เขาก็ไม่ได้บอกเราด้วย เราก็ไม่รู้ อาจจะบังเอิญมาเจอกันอีก กลัวจะตรงกันจะลำบากมาก แต่ตอนนี้เวลาทำบุญใหญ่ๆ อะไร ก็จะไปอาศัยอยู่วิหารเจ้าแม่กวนอิมทำพิธี แต่คนไตนี่ก็ไปกราบไหว้เจ้าแม่กวนอิมเหมือนกัน” ครูบาพระมหาบุญเลิศ เจ้าอาวาสวัดเจติยงามเล่ารายละเอียดเพิ่มเติม

“ก็ไปร่วมงานบ้าง ไปช่วยพวกเขาบ้างเวลาที่เขাজัดงานใหญ่ๆ อย่างออกพรรษานี้ เราก็ยุ่งเพราะเราก็มียานที่จัดที่วัดพระธาตุ ส่วนเขาก็จัดงานทำบุญในวิหารบ้าง แต่ก็ได้ไปเที่ยวหา ไปดูไปชม” ลูกดีแห่งบ้านด้นสูง

ชุมชนด้นสูงกับพระธาตุ: ศรัทธา บุญคุณและการตอบแทน

ตามที่กล่าวแล้วว่าการก่อสร้างพระธาตุเป็นคำริและศรัทธาของหลายฝ่ายเริ่มจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้เขตและเจ้าอาวาสวัดเจติยงามพบเจดีย์เก่าเวียงนางคำหอมอายุ 700 ปีจึงมีคำริที่จะบูรณะขึ้นมาใหม่โดยมีชุมชนบ้านด้นสูงเป็นเจ้าศรัทธาไปพร้อมๆ กับการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบข้างให้เป็นศูนย์รวมทางใจของพุทธศาสนาแม้ว่าจะต่างนิกายก็ตาม

คนไทใหญ่เป็นกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธอย่างเหนียวแน่นและมีการถือวัตรปฏิบัติกิจศาสนาอย่างเข้มข้นมาแต่ไหนแต่ไร การทำวัตรปฏิบัติกิจทางศาสนา ไม่ว่า การทำบุญ เข้าวัด การร่วมกิจการงานบุญต่าง ๆ และการเคร่งครัดต่อการปฏิบัติตัวในศีลในธรรมนั้นเป็นศรัทธาที่คนไทใหญ่นับถือปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องตลอดมา สำหรับคนบ้านด้นสูงไม่แตกต่างกัน แม้ว่าจะไกลห่างจากบ้าน แต่การเป็น “เจ้าศรัทธา” ของวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติ และการปฏิบัติกิจทางศาสนาเป็นเรื่องที่คนบ้านด้นสูงพร้อมใจกันปฏิบัติเสมือนดังที่บ้านเกิด

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติกับชุมชนบ้านด้นสูงจึงเกิดขึ้นในหลายระดับ ระดับแรก คือ ระดับชุมชน ที่ชุมชนบ้านด้นสูงเป็น “เจ้าศรัทธา” ให้แก่วัดพระธาตุ ซึ่งหมายถึงการเป็นแรงงานช่วยกิจการงานบุญต่างๆ ในช่วงงานบุญให้กับวัด การช่วยงานบุญถือเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นสำหรับคนไทใหญ่ ด้วยเพราะวัดถือเป็นที่พักพิงทั้งทางกายและจิตใจของชุมชน และด้วยเพราะคติความเชื่อทางพุทธศาสนากับการได้บุญและความสบายใจต่อตัวเอง

อย่างไรก็ตาม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัดและคนบ้านต้นสูงในระดับชุมชนอาจผูกพันมากกว่า ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับวัดในรูปของการช่วยเหลือให้ที่อยู่อาศัย การได้เป็นที่พึ่งพิงในยามเดือดร้อน “พอเจ้าหน้าที่ป่าไม้มอบที่ดินให้กับเจ้าอาวาสแล้ว ก็จัดการแบ่งที่ให้ชาวบ้านได้อยู่อาศัยและเป็นศรัทธาของวัดที่นี่ ป่าไม้ให้ที่ดินแก่วัด เพราะคิดว่า วัดสามารถทำให้ชาวบ้านรักษาป่าไม้ไว้ได้ ส่วนวัดมอบที่ดินให้ชาวบ้านไทใหญ่อยู่อาศัยและให้เป็นศรัทธาวัด ชาวบ้านจึงช่วยเหลือดูแลร่วมกัน”

ชาวไทใหญ่มีคำพูดที่ว่า “กินน้ำอย่าลืมเกี๊ยะคุดหม้อ กินข้าวอย่าลืมเกี๊ยะก่อแต่นา” แปลว่า คืมน้ำอย่าลืมผู้สร้างบ่อและกินข้าวอย่าลืมผู้ขุดคันนา หมายถึงเราเป็นคนอย่าลืมบุญคุณคน” ลุงดี หนึ่งในชุมชนบ้านต้นสูงกล่าว

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้านระดับที่สองเกิดขึ้นในระดับบุคคล เช่น กรณีของครอบครัวนางมั่งกับลูกๆ ที่อพยพมาจากเมืองลงในช่วงหลัง จากนั้นเข้าไปทำงานที่สวนส้ม แต่ทำงานไม่ได้นานก็เกิดอาการแพ้สารเคมีที่ได้รับจากการทำงานที่สวนส้ม จึงขอลาออก แล้วพาครอบครัวอพยพมาขอยู่ที่บ้านต้นสูง “ทำงานที่สวนส้มได้แค่สองปี ต้องย้าย เพราะว่าแพ้สารเคมี เกิดผื่นคันเพราะน้ำที่ฉีดสารเคมีค้างอยู่ตามต้นไม้ดกใส่ ใส่เสื้อแขนยาวก็ยังแพ้ก็เลยลาออก ตอนนั้นได้ยินข่าวว่า ที่บ้านต้นสูงช่วยเหลือแรงงานไทใหญ่อพยพ ก็เลยเข้ามาหา มาพบพ่อหลวงที่บ้านนี้และพบครูบาบุญเลิศ ก็เลยขออาศัยอยู่ที่นี้ และทำงานไปเรื่อย ๆ ตอนหลังก็ได้ช่วยงานที่วัด”

ทางวัดได้จ้าง “ควาใส” ลูกสาวของนางมั่งให้ทำงานในตำแหน่งเสมียน เพื่อช่วยดูแลงานต่างๆ ของวัดหลังจากที่ควาใสเรียนภาษาไทยใหญ่จากนางมั่งจนอ่านออกเขียนได้ นอกจากนี้ ทางวัดพระธาตุได้จ้างนางมั่ง ซึ่งจบการศึกษาด้านศึกษาศาสตร์ที่รัฐฉาน ประเทศพม่า และเคยเป็นครูสอนอยู่ในพม่ามา ระยะหนึ่งก่อนที่จะอพยพเข้ามา ให้เป็นครูสอนเด็กในโรงเรียนวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติ “เรามีรายได้จากการสอนและช่วยงานวัดประมาณ 2,500 บาท ส่วนลูกสาวช่วยทำงานวัดได้เงินประมาณ 2,500 บาท ต่อเดือน แต่ก็ไม่มากพอ ก็ออกไปทำงานรับจ้างในหมู่บ้านบ้าง รับจ้างรายวันบ้าง อย่าง งานเก็บหอมใหญ่ ได้กินข้าววัดบ้างเป็นส่วนใหญ่ ส่วนลูกชายรับจ้างบ้าง แต่ไม่ค่อยได้เงินมากนัก”

ด้วยความสัมพันธ์ระดับบุคคลที่เกิดขึ้นระหว่างวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติกับครอบครัวนางมั่ง ทำให้เวลาที่มีงานบุญต่างๆ หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติ ครอบครัวของครูมั่ง ซึ่งทำหน้าที่ช่วยงานวัดและเป็นศรัทธาของวัด จึงทำงานตามภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มอกเต็มใจ นอกจากนี้ คำบอกบุญต่างๆ ที่ทางวัดขอมาก็ตอบแทนกลับไปด้วยเต็มที่ ดังเช่น “อย่างทางวัด เจ้าอาวาสท่านขอมาว่า ให้บริจาคเงินให้กับวัดเดือนละ 50 บาท เราก็ให้ไปเพื่อตอบแทนคุณแก่วัดที่ให้ที่อยู่อาศัย เพราะเงินพวกนั้น ทางวัดเขาขอมาเพื่อเอาไปเลี้ยงพระลูกแก้วจริงๆ จะไม่ให้ก็ได้แต่เพื่อตอบแทน ก็ควรให้ไป”